

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра психології

На правах рукопису

ШУМАНОВ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ В
ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**

Спеціальність: 053 «Психологія»
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Доктор психол. наук, професор
Самойлов О.Є.

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри психології

№ 7 від 26.12.2024

Завідувач кафедри психології

 Людмила ПРИСНЯКОВА

Нормоконтроль

 Наталія СЕРГІЄНКО

Дніпро, 2025

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра психології
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

 Завідувач кафедри психології
_____ **Людмила ПРИСНЯКОВА**
« 12 » лютого 2025 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ШУМАНОВ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ**

1. Тема роботи: «Особливості формування психологічного захисту в юнацькому віці».

2. Науковий керівник роботи:

Затверджені наказом вищого навчального закладу від « » 2025 року №

3. Строк подання роботи на кафедру: 12.02.25р.

4. Мета кваліфікаційної роботи: з'ясувати особливості психологічного захисту та отримати показники прояву особливостей психологічних механізмів; розкрити характеристики протікання психологічного захисту в юнацькому віці.

5. Завдання кваліфікаційної роботи

розкрити зміст психологічного захисту;
здійснити аналіз підходів до розробки проблеми психологічного захисту;

розкрити зміст теорій психологічного захисту;
проаналізувати прояви психологічного захисту в юнацькому віці;
виявити психологічні параметри, що впливають на протікання та прояв психологічного захисту;

розглянути розвиток захисних механізмів в онтогенезі;
провести емпіричне дослідження особливостей психічного захисту в юнацькому віці;

провести аналіз результатів емпіричного дослідження та сформулювати висновки.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з\п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	Жовтень	виконано
2.	I Розділ	Листопад	виконано
3.	II Розділ	Грудень	виконано
4.	III Розділ	Січень	виконано
5.	Робота в цілому	Лютий	виконано

Науковий керівник

Самойлов О.Є.

Здобувач вищої освіти

ШУМАНОВ О.М.

Дата видачі завдання 24.02. 2025р.

АНОТАЦІЯ

Актуальність дослідження. В даний час захисні механізми не стільки класифікуються, скільки просто включаються в одну групу по одному основному критерію: всі вони спрямовані проти фрустраторів. Психологія ще не розкрила всі захисні механізми, використовувані людьми з метою адаптації. Однією з причин цього ми вважаємо ту обставину, що даною проблемою до останнього часу займалися в основному тільки психоаналітики, які обмежені своїми теоретичними поглядами на природу психіки та адаптації особистості.

Актуальність і значимість дослідження проблеми формування психологічних захистів пов'язана і з соціально-економічними, культурними, політичними змінами в суспільстві, які впливають на процес розвитку особистості та її соціалізації. Особливо важливий цей вплив у перехідний період розвитку. Вивченню проблеми формування та визначення ролі захисних механізмів у розвитку особистості присвячені роботи З. Фрейда, А. Фрейд, А. Маслоу, К. Хорні, Ф. Перлза та ін

Об'єкт дослідження: психологічний захист.

Предмет дослідження: особливості формування психологічного захисту в юнацькому віці.

Мета: 1) з'ясувати особливості психологічного захисту та отримати показники прояву особливостей психологічних механізмів;

2) розкрити характеристики протікання психологічного захисту в юнацькому віці.

Завдання:

- 1) розкрити зміст психологічного захисту;
- 2) здійснити аналіз підходів до розробки проблеми психологічного захисту;
- 3) розкрити зміст теорій психологічного захисту;
- 4) проаналізувати прояви психологічного захисту в юнацькому віці;

- 5) виявити психологічні параметри, що впливають на протікання та прояв психологічного захисту;
- 6) розглянути розвиток захисних механізмів в онтогенезі;
- 7) провести емпіричне дослідження особливостей психічного захисту в юнацькому віці;
- 8) провести аналіз результатів емпіричного дослідження та сформулювати висновки.

Гіпотеза: припущення про існування вікових та типологічних особливостей психологічного захисту.

Методи та методики. У роботі використані загальнотеоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення теоретичних джерел); емпіричні методи; математико статичні методів (метод середніх значень, математичне очікування та кореляційний аналіз).

Методами дослідження виступає набір психодіагностичних методик, призначених для виміру психодинамічних та змістовних характеристик особистості:

- 1) методика діагностики акцентуацій характеру (опитувальник К. Леонгарда - Г. Шмішека);
- 2) методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні за В.В. Бойком;
- 3) методика Діагностики типологій психологічного захисту (Р.Плутчик в адаптації Вассермана Л.І., Еришева О.Ф., Клубкової Е.Б. та ін.);
- 4) методика дослідження самовідношення Пантелєєва;
- 5) опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту (В. Гарбузов);
- 6) методика діагностики загальної самооцінки Г.Н. Казанцевої;
- 7) дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн (модиф. А.Прихожан);
- 8) методика індексу життєвого стилю Р.Плутчика, Г.Келлермана, Х.Р.Конта.

Структура та обсяг роботи: робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку літературних джерел.

ANNOTATION

Study relevance. At present, defense mechanisms are not so much classified as simply included in one group by one main criterion: they are all directed against frustrators. Psychology has not yet revealed all the defense mechanisms used by people for adaptation purposes. We believe that one of the reasons is the fact that until recently this problem was mainly studied by psychoanalysts, who are limited by their theoretical views on the nature of the psyche and personality adaptation.

The relevance and significance of the study of the problem of the formation of psychological defenses is also associated with socio-economic, cultural, political changes in society that affect the process of personality development and its socialization. This influence is especially important during the transitional period of development. The study of the problem of the formation and definition of the role of defense mechanisms in the development of personality is devoted to the works of Z. Freud, A. Freud, A. Maslow, K. Horney, F. Perls and others.

Study object: psychological defense.

Study subject: features of the formation of psychological defense in adolescence.

Purpose:

- 1) to identify the features of psychological defense and indicators of the manifestation of features of psychological mechanisms;
- 2) to reveal the characteristics of the course of psychological defense in adolescence.

Tasks:

- 1) reveal the content of psychological defense;
- 2) analyze approaches to the development of the problem of psychological defense;
- 3) reveal the content of theories of psychological defense;
- 4) analyze manifestations of psychological defense in adolescence;
- 5) identify psychological parameters that influence the course and manifestation of psychological defense;

- 6) consider the development of defense mechanisms in ontogenesis;
- 7) conduct an empirical study of the characteristics of mental defense in adolescence;
- 8) analyze the results of the empirical study and formulate conclusions.

Hypothesis: assumption about the existence of age-related and typological features of psychological defense.

Methods and techniques. The work uses general theoretical methods (analysis, synthesis, comparison, generalization of theoretical sources); empirical methods; mathematical static methods (the method of average values, mathematical expectation and correlation analysis).

The research methods are a set of psychodiagnostic techniques designed to measure the psychodynamic and substantive characteristics of the individual:

- 1) method of diagnosing character accentuations (questionnaire by K. Leongard - H. Shmishek);
- 2) method of diagnosis of the dominant strategy of psychological protection in communication according to V.V. Boykom;
- 3) the method of Diagnostics of typologies of psychological protection (R. Pluchik adapted from L. I. Wasserman, O. F. Eryshev, E. B. Klubkova, etc.);
- 4) Panteleev's self-attitude research method;
- 5) a questionnaire for identifying the dominant instinct (V. Garbuzov);
- 6) method of diagnosis of general self-esteem G.N. Kazantseva;
- 7) self-esteem research using the Dembo-Rubinshtein method (modified by A. Pryhozhan);
- 8) method of life style index by R. Plutchik, H. Kellerman, H.R. Kont.

Structure and scope of the work: the work consists of an introduction, 3 sections, abstracts, a list of references.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ У ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	16
1.1 . Психологічний захист, поняття, підходи до дослідження.....	16
1.2 . Класифікація психологічних механізмів.....	23
1.3 . Розвиток захисних механізмів в онтогенезі.....	28
1.4. Особливості психологічного захисту в осіб з характерологічними особливостями.....	37
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	46
2.1. Характеристика юнацького віку.....	46
2.2. Вплив провідної діяльності на формування психічного стану особистості.....	53
2.3. Психологічний захист в юнацькому віці. Гендерні та психологічні особливості.....	62
Висновки до другого розділу	71
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	74
3.1 Характеристика методів і методик дослідження.....	74
3.2 . Учасники емпіричного дослідження.....	78
3.3 . Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.....	80
Висновки до третього розділу	153
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	156
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. В даний час захисні механізми не стільки класифікуються, скільки просто включаються в одну групу по одному основному критерію: всі вони спрямовані проти фрустраторів. Психологія ще не розкрила всі захисні механізми, використовувані людьми з метою адаптації. Однією з причин цього ми вважаємо ту обставину, що даною проблемою до останнього часу займалися в основному тільки психоаналітики, які обмежені своїми теоретичними поглядами на природу психіки та адаптації особистості. При інших підходах можливе відкриття нових механізмів захисної адаптації. Ми вважаємо, що уточнення критеріїв класифікації стане евристичним засобом відкриття нових захисних механізмів або включення до їх списку таких психічних утворень і процесів, які до цих пір не вважалися захисними, оскільки відповідна їх функція не була розкрита.

Єдиної точки зору на кількість і якість захисних дій, структур, механізмів в науці не існує. Немає і їх класифікації. Засоби захисту - це певні захисні дії, які дозволяють знизити внутрішню напругу, дозволити зовнішній конфлікт або уникнути його.

Більшість захисних механізмів формується в ранньому дитинстві, дозволяючи дитині закритися, сховатися від зовнішніх труднощів і небезпек. Основою положення детермінантою психічного розвитку дитини є відносини в сім'ї, порушення яких часто призводить до дисгармонії емоційного розвитку особистості, патології, гіпертрофії психологічних захистів у дитини. Незаперечно, що сімейні умови виховання, соціальне становище сім'ї, рід занять її членів, матеріальне забезпечення і рівень освіти батьків значною мірою визначають рівень психічного здоров'я. Сюди також можна внести і особистісні особливості дитини, які вона могла успадкувати від батьків або які розвивалися в перший період часу.

Актуальність і значимість дослідження проблеми формування психологічних захистів пов'язана і з соціально-економічними, культурними,

політичними змінами в суспільстві, які впливають на процес розвитку особистості та її соціалізації. Особливо важливий цей вплив у перехідний період розвитку. Соціальні зміни в державі та сім'ї ведуть до зростання емоційного дискомфорту, внутрішньої напруженості у юнаків, які відчують як власні труднощі, так і складності близьких дорослих. У зв'язку, з цим зростає інтерес до вивчення формування механізмів психологічних захистів, що сприяють підтриманню стабільності та емоційного прийняття себе і свого оточення.

Вивченню проблеми формування та визначення ролі захисних механізмів у розвитку особистості присвячені роботи З. Фрейда, А. Фрейд, А. Маслоу, К. Хорні, Ф. Перлза та ін. У вітчизняній психології дослідженням психологічних захистів у людини займалися Д.Н.Узнадзе, У. Н. Мясіщев, Ф.В. Бассін, Е.Л. Доценко, Е.І. Киршбаум, І.М. Нікольська, мовляв. Грановська та ін. Дослідженням стратегій совладання займалися Є.Р. Ісаєва, Р. Лазарус, В.Н. Мясіщев, Н.А. Сирота, Е. Хайма, Т.Л. Крюкова, М.В. Сапоровская, Є.В. Куфтяк.

Об'єкт дослідження: психологічний захист.

Предмет дослідження: особливості формування психологічного захисту в юнацькому віці.

Мета: 1) з'ясувати особливості психологічного захисту та отримати показники прояву особливостей психологічних механізмів;

2) розкрити характеристики протікання психологічного захисту в юнацькому віці.

Завдання:

- 1) розкрити зміст психологічного захисту;
- 2) здійснити аналіз підходів до розробки проблеми психологічного захисту;
- 3) розкрити зміст теорій психологічного захисту;
- 4) проаналізувати прояви психологічного захисту в юнацькому віці;

- 5) виявити психологічні параметри, що впливають на протікання та прояв психологічного захисту;
- 6) розглянути розвиток захисних механізмів в онтогенезі;
- 7) провести емпіричне дослідження особливостей психічного захисту в юнацькому віці;
- 8) провести аналіз результатів емпіричного дослідження та сформулювати висновки.

Гіпотеза: припущення про існування вікових та типологічних особливостей психологічного захисту.

Методологічною та теоретичною основою дослідження слугували: основні положення про зв'язок свідомої та несвідомої сфер психіки (Ф. В. Бассін, З. Фрейд, К. Г. Юнг, Т. С. Яценко та ін); твердження про структуру та функціональні особливості несвідомої сфери психіки (А. Фрейд, З. Фрейд, К. Г. Юнг, Т. С. Яценко та ін.); принципи гуманістичного підходу до психокорекції (Г. О. Балл, А. Маслоу, К. Роджерс, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, В. Франкл, Е. Фромм, Т. С. Яценко, та ін.); методологія системного підходу до розуміння особистості (Л. Ф. Бурлачук, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. В. Рибалка, С. Л. Рубінштейн, С. О. Сисоєва та ін.) положення щодо завдань і методів практичної психології (Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко, С. Д. Максименко, В. Г. Панок, Н. А. Побірченко, Н. В. Чепелєва, Т. С. Яценко та ін); інструментарій особистісно-орієнтованого підходу у практичній психології (Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, І. А. Зязюн, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, В. А. Семіченко, Н. В. Чепелєва та ін); концептуальні підходи в дослідженні ціннісно-смислової сфери особистості (Б. Г. Ананьєв, М. Й. Боришевський, З. С. Карпенко, Д. О. Леонтьєв, В. Отрут, М. Рокич, Д. М. Узнадзе, В. А. Ядов та ін); біхевіористична концепція психіки (Б. Скінер, К. Спенс, Дж. Уотсон та ін.); теорія функціональних систем (П. К. Анохін); психологічні концепції образу “Я” суб’єкта (Р. Бернс, Е. Еріксон, І. С. Кон, К. Роджерс, М. Розенберг, Т. С. Яценко та ін.); концепції спілкування (Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, В. М. М’ясищев та ін.); дослідження, здійснені в

контексті психодинамічного підходу з орієнтацією на глибинно-психологічні рівні пізнання психіки (наукова школа Т. С. Яценко: С. М. Аврамченко, О. Г. Біла, І. В. Євтушенко, М. П. Зажирко, Б. Б. Іваненко, О. А. Коновалова, А. Е. Мелоян, І. М. Сергієнко, О. Г. Солодухова, П. В. Теслюк), а також принцип єдності особистості, діяльності та свідомості (О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.), концептуальні положення системного підходу, зокрема його використання в дослідженні особистості, діяльності та спілкуванні (Б.Г. Ананьєв, О.Т. Асмолов, Л.С. Виготський, Б.Ф. Ломов, Е.Л. Носенко, В.О. Татенко, Н.В. Чепелєва та ін.), фундаментальні роботи зарубіжних та вітчизняних психологів, психофізіологів по проблемі психології індивідуальності (Б.М. Теплов, В.Д. Небиліцин, Б.С. Мерлін, Г. Айзенк та інші), темпераменту (В.М. Русалов, В.В. Білоус, Я. Стреляу та інші).

Методи та методики. У роботі використані загальнотеоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення теоретичних джерел); емпіричні методи; математико статичні методів (метод середніх значень, математичне очікування та кореляційний аналіз).

Методами дослідження виступає набір психодіагностичних методик, призначених для виміру психодинамічних та змістовних характеристик особистості:

- 1) методика діагностики акцентуацій характеру (опитувальник К. Леонгарда - Г. Шмішека);
- 2) методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні за В.В. Бойком;
- 3) методика Діагностики типологій психологічного захисту (Р.Плучік в адаптації Вассермана Л.І., Еришева О.Ф., Клубкової Е.Б. та ін.);
- 4) методика дослідження самовідношення Пантелєєва;
- 5) опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту (В. Гарбузов);
- 6) методика діагностики загальної самооцінки Г.Н. Казанцевої;

7) дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн (модиф. А.Прихожан);

8) методика індексу життєвого стилю Р.Плутчика, Г.Келлермана, Х.Р.Конта.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше були досліджені та набули подальшого розвитку уявлення про прояви індивідуально-психологічних характеристик особистості в різних видах провідної діяльності. Так, в процесі навчання визначається домінуюча роль абстрактно-пізнавальних ціннісних орієнтацій, тоді як, в навчально-професійній діяльності домінуючого положення набувають цінності конкретно-життєвого характеру. В трудовій діяльності спостерігається їх певний баланс.

Також, розширено уявлення про стабільність-динамічність мотиваційно-потребнісної сфери в залежності від провідної діяльності. Так, в процесі навчання та навчально-професійної діяльності спостерігається нестабільність мотиваційної сфери, за рахунок коливань між особистісною та діловою спрямованістю. В трудовій діяльності спостерігається тенденція до збільшення ділової спрямованості та зниження особистісної пропорційно росту стажу.

Теоретичне значення роботи. Поглиблене теоретичне уявлення про характер взаємозв'язку індивідуально-психологічних характеристик людини та виду її провідної діяльності на прикладі аналізу процесів підготовки та трудової діяльності психологів та хіміків. Було доведено, що відбуваються суттєві зміни в ієрархічній структурі індивідуально-психологічних характеристик людини, що поглиблює знання не тільки про організацію індивідуальних характеристик самої особистості, а і про організацію її пізнавальної та трудової діяльності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані під час психологічної допомоги студентам у їх особистісному та професійному зростанні, отримані

у дослідженні результати використовуються у змісті корекційної програми; розроблені рекомендації застосовуються психологами та керівниками певних служб з метою діагностики.

Структура та обсяг роботи: робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку літературних джерел. Робота виконана на 161 стр, ілюстрована 33 табл. та 87 рис. Список літератури містить 100 джерел.

РОЗДІЛ 1 . ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ У ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

1.1 . Психологічний захист, поняття , підходи до дослідження

Термін « захист» в психології вперше з'явився в 1894 році в роботі З. Фрейда «Захисні нейропсихози». З. Фрейд відкрив захисні дії для модельного опису динаміки психічних процесів в ході психотерапевтичної роботи з пацієнтами, що страждають істеричним неврозом . Даний термін відображав переживання людей в процесі боротьби «Я» з хворобливими і нестерпними для людини ідеями, уявленнями і афектами. Вчений визначав захист як механізм, що діє в ситуації конфлікту і спрямований на зниження почуття тривоги, пов'язаного з ним. У конфлікті, за Фрейдом, знаходяться свідоме і несвідоме. Імпульси, які виходять від несвідомого інстинктивного начала, стикаючись із захисними механізмами свідомого «Я» внутрішньою «цензурою» піддаються різним перетворенням: витіснення, ізоляції, проекції, сублімації і ін. Пізніше вони отримали назву «механізми захисту» , були доповнені та узагальнені А. Фрейд. З. Фрейд і А. Фрейд вважали, що якщо механізми захисту особистості з тих чи інших причин не справляються зі своєю функцією, то ще в дитинстві утворюються підсвідомі комплекси, які на все життя визначають основні особливості особистості, погано піддаються скільки-небудь значних змін .

Послідовники З. Фрейда, так чи інакше, торкалися питання психологічної захисту, по-своєму розглядаючи його витoki та механізми. Основна ідея захисту - щось захищається від чогось - зберігалася практично в усіх концепціях різних напрямів психологічної науки .

Так, зокрема, А. Адлер вважав, що індивіду від народження притаманне «почуття спільності », яке спонукає його увійти в суспільство, подолати почуття власної неповноцінності, зазвичай виникає в перші роки життя, і

домогтися переваги за рахунок різного роду компенсацій. Успішна компенсація має місце там, де прагнення до переваги збігається з суспільними інтересами. Неадекватні форми компенсації, пов'язані зі спробами підпорядкувати собі інших людей, можуть призводити до неврозів, до псевдокомпенсуючих механізмів, які А. Адлер назвав «відхід у хворобу», «сила води», «брехун», «лінивець», «жорстокий тиран», «самореклама», «комплекс переваги». Випадки гіперкомпенсації (сверхкомпенсації) часто призводять до видатних творчих досягнень.

Значну увагу цьому питанню приділяв і К. Юнг, який захисні прояви особистості пов'язував з процесом індивідуалізації. Суть даного процесу полягає в диференціації індивіда як істоти, відмінної від спільності, від колективної психології. Кінцева мета індивідуалізації - досягнення вищої точки «самості», цілісності та повної єдності всіх психічних структур.

Затримка індивідуалізації має місце, коли людина живе переважно або виключно за колективними нормам, що завдає шкоди її життєдіяльності. Невідповідність вимог зовнішнього середовища і основної типологічної установки індивіда (інтровертирована або екстравертирована особистість) викликають психологічний захист.

К. Хорні пішла далі і вважала, що прагнення індивіда до безпеки породжується почуттям «корінної тривоги», відчуттям неспокою, незатишності.

Паралельно діє тенденція до задоволення своїх бажань, яка може входити в конфлікт з тенденцією до безпеки. Щоб уникнути такого роду конфліктів і уникнути невротизації, індивід виробляє різні стратегії поведінки: прагнення до любові і прихильності як засобу забезпечення безпеки життя; прагнення до влади, престижу і володіння (як реакція на ворожість світу), прагнення до ізоляції, віддаленню від людей, відраза до суперництва.

Подібну точку зору висловлював Г. Салліван, який, слідуючи за А. Адлером, стверджував, що, дитина народжується з «спонуканням до влади». У даному випадку психологічний захист криється в механізмах

міжособистісних відносин, в сублімації. Якщо вони виявляються неефективними, вступає в дію механізм у формі виборчої неувagi, коли людина просто припиняє помічати те, що викликає дискомфорт.

Не можна обійти і роботи Е. Фромма, заслуга якого полягає у розвитку уявлень про психологічний захист і полягає, насамперед, у докладному дослідженні сутності і природи людської агресії (філогенетично одного з найдавніших способів захисту). Він позначив власне захисні дії агресивного характеру, які властиві багатьом індивідам у певних ситуаціях. Їх витoki криються в міжособистісних відносинах, соціальних умовах і природі людини. Зокрема, ступінь розвитку «агресії самоствердження» (цілеспрямована наступальність) залежить від наявності наступальної активності, недолік якої або надлишок призводить до неадекватних невротичних проявів: боязкості, закомплексованості, конфліктності, - і деформує особистість. «Конформістська агресія», заснована на слухняності і підпорядкуванні, часто буває викликана не деструктивністю і жорстокістю, а звичкою підкорятися, не ставлячи питань.

У дослідженні Е. Фромма прозвучав як інтраособистісний, так і інтерособистісний аспекти дії психологічного захисту на прикладі агресивних дій. Положення його теорії знайшли відображення в сучасних концепціях захисту.

Таким чином, З. Фрейд та його послідовники визнавали необхідність реалізації психологічного захисту при виникненні у суб'єкта почуття власної неповноцінності, тривоги, загрози цінності та значущості особи.

Основними рисами психологічного захисту в психоаналізі є:

1) наявність тривоги як фактора, що несе загрозу і обуславлює необхідність захисту. При цьому мається на увазі, що тривога - лише індикатор наявності конфлікту між різними психічними інстанціями;

2) наявність структури, яку необхідно захищати. Як правило, це Его і його атрибути: самооцінка, Я-образ, Я-концепція і т.п. Загальна риса психологічного захисту в психоаналітичному підході – інтраособистісна

локалізація: це одна зі сторін протікання внутрішньої боротьби, в якій Его захищає себе від руйнування в ході конфліктів між свідомим і несвідомим, між суперечками один одному потягами, між Воно і Супер - Его і т.д . Захист забезпечує стабільність образу "Я", пропонуючи (в психоаналітичній концепції) різні шляхи спотворення образу реальності і непрямого вираження початкової емоції.

На відміну від психоаналізу, інші вчені (А. Маслоу, К. Роджерс, К. Левін, Б.В. Зейгарник і ін.) вважали психологічний захист наслідком протиріч у структурі «Я», при цьому особливу увагу звертали на інтраособистісні і на інтерособистісні механізми, продовжуючи і розвиваючи ідеї Е. Фромма. Кінцева мета захисного процесу являє собою досягнення узгодження між реальним змістом свідомості і Я- концепцією.

Більшою мірою нас цікавив підхід К. Роджерса, який вважав, що витoki психологічного захисту лежать в неконгруентності Самості і Досвіду індивіда. Досвід, не сумісний з уявленнями індивіда про себе, не допускається до усвідомлення, яким би не був його соціальний статус. Психологічний захист виконує функцію підтримки цілісності Самості і є джерелом неконгруентності .

Співробітники К. Левіна, досліджували проблеми фрустрації потреб (І. Хілгард), розглядали поведінкову захисну реакцію, викликану інтраособистісним конфліктом, що було ще одним кроком у вивченні захисних проявів особистості. Експериментальна модель інтраособистісного конфлікту дозволила зафіксувати зовнішні прояви цього стану :

- нетерплячість, напруга, рухове збудження, що виражається в підвищенні напруги м'язів, неспокої пальців, кусання нігтів, курінні, жуванні гумки ;
- деструктивність, що виражається в агресивних діях;
- апатія, байдуже відношення до ситуації, байдужість до подій ;
- фантазування про бажане або відволікаючі мрії ;
- стереотипні форми поведінки - частіший повтор одних і тих же ігрових сюжетів, повсякденних ритуалів ;

- регресія - повернення до форм поведінки, характерним для більш раннього віку.

Дані ситуативні дії можна віднести до зовнішніх проявів психологічного захисту, в яких вгадуються захист психоаналітичний .

Інші вчені, як зарубіжні, так і вітчизняні , розглядали психологічний захист в плані адаптації особистості і ставили знак рівності між поняттями «психологічний захист » і «форма адаптації» . Так В.К. Мягер, Є.Т. Соколова, Р.М. Грановська пропонують відрізняти «нормальний, профілактичний, постійно присутній у повсякденному житті» індивіда захист від патологічного, яка виражається в неадекватних формах адаптації. При цьому захист є не просто ситуативним проявом особистості, а найважливішим чинником, що визначає стратегію захисної поведінки .

Так само цікаві адаптаційні механізми, описані М. Джеймсом і Л. Джонгвардом, які по суті є стратегіями захисної поведінки:

- послух - спосіб поведінки дитини, як найбільш легкий шлях вибудовування взаємин, на відміну від відстоювання власної думки, позиції або цілі;

- віддалення - це своєрідне занурення в себе, вибудовування перешкод перед негативними контактами або діяльністю;

- зволікання - механізм адаптації, який передбачає задоволення внутрішнього бажання дитини не послухатися.

У світовій психологічній науці питання про роль і значення психологічного захисту для людини та її соматичного здоров'я є дискусійним. Прийнято поділяти його на успішний і неуспішний (О. Феніхель). Результат успішного захисту - припинення імпульсів, що провокують тривогу, неуспішний захист не здатний зробити цього і тому викликає їх постійне повторення.

Б.В. Зейгарник, А.А. Налчаджян, Є.Т. Соколова. В.К. Мягер та ін. вважають захист нормальними повсякденно працюючими механізмами людської свідомості, які можуть бути як успішними, так і неуспішними в

залежності від ситуації. В.А. Ташликов, В.С. Ротенберг, Ф.В. Василюк, Е.І. Киршбаум, І.Д. Стоїків та ін. відносять психологічний захист до однозначно непродуктивних, шкідливих засобів вирішення внутрішньо-зовнішнього конфлікту, так як він обмежує розвиток особистості, її « власну активність», «активний пошук», тенденцію до « персоналізації », «вихід на новий рівень регуляції та взаємодії з миром». Б.В. Зейгарник звернула увагу на деструктивні і конструктивні заходи захисту. Деструктивні захисні дії не усвідомлюються суб'єктом, а конструктивні, навпаки, усвідомлюються і регулюються особистістю. Неусвідомлюваний і неконструктивний захист відзначається і у здорової людини в стані фрустрації. Наприклад, негативізм, аутизм - кошти прикриття порушеного спілкування, є захисними заходами .

Нові підходи в розумінні психологічного захисту з'явилися в медичній психології в процесі проникнення психоаналізу в терапію психосоматичних захворювань.

Своєрідне розуміння психологічного захисту було у В. Райха, який пов'язував захист з характером людини і ранніми переживаннями тривожності, гніву і сексуального збудження. На його думку, хронічні м'язові затиски утворюють панцир, який відповідає психологічному захисту, по суті є її еквівалентом. Терапія м'язового панцира безпосередньо пов'язана з корекцією психологічного захисту.

Так, А. Мітчерліх визначив три рівня дії захисту: психосоціальний, психо-соматичний і психотичний. Він вважав, що з яким-небудь конфліктом людина намагається впоратися спочатку на психо-соціальному рівні за допомогою виключно психічних засобів :

1) при достатній зрілості особистості людина намагається вирішити конфлікт за допомогою звичайних засобів соціальної взаємодії (шляхом обговорення відповідних проблем) або за допомогою нормальних (здорових) механізмів захисту (витіснення, регресія, реактивне утворення, ізоляція, уникнення, ігнорування , сублімація та ін);

2) у випадках, коли використання нормальних (здорових) механізмів захисту недостатньо, підключаються невротичні (патологічні) захисні механізми (невротичні депресії, нав'язливі думки і дії, страхи, фобії і т.п.);

3) якщо захисні механізми включають поведінку особистості в цілому, в таких випадках говорять про невротичний розвиток особистості або невротизації характеру.

Якщо з якихось причин індивіду не вдається впоратися із загрозливим власному існуванню конфліктом чисто психічними засобами, підключається захист другого рівня - соматизація, яка з часом може привести до структурних змін в тому чи іншому органі (до виразки шлунка, хвороби Крона, виразкового коліту і ін.) Це захист на психосоматическом рівні.

Сучасні психоаналітики виділяють ще і третій рівень захисту - психотическое сімптомообформування (О. Кернберг). Посилення гостроти соматичного захворювання знижує психотичні симптоми, і навпаки, як показали спостереження, лікування соматичних захворювань у даних хворих (позбавлення їх захисту другого рівня) веде до посилення психотичних явищ.

Е.Л. Доценко дав своє визначення психологічного захисту: «Психологічний захист - це вживання суб'єктом психологічних засобів усунення або послаблення шкоди, що загрожує йому з боку іншого суб'єкта».

Е.Л. Доценко використовував таку схему для опису цього поняття:

- предмет (що захищається);
- загроза (від чого захищається);
- збиток (в ім'я чого або щоб уникнути чого захищається);
- засоби захисту (як захищається).

Отже, психологічний захист визначається в психології та психотерапії як здоровий, нормальний, діючий на психо-соціальному рівні, використовується суб'єктом для ослаблення збитку, що загрожує йому з боку іншого суб'єкта, може бути конструктивним і деструктивним, успішним і неуспішним, усвідомленим і несвідомим, різних видів по категорії суб'єкта, за

спрямованістю та змістом захисних дій, за ступенем відповідності засобів захисту характеру загрози.

Таким чином, існують різні точки зору про сутність психологічного захисту:

1) психоаналітична теорія, представниками якого були З. Фрейд, А. Фрейд, К. Юнг, К. Хорні, Г. Салліван, А. Адлер, Е. Фромм, ув'язували поняття і саме явище психологічного захисту зі станом тривожності, Я - концепцією особистості і прагненнями особистості;

2) гуманістичний напрямок, представники якого А. Маслоу, К. Роджерс, К. Левін, доповнили дослідження психоаналітиків крім теоретичних досліджень ще й експериментальними дослідженнями з внутрішнім командам, ув'язували захист з наявністю суперечностей у структурі "Я";

3) представники вітчизняних підходів розглядали психологічний захист в плані адаптації особистості, причому захист розглядається як найважливіших фактор, що визначає стратегію захисної поведінки.

1.2 . Класифікація захисних механізмів

Неоднозначність і відсутність чистоти поняття самого психологічного захисту спричинило за собою велику кількість класифікацій механізмів психологічного захисту. Проте все ж можна виділити деякі аспекти:

- 1 . За категорією суб'єкта захисту виділяється:
 - міжособистісна чи зовнішня захист (захищається окрема людина) ;
 - внутріособистісна або внутрішній захист (захищається психічна структура).
- 2 . За спрямованістю та змістом захисних дій захист може мати:
 - Активну форму (вигнання, знищення, агресія, контроль над агресором, підпорядкування, управління, ігнорування загрози);
 - пасивну форму (втеча, догляд, блокування, маскування, завмирання).

3 . За ступенем релевантності коштів характером загрози захист може бути :

- специфічним - пошукові дії, що припускають складне орієнтування в проблемній ситуації;

- неспецифічним - генералізована захисна поведінка, стереотипно, інтенсивно " розкручує " базові захисні установки.

Крім цього, захист характеризується такими поняттями як адекватність, ефективність і конструктивність.

Адекватність - відповідність захисних дій загрозі, відповідність сутнісному джерела небезпеки.

Ефективність - відповідність результату головної мети захисту - усунення загрози. Захист може бути адекватним, специфічним, але не ефективним, або адекватним, неспецифічним та ефективним. Можливі й інші варіанти поєднання параметрів .

Конструктивність - спрямованість захисних дій на творення, зростання , прогресивний розвиток (відносин, психологічного добробуту, ефективності спільної діяльності) - також може незалежно поєднуватися з цими змінними. Можливо, специфічність і адекватність дають велику конструктивність.

А.У. Хараш виділив види міжособистісних захистів: рольова самоподача, псевдорозкриття, ненормативний захист, - їх предметом є захист власної самооцінки від змін, яким її піддають партнери по спілкуванню у тренінговій групі.

Розрізняються:

- 1) захисні механізми, спрямовані проти зовнішніх фрустраторів ;
- 2) захисні механізми, використовувані для захисту від внутрішніх фрустраторів.

А. Фрейд запропонувала вважати захисними наступні "психодинамічні" механізми: 1 . Витіснення (придушення); 2. Регресія; 3. Утворення реакції; 4. Ізоляція; 5. Заперечення (анулювання) досконалої дії, що відбувається; 6.

Проекція; 7. Интроекція; 8. Звернення на власну особистість; 9. Перетворення в свою протилежність; 10. Сублімація.

А. Фрейд, мабуть, механізм переміщення ототожнювала з сублімацією і тому не виділила його як самостійний захисний механізм. Інша особливість запропонованого нею списку полягає в тому, що в нього включені ті захисні механізми, які мимоволі або частково усвідомлено використовуються переважно для захисту від внутрішніх фрустраторів. Надалі цей список був доповнений новими механізмами, спрямованими проти зовнішніх фрустраторів : 11. Втеча від ситуації; 12. Заперечення; 13. Ідентифікація; 14. Обмеження Я. Однак і цей список слід доповнити такими найважливішими захисно-адаптивними механізмами : 15. Раціоналізація; 16. Фантазія; 17. Конверсія; 18. Символізація; 19. Переміщення. Крім того, про це повному списку слід сказати також, що в нього включені не тільки власне захисні механізми, але і безпосередні поведінкові і внутріпсихічні реакції на вплив ситуацій, що фруструють, які в даний час розглядаються окремо. Спеціального розгляду вимагають специфічні захисно-адаптивні механізми, що функціонують у снах (їх можна назвати "чисто підсвідомими" захисними механізмами), а також ті варіації вищеназваних механізмів, які теж виступають у сновидіннях, беруть участь в їх освіті та вирішенні в них внутрішніх конфліктів особистості .

При цьому Р. Плутчик і слідом за ним Л.Р. Гребенников виділяють 16 , половина з яких базові, а інші - вторинні. У їх переліку присутні такі механізми як фантазія , рухова активність , інтелектуалізація , анулювання.

П. Лейстер, аналізуючи переваги і недоліки захисних механізмів, пропонує доповнити їх такими як скам'яніння і притуплення почуттів, освіта симптомів, оглушення, екранування, тлумачення безсиллям, грання ролей, фіксація, провокаційне поведіння та ін.

На думку Ф.В. Василюка, надія відшукати «вичерпний набір захисних або компенсаторних механізмів («першоелементів») ілюзорна». Кожного разу класифікація захисних проявів залежатиме від парадигми дослідження.

Е.Л. Доценко ж вважає, що класифікувати потрібно не механізми, а базові захисні установки.

При всьому різноманітті захисних механізмів суттєвою характеристикою їх є несвідомий характер і інтрапсихичний рівень функціонування.

Вже згадувалося про дослідження К. Левіна, Б.В. Зейгарник, де способи поведінки дуже близькі до захисних механізмів: нетерплячість, агресія, апатія, фантазування, стереотипні форми поведінки, регресія. До поведінкових захисних дій можуть бути віднесені адаптаційні механізми, описані М. Джеймсом і Д. Джонгвардом: слухняність, зволікання, віддалення. До даної категорії захисних засобів відносяться і способи психологічного захисту, розкриті Г.Я. Кудріною, активні форми поведінки: агресія, впертість, негативізм; пасивні форми поведінки: боязкість, замкнутість, аутизм.

Можливо, ми маємо справу з двома категоріями коштів психологічного захисту:

- 1) захисні механізми - автоматизми - інтрапсихічні несвідомі захисні дії, що ослабляють внутрішнє напруження, викликане тривогою різної етимології;
- 2) способи психологічного захисту - поведінкові захисні стратегії інтерпсихічного характеру, що дозволяють внутрішньо-зовнішні конфлікти, викликані взаємодіями суб'єктів.

Таким чином, повертаючись до зовнішнього і внутрішнього психологічного захисту (по Е.Л. Доценко), ми можемо припустити, що захисні механізми - це кошти внутрішнього захисту, а способи психологічного захисту - це кошти зовнішнього захисту. Вони можуть бути тісно пов'язані або не пов'язані між собою, бути продовженням один одного, химерно переплітатися або бути незалежними один від одного.

Е.Л. Доценко називає їх формами захисту, а В.І. Гарбузов схильністю до агресивно-протестної і капітулятивно-депресивної форми дезадаптації.

Форми захисту можуть визначатися деякими змінними, які залежать від дистанції з агресором, від контролю впливу агресора і від інформації про загрозу .

Перша змінна - дистанціювання з агресором припускає, що активно захищається суб'єкт, що направляє свої дії на агресора, прагне збільшити дистанцію до безпечної, видаляючи загрозливий фактор від себе. Пасивно захищається суб'єкт, що направляє свої дії на себе, може збільшувати дистанцію, сам віддаляючись від агресора. Так, активна форма захисту передбачає вигнання, а пасивна - догляд.

Інша змінна - контроль характеру впливу - увазі або активне управління ситуацією і діями агресора, або пасивну блокування впливу загрозливого і недопущення збитків.

Третя змінна - блокування інформації - визначає або активне перекручення відомостей про майбутню загрозу суб'єктом, або пасивне укриття (скорочення подачі) інформації про суб'єкта захисту.

Виходячи з двох форм захисту та трьох змінних, Е.Л. Доценко виділяє 6 базових стратегій захисної поведінки : вигнання - догляд, управління - блокування, ігнорування - завмирання .

Таким чином, процесі класифікації методів психологічного захисту теж грає роль психологічний напрям :

1) психоаналітичної підхід, представником якого є А. Фрейд, класифікувала захисні механізми за спрямованістю захисту від внутрішніх або зовнішніх фрустраторів ;

2) гуманістичний підхід , представники якого К. Левін, Б. Зейгарник, виділяли способи поведінки, які дуже близькі до захисних механізмів, такі як нетерплячість , апатія , фантазування і д.р.;

3) представники вітчизняних підходів , такі як Л. Доценко, Ф. Василюк, вважали, що треба класифікувати не механізм, а базові захисні установки.

1.3 . Розвиток психологічних захисних механізмів в онтогенезі

А. Фрейд наводить такі приблизні етапи розвитку «захисту Его» :

- 1 . Передстадія захисту - кінець 1 року життя.
- 2 . Механізми проєкції і інтроекції - від 1 року до 2 років.
- 3 . Механізми витіснення і інтелектуалізації - від 2 до 3 років.
- 4 . Механізми реактивного утворення і сублімації - від 3 до 5 років.

Епігенетична схема індивідуального розвитку Е. Еріксона також виділяє вікове виникнення захисних механізмів:

I - рік життя - галюцинації, сновидіння. Механізми утворення захистів груп компенсації. На початку другого року життя з'являється заперечення і проєкція .

II - III р.ж. - виникають захисні механізми заміщення і витіснення.

IV -V р.ж. - захисту груп інтелектуалізації та групи регресії .

VI - XI р.ж. - латентний період .

XII - XIII р.ж. - виникають захист груп компенсації та реактивного утворення.

Структурна теорія захистів Его Роберта Плутчика відображає етапи утворення захисних тенденцій:

- від 0 до 1,5-2 років - тенденція до пристосування - виникають механізми заперечення;

- від 1,5-2 до 11 - тенденція до відокремлення - механізми: регресія, заміщення, придушення, інтелектуалізація;

- від 11 до 13 років - тенденція до приєднання - механізми : реактивні утворення і компенсація .

Таким чином, на старший дошкільний вік (шостий, сьомий рік життя) припадає виникнення і розвиток більшості механізмів і способів психологічного захисту .

Проблема генезису засобів психологічного захисту розглядається не тільки в онтогенезі , а й в філогенезі. Філогенетично первинною є

міжособистісна боротьба, а, значить, і міжособистісні психологічні захисти (способи). Це відповідає методологічному положенню культурно- історичної теорії Л.С. Виготського про те, що «всяка психічна функція була зовнішньою тому, що вона була соціальною раніше, ніж стала внутрішньою, власне психічною функцією: вона була перш соціальним відношенням двох людей».

У актуалгенезі (мікрогенез) співвідношення обертається так, що всередині - особистісні захисти як ініціюють, так і задають способи міжособистісного захисту, хоча функціональна значимість є двосторонньою (Rakkolainen, 1982).

Онтогенетично, швидше за все, і ті, й інші захисти виникають одночасно і якийсь час не диференціюються. У роботах В.В. Столина, А.Я. Варги, Є.Т. Соколової, В.І. Гарбузова, Г.В. Бурменської з співавторами, М.І. Буяновим, В.Г. Каменською, В.В. Лебединським з співавторами, Е.Г. Ейдміллера і В.В. Юстецького та інших ранні міжособистісні взаємодії суб'єкта однозначно оцінюються як визначальний фактор його подальшого психічного розвитку та соціальної адаптації. А. Адлер, К. Хорні, Х. Салліван, Е. Фромм, Е. Еріксон, В. Райх, П. Лейстер, Е. Берн та інші в онтогенезі захисних проявів відводять значне місце визначальній ролі сім'ї в цьому процесі.

Таким чином, вже в перших психологічних станах виявляються характеристики психологічних захистів:

- а) відмінність «Я» - « чи не Я », утворення межсуб'єктних кордонів;
- б) наявність джерел загрози психологічного знищення дитини або порушення її кордонів ;
- в) зразок стану захищеності.

У процесах внутріособистісної взаємодії виявляються характерні для захисних дій динамічні тенденції: пасивне і активне дистанціювання, вибудовування перепон, готовність керувати значущими для дитини людьми і модифікувати інформацію, виходячи з власних. Надалі в онтогенезі норма і патологія захисних реакцій індивіда залежить від того, чи зумів він на певних етапах розвитку реалізувати базові потреби: в безпеці, у свободі та автономії,

в успіху та ефективності, у визнанні та самовизначенні,- або, завдяки гетерономному впливу середовища, вони були блоковані. В останньому випадку одна або більше з 4-х складових образу «Я» виявляється особливо вразливими, відповідні проблеми адаптації перманентно актуальними, внутріособистісний захист буде використовуватися понад інтенсивно, що призводить до неефективної адаптації в новому соціальному оточенні.

Процес становлення «Я» дитини, найбільш докладно описаний К. Благой і М. Шебек, багато в чому відображає і зумовлює виникнення механізмів захисту на різних стадіях його розвитку. Ми співвіднесли положення про розвиток «Я» дитини даних дослідників з висновками про генезис захисних механізмів ортодоксальних психоаналітиків (З. Фрейд, А. Фрейд, О. Феніхель, Р. Стерби тощо) і неофрейдистів (С. Томпсона, Г. Саллівана, Е. Фромма, та ін.). Етапи становлення «Я» К. Блага і М. Шебек називають то фазами, то періодами.

Перший рік життя. На даному віковому етапі «Я» дитини у своєму розвитку проходить дві фази: симбіозу та диференціації. На фазі симбіозу життя дитини повністю залежить від матері, так само як і мати в певній мірі залежить від дитини. Симбіоз матері та дитини забезпечує йому захищеність, комфорт і відчуття « всемогутньої» системи, частиною якої він є. Тривале внутрішнє відчуття захищеності - одна з основних умов здорового душевного розвитку дитини, включаючи і розвиток глобального «Я». На даній фазі формуються первинні окремі ядра «Я» образу, які складаються з окремих вражень і відчуттів дитини про власне тіло (шкірних, кінетичних, органів чуття) і поповнюються новими утвореннями разом з розвитком органів чуття і виникненням примітивного ставлення до об'єкта симбіозу, тобто до матері. Розвиток сприймаючої діяльності і суспільна взаємодія служать основою для створення первинних ядер «Я».

На фазі диференціації відбувається усвідомлення кордонів власного тіла; встановлюються межі між собою та навколишнім середовищем;

здійснюється усвідомлення себе в часі в якості збудника і одержувача вражень. З'єднуючись, основні будівельні ядра утворюють вісь «Я є (існую)».

Механізми на першому році життя, на думку психоаналітиків, є попередниками подальших захисних механізмів. Г. Салліван, В.Хілі, А. Броннер, А. Бауерз замість терміна «механізм» в даному випадку вживають термін « динамізм». Вони вважають, що термін «механізм» неточно відображає реальність, він припускає наявність структури, але не вказує на її обов'язкове функціонування, а «динамізм» демонструє дію структур і пов'язаний зі специфічними силами. Під динамізмом Г. Салліван розумів «відносно стійкі форми організації та каналізації енергії , які специфічним чином проявляються в міжособистісних відносинах».

У число перших механізмів входять: інтродекція, проєкція, заперечення, фіксація і регресія .

Інтродекція має вираження в процесі прийому їжі дитиною. Її девиантом є заковтувальна дія (належить дитині - «моє»), а проєкція - дія протилежна інтродекції - девиант випльовуючої дії (не належить дитині - «не моє»). Заперечення на даній стадії рівносильно заплющувальню очей на реальний стан справ. Як вважають психоаналітики, воно є нормальним механізмом на даній фазі розвитку «Я», але яскрава його вираженість в більш пізньому віці, коли поліпшуються сприйняття і пам'ять, вказує на прогресування психічного захворювання.

Згідно О. Феніхелю, фіксація - затримка на стадії розвитку, яку можуть викликати якісь порушення. Повернення до поведінкових проявів ранніх стадій носить назву «регресія». Мелані Клейн пов'язує дані механізми з інфантильною тривогою і розуміє їх як захист від тривоги. Фіксація і регресія комплементарні: чим сильніше фіксація, тим легше дитина використовує регресивні дії в скрутних ситуаціях .

Отже , вже на першому році життя виникають і діють елементарні захисні механізми.

Період від 1 року до 3 років. На даному віковому етапі розвиток «Я» дитини проходить період «вправ» (К. Блага і М. Шебек), який починається в кінці першого року життя, коли дитина починає повзати, ходити, говорити. Усвідомивши факт свого існування на попередньому етапі, («Я є»), він здатний відчувати гордість за свої вміння, дитяче «Я» набуває постійного позитивного забарвлення (з'являється вісь «Я вмію , Я пізнаю»). Але залежність від матері залишається досить сильною, спроби відокремитися від неї короткочасні. Для душевного спокою дитині необхідно бути на безпечній дистанції від неї, щоб мати можливість при необхідності отримати від неї підтримку і енергію. «Подібно до того як вісь «Я є» склалася завдяки накопиченню в пам'яті відчуттів і вражень , вісь «Я вмію, я пізнаю» створюється завдяки безперервному внесенню в пам'ять вражень і переживань ». Підсумовує досвід формує глобальне «Я » дитини.

Між півтора і двома роками знову зростає інтерес до матері, немов знову оживає симбіотичний зв'язок. Але повний симбіоз в даному випадку був би руйнуванням «Я» дитини. Мати для нього стає об'єктом, з яким можна поділитися досвідом, пізнанням і відкриттями. Таким чином, формується вісь «Я маю (у мене є)».

Важливі потреби дитини перетворюються в бажання, а зовнішній світ наповнюється можливими цілями, з якими пов'язані бажання. Бажання і цілі сприяють формуванню осі «Я хочу». Виникає функціональне з'єднання чотирьох осей: «Я є» , «Я хочу » , «Я вмію , я пізнаю » , «Я маю» . Образ «Я» наповнюється і збагачується. Однак, зчепленість названих осей не є міцною: види діяльності дитини мінливі, бажання імпульсивні, оцінка реальності ненадійна. У тривожних ситуаціях «Я» розпадається, вдається до оборони, сперечається, сердиться, шукає захист у найсильнішого з батьків.

Зародкові частинки образу себе поступово починають перетворюватися в об'єднану систему. Вони поповнюються новими відчуттями , які переходять в образні уявлення (2 - 2,5 року), що лежать в основі саморозуміння. Вчені вважають, що розвиток даних осей «Я» формує ідентичність, як «здатність

розпізнавати себе в часі, і підтвердження, що інші бачать в мені таку ж істоту, якою я і сам себе вважаю». Ідентичність викликає почуття самоповаги або любові до себе. Спроба позбавити дитину самоповаги викликає у нього протест і захист.

На третьому році життя стрімко формується ще одна вісь - «Я дівчинка» або «Я хлопчик». Ідентифікація сприяє диференціації та інтеграції всіх осей «Я». Причому образ «Я» об'єднується навколо приємних для дитини переживань. Діти даного віку уявляють себе хорошими. «У два- три роки вже є якийсь простий ідеал себе: дитина хоче бути хорошою, але в той же час і до певної міри незалежною. Хорошою вона вважає себе тоді, коли відчуває, що батькам вона дорога, її хвалять і люблять. А незалежність іноді з'єднана зі страхом конфлікту з батьком, з матір'ю. У таких випадках в ідеалі себе вже з перших кроків панує дисгармонія, вона поширюється і на інші складові образу себе».

Тут поведінка батьків має велике значення, так як саме вони впливають на створення системи самооцінюючих уявлень і на загальний характер образу себе. У дитини складається стійкий образ батьків. Позитивний образ батьків забезпечує дитині психологічну захищеність, а наявність негативних відносин, викликаних незадоволенням дитячих потреб, депривацією, приниженням дитини, здатне привести до підвищеної тривожності, що вимагає психологічного захисту .

Психоаналітики відзначають , що в даному віковому періоді (від 1 року до 3 років) досить важко відстежити механізми захисту. Перелік діючих на першому році життя механізмів можна доповнити новими привнесениями :

- заперечення в словах і діях (А. Фрейд), яке є результатом заперечення у фантазіях на першому році життя. Суть його полягає в тому, що дитина використовує різні зовнішні об'єкти для інсценування, щоб позбутися від небажаних фактів і заперечувати реальну ситуацію. Даний механізм А. Фрейд вважала одним з мотивів дитячих ігор взагалі і рольових ігор особливо;

- встановлення узгодженості (Г. Салліван). Дитина поступово засвоює патерни відносин у суспільстві, усвідомлює граматичні структури, вчиться прогнозувати реакцію оточуючих на свої слова. При цьому вона використовує паратактичні спотворення - зіставлення власних думок і почуттів з відповідними процесами у інших людей.

Становлення «Я», таким чином, йде паралельно з виникненням психологічного захисту. Чим більше незрілий образ «Я», тим менше захисних механізмів функціонує у психічній структурі людини .

Дошкільний вік - від 3 до 6 - 7 років. У даному віці інтенсивно розвиваються всі осі «Я», що з'явилися раніше. Особливо важливим є зміцнення осі «Я дівчинка» («Я хлопчик»), оскільки статева ідентифікація продовжується і визначає успішність подальшого розвитку особистості дитини. У зв'язку з цим, К. Блага і М. Шебек вважають за необхідне наявність матері та батька в сім'ї дитини, яка є психосоціальним посередником суспільства, через неї йде гетерономний вплив. Специфічні інтерособистісні відносини в кожній конкретній сім'ї відносно точно відповідають реальним суспільним відносинам. Згодом це дає можливість говорити про індивідуальні поведінкові норми як про очікувану і соціально схвальну поведінку, характерну для більшості суб'єктів, і навпаки, всілякі відхилення і крайності в батьківських установах, адаптація дитини за допомогою дуже інтенсивних механізмів психологічного захисту призводить до девіацій у поведінці та іншим проявам дезадаптації .

У даному віці діти освоюють багато соціальних ролей, прийомів поведінки, зумовлених різними відносинами і ситуаціями . «Я» дошкільника стає самостійним: дистанція з близькими людьми може збільшуватися значно в просторі і в часі. Воно цілісніше, ніж в 2-3 роки: ігри та інші види діяльності більш стабільні і більш тривалі, в них виявляються внутрішні бажання і певна цілеспрямованість. «Дитина «обживає» в глибині себе початкові, часто повторювані вимоги батьків та інших вихователів до своєї поведінки, і вони стають його внутрішньою нормою і внутрішнім ставленням до себе». Так

формуються моральні риси і основи майбутньої совісті (закладається вісь «Ідеал « Я » і вісь «Совість»»), які визначають суспільну пристосовність дитини та її просування на життєвому шляху.

Ортодоксальні психоаналітики вважають, що в даному віці успішний психологічний захист включає різні типи сублімації, безуспішна - будується на захисних механізмах заперечення, проекції, інтроекції, регресії реактивного утворення, знищення, ізоляції, витіснення і переміщення.

Багато дітей, на думку О. Феніхеля, намагаються вирішити конфлікти з допомогою ізоляції певних сфер життя один від одного: дитячої установи від дому, соціального життя від таємниць самотності. Вони навіть розщеплюють свою особистість і стан. Існує як би дві дитини з різними іменами і хороша дитина не несе відповідальності за вчинки поганої. У міжособистісних відносинах це проявляється у розщепленні амбівалентних почуттів: одна людина отримує лише любов, а інша- тільки ненависть.

Г. Салліван розвиває концепцію про «виборчу неухважність» і «дисоціацію». У даному віці дитина вчиться концентруватися на усвідомленні ситуацій, пов'язаних зі схваленням і несхваленням. Травматичні ситуації дитина змушена ігнорувати або бути неухважною до інших ситуацій, які прямо не відносяться до схвалювальних і несхвалювальних значущими дорослими. Дитина усвідомлює їх лише за вказівкою іншої людини.

Дисоціація - крайня форма виборчої неухваги, при якій самість відкидає і відмовляється усвідомлювати і визнавати ситуацію. Дисоційований матеріал залишається недоступним, навіть при вказівці. Дані захисні механізми нагадують інтраособистісне заперечення, але Г. Салліван розглядав їх у дитини в інтерособистісній площині.

Е. Фромм описує ірраціональні механізми втечі, які дошкільник використовує для руйнування почуття ізоляції і повернення до попереднього стану групової солідарності :

- садомазохізм - механізм захисту від самотності, який формується в процесі взаємовідносин з могутнім авторитетом, в якості якого виступає

педагог, один з батьків або одноліток. Навіть заподіяння або отримання ними фізичного та психічного страждання від партнера захищає дитину від почуття самотності, так як це хоч і сурогатне, але спілкування;

- деструктивність - механізм захисту від відчуття безсилля, коли дитина може активно впливати на іншого для досягнення своїх цілей, і в ситуації, коли немає загрози життю і цілісності особистості, як при раціональній деструктивності;

- «конформізм автомату» - механізм захисту від почуття ізоляції, самотності, який лежить в основі бездумного послуху. Дитина сліпо підкоряється вимогам дорослих, паттернам культури, намагаючись відкинути відмінності між собою та іншими, навіть якщо він не згоден з цими вимогами.

На думку психоаналітиків нові механізми захисту після п'яти років не вводяться в життя дитини аж до препубертатного періоду.

Досить зріле, «зчеплене», багатогранне, що включає систему оцінок і самооцінок особистості «Я» дитини дошкільного віку, таким чином, в якості засобів психологічного захисту має понад 15 захисних механізмів, які впливають на формування характеру, міжособистісних відносин і виявляються в певних паттернах поведінки.

Таким чином, ми стверджуємо, що виділення захисних механізмів та їх розвиток в онтогенезі залежить від психологічної теорії:

1) представники психоаналітичного підходу, такі як А. Фрейд, Г. Салліван, в онтогенезі захисних проявів відводять значне місце визначальній ролі сім'ї в цьому процесі, ролі та взаємодії з матір'ю і висувують теорію про те, що механізми формуються в несвідомому, коли людина ще мала, а потім просто набувають більш осмислену і складну форму;

2) представники вітчизняної психології, такі як В. Столін, Е. Соколова, В. Каменська, оцінювали ранні міжособистісні взаємодії суб'єкта як визначальний фактор його подальшого психічного розвитку та соціальної адаптації, так само кажучи про те, що захисні механізми виникають одночасно і якийсь час не диференціюються.

1.4 . Особливості психологічного захисту в осіб з характерологічними особливостями

На сьогоднішній день уявлення про психологічний захист використовуються для пояснення деяких феноменів у психотерапевтичній практиці (Б.Д. Карвасарській; В.Е. Рожнов), вводяться в контекст різних теоретичних концепцій - установки (Ф.В. Бассін; М.Е. Бурно та ін.), самосвідомості (И.С. Кон; В.В. Столина), саморегуляції (Е.С. Мазур та ін.), пошукової активності (В.С. Ротенберг), переживання (Ф.Ю.Васілюк) та інших .

Центральною проблемою їх дослідження служить виявлення зв'язку між акцентуацією характеру і типом психологічного захисту . Ми виходили з того, що якщо акцентуації - це більш-менш вроджені риси, то захисні механізми формуються в соціумі. Можна припустити, що при акцентуації даний тип характеру стає чутливим до певних впливів і формує свій захисний механізм для стабілізації особистості. І акцентуації і захисні механізми - своєрідні «інструменти» пристосування.

Акцентуація характеру - це надзвичайне підсилення окремих рис характеру, за якого наявні відхилення в психології й поведінці людини, що не виходять за межі нормативної поведінки, але межують з патологією

Акцентуації характеру розглядаються як крайні варіанти норми.

Між типами акцентуацій і захисними механізмами була виявлений нелінійний зв'язок.

Заперечення - механізм психологічного захисту особистості, при якому реальність (як зовнішня, так і внутрішня), що заподіює біль, заперечується. Для захисної поведінки характерні такі риси: підвищений егоцентризм, сугестивність і самовнушаемость, товариськість, прагнення бути в центрі уваги, жага визнання, оптимізм, невимушеність, дружелюбність, ввічливість, впевнена манера триматися. Заперечення має значиму негативну кореляцію з збудливою акцентуацією. Для збудливого типу акцентуації характерні

вибуховість, емоційність поведінки, байдужість до майбутнього, слабкий самоконтроль і нестійкість самооцінки. Якщо особистість відрізняється імпульсивністю, підвищеною руховою активністю і слабкою здатністю до прогнозу власної поведінки, то це не узгоджується з психологічним портретом людини, що має в своєму арсеналі захисний механізм заперечення, який відрізняється впевненістю і оптимізмом, підвищеної комунікативної здатністю і невимушеністю.

Для витіснення, як механізму захисної поведінки, характерні такі риси: уникнення ситуацій, що викликають психологічний дискомфорт, нездатність відстояти свою точку зору, боязкість, покірність, навмисна незворушність. Даний механізм також має одну значущу негативну кореляцію з збудливою акцентуацією. Це можна пояснити тим, що збудливою особистості найважче контролювати свої негативні емоції, фокусувати свою увагу, а психологічний механізм витіснення припускає деякий контроль над ситуацією, здатність створювати видимість незворушності й спокою, лавірування серед небезпечних ситуацій.

Регресія як механізм психологічного захисту має найбільшу кількість значущих кореляцій: 6 позитивних і одну негативну з флегматичним темпераментом. Особливості захисної поведінки при регресії: слабохарактерність, податливість чужому впливу, невміння доводити почату справу до кінця, легка зміна настрою, специфічна «дитяча» міміка і мова, схильність до містики і забобонів. Тому закономірна негативна кореляція цієї захисної реакції з флегматиком, для якого характерні емоційна стабільність, вміння доводити почату справу до кінця, зрілість думки і почуттів, спокій і врівноваженість.

Психологічний механізм захисту за типом регресії позитивно корелює з тривожною акцентуацією, з емотивної, з застрягаючою або ригидною, з збудливою, з циклотимичною і з екзальтованою. Для перерахованих вище акцентуацій характерні такі риси: невпевненість, конфліктність, уразливість, схильність до моралей, дратівливість, запальність, слабкий самоконтроль,

часта зміна настрою і влюбчивість. Дані особливості поведінки, як правило, пов'язують з дитячими, незрілими формами реагування на події навколишньої дійсності.

Розглянемо такий тип психологічного захисту, як компенсація. Особливості захисної поведінки: установка на досягнення високих результатів; подолання труднощів і недоліків у своєму характері; методична робота над собою; постійний самоаналіз; заняття спортом, колекціонуванням; прагнення до оригінальності і творчим видам занять. Цей вид психологічного захисту має всього дві позитивні кореляції: з циклотимическою і екзальтованою акцентуаціями. Це можна розглядати як здатність до поліваріативності поведінки, тобто альтернативності мислення, високої контактності та відкритості взаємин.

Проекція і інтелектуалізація як психологічні захисту мають по п'ять значущих кореляцій. Проекція позитивно пов'язана з застрягаючим типом акцентуації, з збудливим і з емотивний типом акцентуації. На високому рівні значимості проекція позитивно корелює з регресією і з компенсацією. Особливості захисної поведінки при використанні механізму проекції: самолюбство, егоїзм, образливість, вразливість, загострене почуття несправедливості, честолубство, підозрілість, зарозумілість, ворожість, упертість, нетерпимість до заперечень, тенденція викривати оточуючих, замкнутість, вимогливість до себе і до людей, прагнення добиватися успіхів в будь-якому виді діяльності.

Така велика кількість кореляцій свідчить про те, що цим видом психологічного захисту користується більшість обстежених студентів як з емотивної, так і з збудливою і застревающей акцентуаціями. Збудливий акцентуантов з його слабким самоконтролем і емоційний нестійкістю найчастіше обвинувачує навколишніх у тих недоліках, які має сам. Ригідний тип, схильний до моралізування і моралей, також має негативну установку на оточуючих. Емотивний акцентуантов, що віддає перевагу вузьке коло

спілкування, образи «носить» в собі і подумки проектує на інших свої негативні переживання, такі як заздрість і суперництво.

Високі рівні кореляції проекції з регресією і компенсацією свідчать про подібність цих психологічних захистів. Їх об'єднує велика потреба в стимуляції, пошук нових вражень і вміння встановлювати поверхневі контакти.

Інтелектуалізація як механізм психологічного захисту негативно пов'язана з холеричним типом темпераменту, з сангвінічним, позитивно з флегматичним типом темпераменту і з такої психологічної захистом, як заперечення. Позитивну кореляцію з флегматичним типом темпераменту легко пояснити тим, що даний тип особистості демонструє розсудливий тип поведінки: він спочатку думає, а потім робить, «зважає» кожне слово, перш ніж його висловити. Він надійно і безпомилково визначає свою стратегію поведінки і послідовно їй слід.

Позитивна кореляція інтелектуалізації з такої психологічної захистом, як заперечення, свідчить про деякі загальні риси, властивих цим двом захистам: впевнена манера поведінки; дружелюбність і оптимізм; логічна переробка інформації; легка переносимість критики; вміння вселити довіру.

Негативну кореляцію інтелектуалізації з регресією можна пояснити тим, що це дві протилежності в механізмі поведінки, так як інтелектуалізація - це вершина людської думки, показник її зрілості, а регресія - повернення до ранніх, непродуктивним формам поведінки.

Негативна кореляція інтелектуалізації з холеричним типом темпераменту пояснюється тим, що холерик імпульсивний: «спочатку робить, а потім думає, що наробив», його енергія часом «б'є через край», і це заважає йому зосередитися на думках. Емоції його нестійкі: «гнів швидко змінюється милістю» і навпаки. Підвищена чутливість до критичних зауважень, велика кількість негативних емоцій робить його некерованим і непередбачуваним.

Наявність негативної кореляції захисного механізму інтелектуалізації з сангвінічним типом темпераменту пояснюється деяким подібністю цього типу

темпераменту з холеричним. У холерика спостерігається нестійкість самооцінки і емоційних переживань, а у сангвініка - нестійкість інтересів і думок. Для представників цих типів темпераменту властива імпульсивність, необдуманість вчинків і екстравертірованність.

Захисне поведінка при психологічному механізмі заміщення виражається в надмірній вимогливості до оточуючих, в підвищеній дратівливості, відсутності почуття провини, в реакціях протесту у відповідь на критику, в перевазі літератури і фільмів зі сценами насильства, прихильність діяльності, пов'язаної з ризиком, в заняттях бойовими видами спорту (бокс, боротьба), прагненням до домінування і схильністю до занять фізичною працею. Тому кореляція даного виду психічного захисту з холеричним типом темпераменту цілком закономірна і очікувана. Вищеперелічені характеристики ідентичні з психологічними характеристиками холерика.

Заміщення або зміщена агресія має тільки позитивні кореляції з педантичною акцентуацією, з застреваючим або ригідні типом акцентуації, з таким психологічним механізмом захисту, як проекція.

Висока статистично значуща зв'язок механізму заміщення з застревающою або ригідною акцентуацією і з педантичним типом акцентуації свідчить про подібність їх психологічної сутності. Грунтом або фундаментом їх реалізації є зміни поведінки, пов'язані з певними психотравмуючими ситуаціями, спроби приховати свої недоліки або згладити їх. Приховуючи «своє слабка ланка» в ланцюзі різноманітного поведінки, вони намагаються бути сильними перед слабкими, ефектними перед іншими, підкреслюючи свою індивідуальність і несхожість, постійно маскуючись під того, за кого вони себе видають. Тому зв'язок заміщення і проекції як захисних механізмів цілком закономірна і з'ясовна.

Для психологічного механізму формування реакції характерні такі риси захисної поведінки: підкреслене прагнення відповідати загальноприйнятим стандартам поведінки, акуратність, заклопотаність «пристойним» зовнішнім виглядом, ввічливість, люб'язність і помпезність, безкорисливість, бажання

бути прикладом для оточуючих, моралізування і товариськість. Дана захисна реакція позитивно корелює з емотивної акцентуацією, з тривожною, з збудливою акцентуацією і з проєкцією.

Висока кореляція даного психологічного механізму з емотивний типом акцентуації означає прагнення акцентуантов жити комфортно з оточуючими людьми, йти на примирення з ними в конфліктах, «закривати очі» на їхні недоліки. Позитивну кореляцію механізму психологічного захисту формування реакції з тривожною акцентуацією і з збудливою можна пояснити тим, що прагнення відповідати вищим моральним стандартам, заклопотаність «пристойним» зовнішнім виглядом вимагає великих нервових витрат, але ці прагнення не завжди реалізуються, і тоді настає або байдужість, або сверхвозбудимість, яка може призводити до неадекватних поведінкових реакцій.

В результаті дослідження кореляцій виявлено, що найбільшу кількість позитивних зв'язків з акцентуацією характеру має психологічний механізм захисту за типом регресії. Даний механізм позитивно корелює з тривожною, емотивною, застрягаючою, збудливою, циклотимичною, екзальтованою акцентуаціями, що можна пов'язати з дитячими, незрілими формами реагування на події навколишньої дійсності володарів зазначених акцентуацій. Захисним механізмом по типу проєкції користується більшість обстежених студентів як з емотивною, так і з збудливою і застрягаючою акцентуаціями.

Висновки до першого розділу

Таким чином, проаналізувавши різні джерела, присвячені психологічному захисту, можемо зробити висновок про те, що не існує єдиного поняття до визначення психологічного захисту. Наведені визначення говорять про те, що поняття психологічного захисту залежить від змісту того чи іншого теоретичного контексту :

1) психоаналітичний підхід , представники якого З. Фрейд, А. Фрейд, К. Юнг, К. Хорні, Г. Салліван , А. Адлер, Е. Фромм, ув'язували поняття і саме явище психологічного захисту зі станом тривожності, Я - концепцією особистості та прагненнями особистості;

2) гуманістичний підхід, представники якого А. Маслоу, К. Роджерс, К. Левін, доповнили дослідження психоаналітиків крім теоретичних досліджень ще й експериментальними дослідженнями з внутрішнім командам, ув'язували захист з наявністю суперечностей у структурі " Я ";

3) представники вітчизняних напрямків у психології розглядали психологічний захист в плані адаптації особистості, причому захист розглядається як найважливіших фактор, що визначає стратегію захисної поведінки;

4) психоаналітичний підхід, представники якого А. Фрейд, класифікувала захисні механізми за спрямованістю захисту від внутрішніх або зовнішніх фрустраторів ;

5) гуманістичний підхід , представники якого К. Левін, Б. Зейгарник, виділяли способи поведінки, які дуже близькі до захисних механізмів, такі як нетерплячість, апатія, фантазування та ін.;

6) представники вітчизняних напрямків у психології, такі як Л. Доценко, Ф. Василюк, вважали, що треба класифікувати не механізми, а базові захисні установки;

7) психоаналітичний підхід , представники котрого А. Фрейд, Г. Салліван, в онтогенезі захисних проявів відводять значне місце визначальній ролі сім'ї в цьому процесі, ролі та взаємодії з матір'ю і висувують теорію про те, що механізми формуються в несвідомому, коли людина ще мала, а потім просто набувають більш осмислену і складну форму ;

8) представники вітчизняних напрямків у психології , такі як В. Столін, Е. Соколова, В. Каменська, оцінювали ранні міжособистісні взаємодії суб'єкта як визначальний фактор його подальшого психічного розвитку та соціальної

адаптації, так само кажучи про те, що захисні механізми виникають одночасно і деякий час не диференціюються .

У той же час можна виділити ряд спільних моментів, характерних для всіх визначень. Спільним є ситуація конфлікту, травми, стресу, а також мета - зниження емоційної напруженості, пов'язаної з конфліктом, і запобігання дезорганізації поведінки, свідомості, психіки. Тут ми можемо відзначити, що основна смислова конструкція всіх визначень майже збігається з психоаналітичним розумінням психологічного захисту. Адже З. Фрейд також визначав захист як механізм, що діє в ситуації конфлікту і спрямований на зниження почуття тривоги, пов'язаного з конфліктом. Різниця тільки у визначенні того , що стоїть за конфліктом .

Специфікація психологічного захисту проводиться не по об'єкту, а по цілям і умовам протікання, виділення яких багато в чому залежить від дослідника, його теоретичних установок і типу практики. Приписуючи певній психічній активності мети захисту, дослідник сприймає деяку поведінку, фантазію, сон, творчість як психологічний захист.

Ситуація складна ще в одному відношенні. Крім великого різноманіття визначень психологічного захисту існує велика різноманітність феноменів психологічного захисту, які виділялися емпірично, - від клінічних феноменів бредоутворення (деякі дослідники схильні розглядати всю шизофренію як систему реактивних психологічних процесів захисту, що реалізують закон сенсу) до таких розвинених форм психологічного захисту, як захист підслідного в ситуації допиту.

Таким чином, у проблемі психологічного захисту можна виділити наступну опозицію: з одного боку, багато дослідників стверджують, що психологічний захист - природний механізм, властивий психіці, свідомості, з іншого боку, існує точка зору, що психологічний захист не більше ніж один з можливих способів опису деяких форм поведінки, розумової діяльності, прояву афективної .

Отже, психологічний захист можливий лише там, де є взаємодія суб'єктів. Це можуть бути держави, групи, люди, цілісні фрагменти психіки. Психологічний захист виникає в умовах міжсуб'єктної боротьби у відповідь на порушення або загрозу порушення кордонів (часто психологічних) того чи іншого суб'єкта, які можуть завдати шкоди. З усіх параметрів захисту: предмет, характер загрози, збитки та кошти, - останній (кошти) найкраще підходить в якості підстави для виділення психологічного захисту як особливого виду захистів.

А. Фрейд запропонувала вважати захисними наступні "психодинамічні" механізми: 1. Витіснення (придушення); 2. Регресія; 3. Утворення реакції; 4. Ізоляція; 5. Заперечення (анулювання) досконалої дії, що відбувається; 6. Проекція; 7. Интродекція; 8. Звернення на власну особистість; 9. Перетворення в свою протилежність; 10. Сублимація.

Отже, немає єдиного розуміння класифікації захисних механізмів, так як на даний момент велика різноманітність тлумачення цього феномену. Так само має значення те, як саме і ким, в рамках якої концепції розглядався той чи інший вид психологічного захисту, на що і проти чого він спрямований, що значно ускладнювало їх класифікацію.

Існує так само дослідження залежності одного типу акцентуації характеру від провідного виду психологічного захисту, що говорить про те, що не тільки акцентуація впливає на вид захисту, а й вид захисту впливає на акцентуацію характеру.

Кластерний аналіз підтвердив гіпотезу про наявність зв'язку між типами акцентуацій і механізмами психологічного захисту.

Попереднє самовизначення, побудова життєвих планів на майбутнє - центральне психологічне новоутворення юнацького віку. У цьому віці завершується процес фізичного дозрівання особистості. На цей вік припадає багато критичних соціальних подій: отримання паспорта, настання кримінальної відповідальності, можливість вступу в шлюб. У цьому віці постає завдання вибору професії, багато хто починає трудову діяльність.

В юнацькому віці відбувається розширення тимчасового горизонту - майбутнє стає головним виміром; особистість спрямовується в майбутнє, визначається життєвий шлях і вибір професії.

Перехід від ранньої юності до пізньої знаменується зміною акцентів розвитку: період юнацького віку його самовизначення завершується і здійснюється перехід до самореалізації.

В юнацькому віці виробляються ціннісні орієнтації, складається світогляд як система узагальнених уявлень про світ у цілому, про інших людей, про самого себе.

В юнацькому віці активно розвивається сфера почуттів, в цілому характерне оптимістичне самопочуття, підвищений життєвий тонус. Емоційна сфера значно багатша за змістом і тонша за відтінками переживань, підвищується внутрішня сприйнятливість і здатність до співпереживання.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

2.1. Характеристика юнацького віку

Визначення вікових меж молодості, як і рішення багатьох проблем, які стосуються «молодіжним», досі залишається предметом наукових дискусій. Відомий вітчизняний соціолог І.В. Бестужев-Лада пише: «Річ у тому, що «молодь» - не тільки і не стільки вікове поняття, скільки соціальне і історичне». До цієї категорії в різні часи і в різних шарах суспільства відносили людей вельми різного віку.

Ще з часів давнього Китаю філософи намагалися класифікувати періоди життя людини. Великий філософ Піфагор намагався поділити періоди життя людини на пори року, порівнюючи їх з весною, літом, осінню та зимою. Видатний лікар Гіппократ поділяв життя людини на десять періодів. Але

однією з найпоширеніших класифікацій є вікова періодизація, прийнята Міжнародним симпозиумом по віковій періодизації в Москві в 1965 р., де початок юнацького віку припадає на 17 років для чоловіків і 16 років для дівчат, та завершується в 21 рік для чоловіків і 20 років у дівчат. Також віковою періодизацією займалися Л.С. Виготський, Е. Еріксон, З. Фрейд та інші.

В межах юності можуть виділятися рання юність (старший шкільний вік), і пізня юність, відповідна періоду життя після закінчення шкільного навчання.

У схемі вікової періодизації онтогенезу, прийнятої фахівцями з проблем вікової морфології, фізіології і біохімії, юнацький вік був визначений як 17 - 21 рік для юнаків і 16 - 20 років для дівчат. Психологи розходяться у визначенні вікових меж юності. У західній психології взагалі переважає традиція об'єднання отрочтва і юності у єдиний віковий період, званий періодом дорослішання, змістом якого є перехід від дитинства до дорослості, а межі можуть сягати від 12 - 14 до 25 років. У вітчизняній науці прийнято розглядати юність як самостійний період розвитку людини, її особистості та індивідуальності. І. С. Кон визначає юність у межах 14 - 18 років. Частіше їх звужують до 15 - 17 років, і тоді юнацький вік виявляється фактично збігається зі старшим шкільним віком, з періодом навчання в старших класах загальноосвітньої школи, та студентським періодом.

Те, що відбувається зміна хронологічних меж юності, її подовження, пов'язано, з одного боку, з прискоренням фізичного і статевого дозрівання (акселерація), і з іншого боку, з подовженням періоду навчання. Нові покоління молоді пізніше, ніж в минулому, починають самостійне життя.

В юнацькому віці в основному завершується фізичний розвиток організму, закінчується статеве дозрівання, сповільнюється темп росту тіла, помітно наростає м'язова сила і працездатність, закінчується формування й функціональний розвиток тканин та органів.

Особистість в період юності має вирішити ряд певних проблем. Різні психологічні школи по-різному декларують зміст завдань юнацького віку, але

в цілому бажаний результат - це перехід до самостійного дорослого життя внаслідок здійснення ряду свідомих «життєвих виборів» і подолання вікової кризи. Книга Л. Коула і Дж. Холла «Психологія юності» надає вичерпний перелік завдань.

1. Особистісні завдання: досягнення загальної емоційної зрілості; досягнення інтелектуальної дорослості; професійне самовизначення; досягнення ідентифікації "Я" (перцепції) ».
2. Соціальні завдання: розквіт гетеросексуального інтересу; досягнення загальної соціальної зрілості; емансипація від батьківського дому.
3. Цінності: опанування способів структурування вільного часу; побудова психології життя, яка б брала за основу свідому поведінку.

Це погляд біхевіоризму і емпіризму. З позиції психосинтезу Р.Ассаджиоли обґрунтовує необхідність «духовного пробудження» особистості. Він пояснює: «Я використовую слово» пробудження «символічно, адже воно яскраво вказує на необхідність усвідомлення нової зони переживань, людина споглядає нову, досі невідому, реальність свого внутрішнього світу».

Чимало місця приділяється юності як першому етапу дорослого життя в юнгініанській теорії. К. Юнг вказує, що «тільки доросла людина може піддавати свої можливості сумніву, і тому бути не в ладах із самим собою», тобто переживати вікову кризу або кризу життєвого вибору. Він вказує на джерело юнацьких проблем: « Переважна більшість торкаючись вимог життя, що переривають сон дитинства». Якщо індивід достатньо підготовлений, то перехід до професійного життя проходить безконфліктно. Але якщо є ілюзії, що контрастують з дійсністю, то відразу й виникають проблеми. Юнаки не вступають в життя без певних уявлень, які вже склалися.

Варто звернутися до описової характеристики даного віку, створену в рамках епігенетичні концепції Е.Еріксона. Тут мова йде про «вступу відданості і вірності» як очікуваний результат розвитку, може бути досягнуто в групі однолітків як у провідній сфері відносин. Тут же зазначені істотні

полярні освіти в особистості: «ідентичність – невизнання». Ш. Бюлер висунула припущення, що юність (як і кожна фаза життєвого шляху) має власні домінуючі тенденції, мотивації.

Сильний вплив на теоретичні проблеми юності надав психоаналіз. Його родоначальник - австрійський психіатр З. Фрейд - не створив систематичної концепції юнацького віку, але висунув цілу низку важливих положень про природу підліткової і юнацької сексуальності, емоційних процесів і особливостях розвитку юнацької особистості. Ці ідеї були в подальшому розвинені його дочкою А. Фрейд і численними послідовниками.

Найвпливовішим представником неофрейдизму в психології розвитку взагалі та юнацького віку особливо був відомий американський психолог Е.Еріксон. Розвиток людини, по Е. Еріксону, складається з трьох взаємопов'язаних, хоча і автономних процесів: соматичного розвитку, досліджуваного біологією, розвитку свідомого «Я», досліджуваного психологією, і соціального розвитку, що вивчається соціологією та іншими суспільними науками.

Основний закон розвитку - «епігенетичні принципи», згідно з яким на кожному новому етапі розвитку виникають нові явища і властивості, яких не було на попередніх стадіях процесу. Перехід до нової фази розвитку протікає у формі «нормативної кризи», який зовні нагадує патологічні явища, але насправді виражає нормальні труднощі зростання. Перехід в нову фазу розвитку можливий тільки на основі дозволу основного протиріччя, властивого попередньої фазі. Якщо суперечність не дозволено, це неминуче позначиться пізніше. Розвиток людини передбачає спільну дію вроджених і середовищних компонентів. Представники товариства - вихователі, батьки - пов'язані з дитиною власними вродженими потребами. Якщо дитина потребує емоційному теплі, то батьки відчувають потребу в тому, щоб опікати і нянчити немовлят. Саме збіг цих двох різноспрямованих потреб забезпечує шуканий результат. У той же час кожне суспільство має специфічні інститути, в рамках і за допомогою яких здійснюється соціалізація дітей. Тому хоча

загальна послідовність і головні завдання основних фаз епігенеза універсальні, інваріантні, типові способи вирішення цих задач варіюються від одного суспільства до іншого. Суспільство підготовляє індивіда до виконання відповідних соціальних функцій, визначаючи способи, за допомогою яких сам індивід вирішує що постають на його шляху життєві завдання. Е. Еріксон поділяє весь життєвий шлях на вісім фаз, кожна з яких має свої специфічні завдання і може вирішитися сприятливо або несприятливо для майбутнього розвитку.

Альтернативні теорії юнацького віку аналізують різні сторони розвитку - фізичне дозрівання, розумовий розвиток, формування самосвідомості, зрушення в структурі спілкування, мотиваційні процеси і т.д. Але в даному разі всі вони взаємодоповнюють. Ще в 20-ті роки радянські психологи приділяли юнацькому віку дуже багато уваги, причому власне психологічні питання розглядалися на широкому соціальному тлі, з урахуванням різноманітних соціально-економічних факторів і варіантів дорослішання. Детально вивчалися і описувалися закономірності статевого дозрівання, розумові інтереси, форми соціальної активності та зміст внутрішнього світу юнаків. Радянські вчені прекрасно знали і широко використовували зарубіжну психологічну літературу, найважливіші роботи іноземних вчених без особливої затримки переводилися на російську мову.

Ще одним з провідних напрямків дослідження юнацького віку - теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С.Виготського. Відповідно до цієї теорії розвитку вищих психічних функцій, «всяка функція в культурному розвитку дитини з'являється на сцену двічі, в двох планах, спершу - соціальному, потім - психологічному, спершу між людьми як категорія інтерпсихическая, потім усередині дитини як категорія інтрапсихическая».

На відміну від механістичних концепцій, що розглядають розвиток дитини як результат впливу «зовнішньої», соціального середовища, Л.С.Виготський підкреслював, що середу треба розглядати не як «обстановку розвитку», яка ззовні визначає розвиток дитини, - впливу середовища самі

змінюються кількісно і якісно залежно від того, в яких раніше виникли психологічних властивостях, включаючи вікові особливості дитини, вони переломлюються. Становлення людини як індивіда і особистості, по Виготському, припускає діалектичну взаємодію двох відносно автономних, але нерозривно пов'язаних один з одним рядів розвитку - натурального і соціального. Це дає право виділити 2 основні проблеми: 1) соціальна ситуація, в яку потрапляє особистість; 2) нові психічні утворення в цей період.

Ідеї Л.С.Виготського вплинули як на загальну, так і на вікову психологію (Б.Г.Ананьев, Л.И.Божович, В. В. Давидов, А.Н.Леонтьев, А.В.Петровский, Д.Б.Ельконін). Але практично реалізувати багато з них радянським психологам не вдалося. Уже в середині 1930-х років теоретичний рівень вітчизняної психології почав швидко знижуватися. В умовах сталінських репресій вивчати соціальні умови формування особистості стало неможливо. Зникли соціологія та соціальна психологія. Стали забороненими проблеми статевого дозрівання і юнацької сексуальності. Самосвідомість стало все частіше оцінюватися як прояв «ячества» і буржуазного індивідуалізму. Вихід за відомчі рамки стався у зв'язку з новими ідеями, що з'явилися в філософії і соціології особистості, а також в загальній і соціальній психології. Думуючі педагоги стали вчитися ставитися до школярів не тільки і не стільки як до «об'єкта виховання», а як до активного суб'єкту соціального життя. Цьому немало сприяли соціологічні дослідження, які стали проводити починаючи з 60-х років.

У вітчизняній психології детально розробив цей період життя І. Кон: перехід від дитинства до зрілості він розділив на три етапи (підлітковий, юнацький вік та пізня юність або початок дорослості). До того ж кожен період розглядається всебічно: «з точки зору біологічного дозрівання, в соціальному і психологічному аспектах. Так, біологічно юнацький вік - це повне завершення статевого дозрівання, а початок дорослості характеризується зрілістю організму в усіх відношеннях; в плані соціальному юнацтво - це період завершення первинної соціалізації; психологічно ж юнацький вік

характеризується становленням самосвідомості, образу Я, самовизначенням, обранням професії, найважливіше психологічне новоутворення - це відкриття внутрішнього світу особистості». І. Кон повністю реалізував методологічні ідеї класика вікової психології, Л. С. Виготського. М. С. Каган на основі морфологічного аналізу діяльності як суб'єкт - об'єктного відношення, виділив «ціннісно-орієнтаційну» діяльність як провідну для фази юності, тим самим підтвердивши смислопошуковий сенс даної вікової кризи.

В психологічному розвитку в цьому періоді важливу роль відіграють процеси самосвідомості і самовизначення, вирішуються завдання здобуття самостійності, вступу у доросле життя, професійного самовизначення. Формується цілепокладання (здатність будувати життєві плани), світогляд, громадська позиція. При нормальному розвитку, в юності досягається соціальна зрілість.

Юність, на думку В. І. Слободчикова, - завершальна стадія ступені персоналізації. «Головні новоутворення юнацького віку - саморефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, поява життєвих планів, готовність до самовизначення, установка на свідоме побудова власного життя, поступове вростання в різні сфери життя».

Л. І. Божович писав: «Самовизначення, як особистісне, так і професійне, - характерна риса юнацтва. Вибір професії впорядковує і приводить в систему супідрядності всі його різноманітні мотиваційні тенденції, що йдуть як від його безпосередніх інтересів, так і від інших різноманітних мотивів, породжуваних ситуацію вибору ».

Таким чином, можна стверджувати, що студента, тобто юнака або дівчину, повинні сприймати комплексно, тобто, як підкреслює А. В. Винославська, у трьох іпостасях:

- соціальної, яка обумовлена приналежністю студента до певної соціальної (академічної групи і виявляється через виконання ним функцій майбутнього фахівця;

- психологічної, яка являє собою єдність психічних процесів, станів і таких властивостей як характер, темперамент, спрямованість, здібності, від яких, власне, і залежить протікання психічних процесів і виникнення психічних станів;
- біологічної, що включає в себе тип нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, соматичний тип, психомоторики, фізичний стан і т.п.

Таким чином, юнацький вік – це вік, де здійснюється професійне визначення і формування професійних якостей; формування біологічної пари (тобто формування стосунків), що проявляється у почутті кохання та закоханості; зміна ієрархії цінностей та зміна векторної направленості «Я-концепція».

2.2. Вплив провідної діяльності на формування психічного стану особистості

Головне придбання юності - відкриття свого внутрішнього світу, його емансипація від дорослих. Зовнішній світ починає сприйматися через себе. З'являються схильність до самоаналізу і потреба систематизувати, узагальнювати свої знання про себе. Зростає волюва регуляція. Виявляється прагнення до самоствердження. А одна з важливих психологічних характеристик юності - самоповага (прийняття, схвалення себе чи неприйняття, незадоволеність собою). Спостерігається розбіжність між ідеальним і реальним «Я».

Провідна діяльність в юнацькому віці - навчально-професійна. Мотиви, пов'язані з майбутнім, починають спонукати навчальну діяльність. Проявляється велика вибірковість до навчальних предметів. Основний мотив пізнавальної діяльності - прагнення придбати професію.

Юнацький вік - історично найбільш пізно сформований період; його необхідність диктується ускладненнями, зокрема технологічним, соціального

життя і тих вимог, які сучасні розвинені суспільства пред'являють до рівня професійної освіти і особистісної зрілості своїх дорослих членів.

Головний констатуючий момент соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці складає те, що юнак знаходиться на порозі вступу в самостійне життя. Перехід від підліткового віку до юнацького пов'язаний з різкою зміною внутрішньої позиції, коли спрямованість у майбутнє стає основною спрямованістю особистості і проблеми вибору професії, подальшого життєвого шляху, самовизначення, здобуття своєї ідентичності (Е. Еріксон) перетворюються на «афективний центр» (Л. І . Божович) життєвої ситуації, навколо якого починають обертатися вся діяльність, всі інтереси юнака.

В цей період вже складається глобальне бачення світу, розвивається абстрактно-логічне мислення. При зіткненні з реальністю доводиться вносити корективи: життєва ситуація пропонує інші обставини і вимагає адаптації. Захисною реакцією на пережитий стрес можуть стати приміряємо маски: циніка («немає нічого важливого і святого»), альтруїста («мені нічого не потрібно, я не важливий, готовий все віддати за/для інших»), нігіліста («багатовіковий досвід людства нічого не вартий і не має авторитету і значення»), ідеаліста (все оцінюється категорично, ділиться на «чорне» і «біле», « високе » і « низьке »). Найбільш гостро в соціальній і особистій сфері встає проблема самопрезентації, побудови відносин.

Більшість молодих людей переживає кризу самовизначення. Підводячи проміжний підсумок і переглядаючи прожите, вони можуть прийти до висновку, що, виявляється, не так вже й багато у них було усвідомлених рішень і виборів. В юнацькому віці формується психологічна готовність до самовизначення. Готовність до самовизначення означає не завершені у своєму формуванні психологічні структури і якості, а певну зрілість особистості, тобто сформованість психологічних утворень і механізмів, що забезпечують можливість зростання особистості зараз і в майбутньому. Зміст психологічної готовності до самовизначення:

- сформованість на високому рівні психологічних структур: теоретичного мислення, основ наукового та громадянського світогляду, самосвідомості і розвиненою рефлексії;
- розвиненість потреб, які забезпечують змістовну наповненість особистості (потреба зайняти внутрішню позицію дорослої людини - члена суспільства, потреба в спілкуванні, потреба у праці, моральні установки, ціннісні орієнтації, тимчасові перспективи);
- становлення передумов індивідуальності як результат розвитку і усвідомлення своїх здібностей та інтересів, критичного ставлення до них.

У міру інтелектуального розвитку юнак все більше цікавиться умовами реальності, але ще не впевнений у своїх здібностях - стадія пробного вибору. Стадія реалістичного вибору включає обговорення питання з обізнаними особами, усвідомлення можливості конфлікту між здібностями, цінностями й об'єктивними умовами реального світу. Досвід вивчення проблеми професійного самовизначення узагальнено Н.С. Пряжнікова. У розробленій ним змістовно-процесуальній моделі професійного самовизначення центром визнається ціннісно-моральний аспект, розвиток самосвідомості (розвинута рефлексія, самопізнання) і потреба в професійній компетентності. Основу професійного самовизначення складають наступні психологічні чинники:

- усвідомлення цінності суспільно корисної праці,
- загальна орієнтування в соціально-економічній ситуації в країні,
- усвідомлення необхідності загальної та професійної підготовки для повноцінного самовизначення і самореалізації,
- загальна орієнтування в світі професійної праці,
- виділення дальньої професійної мети (мрії),
- узгодження мрії з іншими важливими життєвими цілями (сімейними, особистісними, дозвільний),
- знання про обираєні цілях,

- знання про внутрішні перешкоди, що ускладнюють досягнення обраної мети, і ін.

Однією з особливостей самовизначення сучасних юнаків є орієнтація на престижність професій, на елітність, на «найкраще» в тому сенсі, як це суб'єктивно розуміється ними самими. Молодь часто буває захоплена ідеєю швидкої кар'єри, блискучого й стрімкого успіху, багатства.

Одним з найважливіших новоутворень інтелектуальної сфери в юнацькому віці стає розвиток теоретичного мислення. Старшокласники та студенти молодших курсів частіше задаються питанням «чому?», їх розумова діяльність більш активна і самостійна; вони більш критично ставляться як до викладачів, так і до змісту отримуваних знань. Змінюється уявлення про цікавинки предмета: юнаки цікавляться тим, що неоднозначно, що не вивчено, що вимагає самостійного обдумування. Вони дуже цінують нестандартну форму подачі матеріалу, ерудицію викладача.

Другою особливістю інтелектуального розвитку в юнацтві слід вважати виражену тягу до узагальнень, пошуку загальних закономірностей і принципів, які стоять за приватними фактами. Ніхто так, як старшокласники, не любить «великих» теорій і не тяжіє до глобальних, «космічних» узагальнень. Однак широта інтересів, як правило, поєднується в юнацькому віці з відсутністю системи і методу в отриманні знань і навичок - інтелектуальним дилетантизмом.

Третьою характерною рисою є поширена юнацька схильність перебільшувати свої інтелектуальні здібності і силу свого інтелекту.

Розвиток пізнавальних функцій та інтелекту в юності має кількісну і якісну сторони. Перша відображає той факт, що юнацький інтелект більш швидкий, рухливий, ефективний. Якісні зміни - це зрушення в самій структурі розумових процесів: важливо не те, з якими завданнями справляється юнацький інтелект, а те, яким чином він це робить. Розкид індивідуальних варіантів розумового розвитку в юнацькому віці великий, тому можна зустріти

і старшокласників з абстрактним, теоретичним мисленням, і школярів, справляються з завданнями на конкретному рівні.

Розумовий розвиток в юнацькому віці полягає не стільки в накопиченні знань і навичок, зміні властивостей і структури інтелекту, скільки у формуванні індивідуального стилю розумової діяльності - індивідуально-своєрідної системи психологічних засобів, до яких свідомо чи стихійно вдається людина з метою найкращого зрівноважування своєї (типологічно обумовленої) індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності.

У пізнавальних процесах це виступає як стиль мислення, який тісно пов'язаний з типом нервової діяльності юнаки, темпераменту, умовами виховання і навичками самовиховання. Так, за даними Н.Є. Малкова, студенти з інертною НС в умовах учбових перевантажень вчать гірше, ніж власники рухомого типу НС, оскільки не встигають за швидким темпом викладання. Проте недоліки цього типу НС можуть компенсуватися іншими її властивостями: так, юнаки з інертною НС краще планують свою діяльність, контролюють її, наполегливіше добиваються необхідного результату, вони більш скрупульозно вникають в досліджуваний матеріал, володіють інтелектуальної дисципліною і волею.

Мислення в юності набуває особистісний емоційний характер. Виявляючи пристрасність до теоретичних і світоглядних проблем. Емоційність проявляється в особливостях переживань з приводу власних можливостей, здібностей і особистісних якостей. Інтелектуальний розвиток виражається в тязі до обопещеніям, пошуку закономірностей і принципів, які стоять за приватними фактами. Зростають концентрація уваги, обсяг пам'яті, логізація навчального матеріалу, формується абстрактно-логічне мислення. З'являється вміння самотійно розбиратися в складних питаннях. Відбувається суттєва перебудова емоційної сфери, проявляється самотійність, рішучість, критичність і самокритичність, неприйняття лицемірства, святенництва, грубості.

У психологічних періодизації А.Н. Леонтьєва, Д.Б. Ельконіна акцент робиться на зміні провідного типу діяльності, якою в юнацькому віці стає навчально-професійна діяльність. Л.І. Божович юнацтво пов'язує з визначенням свого місця в житті і внутрішньої позиції, формуванням світогляду, моральним свідомістю і самосвідомістю.

Характерний рівень когнітивного розвитку в юності - формально-логічне, формально-операціональне мислення. Це абстрактне, теоретичне, гіпотетико-дедуктивний мислення, не пов'язане з конкретними умовами зовнішнього середовища, існуючими в даний момент.

Юність - сенситивний період для розширення діапазону знань. Думка остаточно з'єднується зі словом. Внутрішня мова виступає як основний засіб організації мислення і регуляції інших пізнавальних процесів. Інтелект стає мовним, а мова інтелектуалізованою. Йде активне формування теоретичного мислення. Напрямок подальшого розвитку когнітивної сфери, і насамперед мислення, залежатиме від подальшого навчання та виду майбутньої професійної діяльності. Навчання гуманітарних дисциплін сприяє розвитку традиційної логіки, при цьому навчання на психологічних, юридичних факультетах пов'язане з розвитком імовірнісного мислення. Навчання на технічних, природничо-наукових факультетах сприяє розвитку просторово-візуального мислення.

Інтелектуальний розвиток в юності можна прискорити за трьома напрямками;

1-е напрямок - понятійний лад. Вкрай важливо формування понятійного професійного словника. При цьому важливо пам'ятати, що:

- Кожне поняття має декілька значень;
- Звичайні слова з повсякденно використовуваної мови, який вживається і в різних наукових дисциплінах, багатозначні і недостатні для того, щоб визначити обсяг і зміст наукового поняття. Допускається як цілком нормальне явище існування різних визначень одних і тих же понять, що не повністю збігаються один з одним, і це стосується навіть самим точним наукам, таким

як фізика і математика. Отже, корисно самим шукати визначення в різних словниках, звертаючи увагу при цьому на різні звучання слова;

2-е напрямок - мовний інтелект. У цьому напрямку корисні заняття риторикою. Риторика - це вміння планувати, складати і виголошувати публічні промови, вести дискусію і вміло відповідати на запитання. Крім того, необхідно розвивати письмову мову, тобто вміння письмово викладати свої думки. Цьому сприяє в школі написання творів, у вузі написання рефератів, статей, текстів доповідей. При цьому важливо не тільки зміст, а й форма викладу матеріалу;

3-є напрямок - становлення внутрішнього плану дій. Цьому сприяє рахунок в розумі, планування, формулювання в розумі. Приклад - продумування тексту виступу і т.д. На основі формування понятійного професійного словника, засвоєння професійних знань і умінь до кінця навчання у вузі формується важливе психологічне новоутворення - професійне мислення. В юності активно формується ще одне когнітивне новоутворення - практичний інтелект. Основні характеристики практичного інтелекту:

1. Заповзятливість - здатність у складній ситуації знаходити кілька варіантів рішень проблеми. Цьому сприяє тренування версійного мислення, яка полягає в тому, що потрібно взяти типову життєву проблемну ситуацію і запропонувати якомога більше альтернативних варіантів мислення. Якщо людина здатна висувати до 20 і більше альтернатив, то можна сказати, що вона має розвинене версійність мислення і високу пред-пріємчивість;

2. Економність - здатність знайти такий спосіб вирішення, який з найменшими витратами дасть найкращий результат;

3. Ощадливість - здатність заглядати вперед, передбачаючи наслідки тих чи інших рішень і дій, точно визначати результат і оцінювати, чого він може коштувати;

4. Уміння оперативно вирішувати завдання - динамічна характеристика практичного інтелекту, що виявляється в кількості часу, який проходить з моменту виникнення проблеми до її практичного вирішення. Навчання в

вищих навчальних закладах пов'язано зі значною зміною і ускладненням структури та змісту навчального матеріалу, збільшенням його обсягу, що підвищує рівень вимог до учнів. Від них очікують гнучкості, універсальності, продуктивності пізнавальної діяльності, чіткості, самостійності у вирішенні когнітивних завдань.

Інтерес до навчання у студентів помітно підвищується, оскільки вчення набуває безпосередній життєвий зміст, пов'язаний з майбутнім. Також виникає виражений інтерес до різних джерел інформації (книг, кіно, телебачення). Посилюється потреба в самостійному здобутті знань, пізнавальні інтереси набувають широкий, стійкий і дієвий характер, зростає свідоме ставлення до праці та навчання. Індивідуальна спрямованість і вибірковість інтересів пов'язана з життєвими планами.

Відбувається в ці роки і вдосконалення пам'яті студентів. Це відноситься не тільки до того, що збільшується взагалі обсяг пам'яті, але до того, що значною мірою змінюються здатності запам'ятовування. Поряд з мимовільним запам'ятовуванням у студентів спостерігається широке застосування раціональних прийомів довільного запам'ятовування матеріалу. Вони набувають метакогнітивні вміння (такі, як поточний самоконтроль і саморегуляція), які, в свою чергу, впливають на ефективність їх пізнавальних стратегій.

Удосконалюється володіння складними інтелектуальними операціями аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення і абстрагування, аргументування і докази. Для юнаків та дівчат стають характерними встановлення причинно-наслідкових зв'язків, систематичність, стійкість і критичність мислення, самостійна творча діяльність. Виникає тенденція до узагальненого розуміння світу, до цілісної і абсолютної оцінки тих чи інших явищ дійсності. Ж.Піаже констатував, що «логіка юнацького періоду - це складна когерентна система, відмінна від логіки дитини; вона складає сутність логіки дорослих людей і основу елементарних форм наукового мислення ».

Вікова особливість полягає у швидкому розвитку спеціальних здібностей, часто пов'язаних з обраною професійною областю (математичних, технічних, педагогічних та ін.). В результаті когнітивні структури в юності набувають дуже складну будову і індивідуальне своєрідність.

Описані зміни когнітивних структур служать передумовою виникнення здатності до інтроспекції, до рефлексії. Власні думки, почуття, вчинки індивіда стають предметом його уявного розгляду та аналізу. Інший важливий аспект інтроспекції пов'язаний зі здатністю, розрізняти протиріччя між думками, словами і вчинками, оперувати ідеальними ситуаціями і обставинами. З'являються можливості для створення ідеалів (сім'ї, суспільства, моралі або людини), для порівняння їх з реальною дійсністю, для спроб їх реалізації.

Таким чином, надалі в молодості інтелектуальний розвиток передбачає вихід на якісно новий рівень, пов'язаний з розвитком творчих здібностей і передбачає не просто засвоєння інформації, а прояв інтелектуальної ініціативи і створення чогось нового: мова ідеї про здатність побачити проблему, поставити і переформулювати питання, знаходити нестандартні рішення.

Цьому віку властиві рефлексія і самоаналіз. Юнацький вік характеризується підвищеною емоційною збудливістю (неврівноваженість, різка зміна настрою, тривожність і т.п.). У той же час чим старше юнак, тим сильніше виражено поліпшення загального емоційного стану.

Мислення в юності набуває особистісний емоційний характер. Емоційність проявляється в особливостях переживань з приводу власних можливостей, здібностей та особистісних якостей. Інтелектуальний розвиток виражається в тязі до узагальнень, пошуку закономірностей і принципів, що стоять за приватними фактами. Зростає концентрація уваги, обсяг пам'яті, логізація навчального матеріалу, формується абстрактно - логічне мислення. З'являється вміння самотійно розбиратися у складних питаннях. Відбувається суттєва перебудова емоційної сфери, проявляється самотійність, рішучість,

критичність і самокритичність, неприйняття лицемірства, святенництва, грубості.

Юність - вирішальний етап формування світогляду. Світогляд, це не тільки система знань і досвіду, а й система переконань, переживання яких супроводжується почуттям їх істинності, правильності. Тому світогляд пов'язано з рішенням у юності смисложізненних проблем. Явищ дійсності цікавлять юнака не самі по собі, а в зв'язку з його власним ставленням до них.

Світоглядний пошук включає соціальну орієнтацію особистості, усвідомлення себе як частинки соціальної спільності (соціальної групи, нації і так далі), вибір свого майбутнього соціального положення і способів його досягнення.

Юність є періодом завершення фізичного дозрівання і формування первинної соціалізації особистості. В юності розширюються тимчасові уявлення, включаючи майбутнє, особисті та соціальні перспективи. Світоглядний пошук в юнацькому віці обумовлює соціальну орієнтацію особистості, сприяє усвідомленню себе частинкою, елементом соціальної спільності, вибору свого майбутнього соціального положення і способів його досягнення. Становлення соціальної зрілості передбачає формування статеворольових відносин, як основи взаємодії між чоловіком і жінкою в суспільних і сімейних відносинах.

Таким чином, провідна діяльність викликає зміни в поведінковій сфері, когнітивній сфері, емоційній сфері, сприяє розвитку професійних якостей, а також формує навички роботи в системі «людина-людина» та «людина-техніка».

2.3. Психологічний захист в юнацькому віці. Гендерні та психологічні особливості

Останнім часом все більше число авторів звертається до вивчення феномена психологічного захисту як важливого механізму регуляції поведінки і діяльності людини. Особливе значення психологічна захист

набуває в юнацькому віці. Це пояснюється особливостями характерними для даного періоду життя індивіда.

Специфіка розвитку особистості в осіб юнацького віку пов'язана зі зростанням рівня самосвідомості, який визначає рівень вимог юнаків і дівчат до оточуючих людей і до самих себе, зі становленням відносно стійкого образу «Я» або «Я- концепцією», тобто цілісного уявлення про самого себе.

Однак крім розвитку самосвідомості та становлення цілісного образу «Я», обумовлюють велику особистісну автономність юнаків, даний вік характеризується рядом типових проблем, вирішення яких є вкрай актуальним для молодих людей.

Перш за все, необхідно відзначити потребу юнаків зайняти внутрішню позицію дорослої людини, самовизначитися в навколишньому світі, зрозуміти свої можливості, своє призначення в житті.

Крім того, необхідно пам'ятати, що юність це ще неповне становлення особистості в фізичному і психологічному плані. На психофізіологічному рівні юнаки можуть відчувати дискомфорт з наступних причин:

- незавершене повного фізичного розвитку за всіма параметрами;
- відчуття своєї фізичної непривабливості (хоча б по одному з параметрів) - синдром дисморфофобії;
- несталі емоційної сфери;
- високий рівень ситуативної тривожності;
- особливості вищої нервової діяльності.

Тому, можна досить впевнено стверджувати що, психофізіологічні особливості осіб юнацького віку, проблеми самовизначення і самотановлення, що виникають перед ними визначатимуть рівень внутрішнього дискомфорту, напруги, задоволення або незадоволення собою, що, в кінцевому підсумку, позначиться на особливостях прояву певних типів психологічних захистів.

Адже саме психологічний захист, спрямований як на відгородження його (свідомості) від загроз з боку реального світу або з боку потягів

несвідомого, так і на запобігання дезорганізації поведінки людини, наступаючи не тільки при зіткненні свідомого і несвідомого, але і в разі протиборства між цілком усвідомлюваними установками (тобто прагненнями суб'єкта, його намірами, потягами і т.д.).

У цьому зв'язку звернемося до аналізу робіт тих авторів, які стосувалися в своїх працях проблеми виникнення і прояви психологічних захистів в юності. Потрібно відзначити, що переважна більшість теоретичних і практичних досліджень, що стосуються обраної проблематики проводилося в руслі психоаналітичного вчення.

Уже З. Фрейд у своїй роботі «Три нариси з теорії сексуальності» розглядає юнацький вік, як період в якому починаються і розвиваються зміни, що приводять інфантильну сексуальне життя в її остаточні нормальні форми: «Сексуальний потяг до того було переважно аутоеротичних, тепер воно знаходить сексуальний об'єкт. До того його дії виходили з окремих потягів і ерогенних зон, незалежних один від одного і що шукали певну насолоду як єдину сексуальну мету. Тепер дається нова сексуальна мета, для досягнення якої діють спільно всі приватні потягу, між тим як ерогенні зони підпорядковуються примату генітальної зони». За З. Фрейду саме протиріччя, пов'язані з вищеназваними змінами в розвитку сексуального потягу викликають до дії певні види психологічних захистів.

Особливу роль в даному процесі він відводить тим культурним вимогам суспільства, які спрямовані на обмеження інцестуозні потягів, пов'язаних з раннім сексуальним вибором дитини і виявляються знову на несвідомому рівні вже в період статевого дозрівання. Ці громадські вимоги покликані захистити молоду людину від поглинання сім'єю всіх інтересів, потрібних йому для створення більш високих соціальних одиниць.

З. Фрейд не аналізує докладно, як відбувається включення психологічних захистів на даному етапі розвитку індивіда. Однак він вказує на виникнення деяких з них, як на результат цього психосексуального зміни. Такими прикладами можуть служити витіснення і сублімація. Витісненню в

даному контексті піддаються деякі з особливо сильних вроджених компонентів сексуального потягу. При такому результаті, виникають збудження відхиляються від своєї первісної мети і відтісняються на різні інші шляхи, доки не проявляться як симптоми. В результаті може складеться приблизно нормальна статеве життя - здебільшого обмежена, але доповнена психоневротическими захворюванням. При сублімації, навпаки, сильним возбуждением, що походить із окремих джерел сексуальності, відкривається вихід і застосування в інших областях, так що виходить значне підвищення психічної працездатності з небезпечного самого по собі схильності. Крім того, в даній роботі З. Фрейд виділяє і реактивні освіти, як вид захисту. Однак тут він відносить їх до різновиду сублімації.

Продовження вивчення даної проблеми присутня в працях дочки засновника психоаналізу А. Фрейд, яка багато в чому поділяє позиції свого батька, вказуючи на те, що в юності, коли відбувається статеве дозрівання, рівновагу сил всередині індивіда порушено кількісними і якісними змінами в сфері потягу. В цей період виходять на поверхню імпульси всіх прегенітальних фаз. В результаті чого его юнака або дівчини виявляється під сильним впливом цих розвинених лібідоносної потягів, з якими йому доводиться боротися. Результатом цієї боротьби виступає виникнення механізмів психологічного захисту. В нормі его і суперего зазнають значних змін і набувають нових зрілі форми сексуальності.

Саме даний вік, на думку А. Фрейд дає приклади яскравого прояву механізмів психологічного захисту.

Однак на відміну від З. Фрейда, А. Фрейд описує конкретні види психологічних захистів, а також механізм їх дії в період юності. Всі вони, на думку А. Фрейд спрямовані проти інфантильних об'єктних уз індивіда. Розглянемо тепер особливості прояву та дії тих з них, які є найбільш характерними для юності.

Першим з таких психологічних захистів А. Фрейд виділяє захист шляхом зміщення лібідо. Дана захисна техніка полягає у відведенні лібідо від

інфантильних об'єктів на їх заступників. Прикладами таких заступників можуть служити для осіб юнацького віку однолітки тієї чи іншої статі, лідери підліткових або юнацьких груп, і т.п. В результаті такого зміщення досягається зниження почуття провини і тривоги, що пов'язано з позбавленням значущості інфантильних об'єктів, коли прегенітальні і генітальні імпульси перестають бути загрозою.

Іншим захисним способом, спрямованим на ту ж саму загрозливу ситуацію є захист шляхом звернення афекту. Замість відводу лібідо від батьків або, що більш ймовірно, після невдалої спроби здійснити це, его юнака може захистити себе шляхом звернення емоцій в протилежні. Так відбувається перетворення любові в ненависть, залежності у протистояння, пошани і захоплення в презирство й глузування.

Однак, на думку А. Фрейд такий спосіб захисту є не дуже ефективним, бо такі звернені відношення не приносять ніякого задоволення, юнак переживає як від заподіюваних йому, так і від заподіяних їм страждань. Оскільки тривога і вина залишаються незмінними, необхідне постійне відновлення захистів, які забезпечуються в першу чергу двома способами: запереченням (позитивних почуттів) і реактивним поведінкою (грубість, неприязнь, зарозумілість).

Третій спосіб, описаний А. Фрейд, називається захист шляхом відводу лібідо на себе. Цей процес веде до наростання патології: відвід лібідо від батьків, як це було описано вище, сам по собі не зумовлює його подальшого використання. Якщо страхи і придушення блокують шлях до нових об'єктів поза сім'єю, лібідо залишається з его і може бути використано для зв'язування его і суперего. В даному випадку, на думку А. Фрейд може бути два результати. У першому випадку відбувається виникнення ідей величі, фантазій про необмежену владу над іншими людьми, в іншому - виникнення іпохондричних змін і відчуттів в тілі.

Четвертий спосіб захистів, характерний саме для періоду юності, який описує А. Фрейд, носить назву захист за допомогою регресії. На думку автора,

чим більше тривога, викликана об'єктними зв'язками тим більше примітивна і елементарна захисна діяльність, використовувана підлітковим его. При екстремальній тривозі відносини з об'єктним світом можуть скоротитися до емоційного стану, відомого як «первинна ідентифікація» з об'єктами. Ця зміна призводить до регресивної зміни всіх частин особистості, тобто як в его, так і в організації лібідо. Регрес такого роду може принести тимчасове полегшення его, звільняючи едіпових (і багато з доедіповою) фантазії. Але це зменшення тривоги не може бути тривалим. Там, де захисту від едіпових і доедіповою об'єктів не досягають мети, виникає клінічна картина, яка найбільше нагадує клінічне захворювання. Такі випадки А. Фрейд описує як «аскетичний» підліток, який бореться проти всіх імпульсів, і «безкомпромісний» - який займає непохитну позицію у відстоюванні своїх ідей.

Крім того, А. Фрейд виділяє такий вид захисту, як інтелектуалізація, покликаний зв'язати інстинктивні процеси з ідейним змістом, щоб допустити їх в свідомість і взяти під контроль. Зароджується цей механізм в результаті підвищення ефективності функціонування інтелекту в юнацькому віці, однак переважання інтелектуальної діяльності в цей час накладає дуже малий відбиток на реальну поведінку юнака. Інтелектуалізація орієнтована не на дійсність, а скоріше служить захистом проти інстинктів. Замість аскетичного втечі від інстинкту відбувається звернення до нього, але тільки в мисленні.

Ряд психоаналітиків інтерпретують юнацьку творчість як захист проти відновлюють едіпів конфлікт спонукань. Найбільш поширеною формою творчих зусиль у цей час є щоденники, які містять на додаток до дійсних подій всі види роздумів, планів, спогадів. Так, на думку О. Ранка, драми написані в юності, спочатку ставляться до проблем інцесту. Індивід страшисться сексуальних спонукань і чинить їм спротив, що проявляється на рівні виникнення психологічних захистів, зокрема, творчої діяльності. З.Бернфелд практично повністю поділяє дане положення, вказуючи на те, що творчість, виступаючи спробою відхилення інцестуозні потягів до інших допустимим об'єктам, схвалюється его-ідеалом індивіда, усуваючи, таким

чином, тривогу. Г. Салліван описує юність в якості найбільш безтурботної пори, коли дозріває здатність до любові. Труднощі в цьому віці на його думку пов'язані реалізацією «генітального жадання» і основним механізмом захисту щодо цього він виділяє сублімацію. Однак його трактування даного виду психологічного захисту ширше, ніж у ортодоксів психоаналізу, так як сублімація в його розумінні може бути віднесена до будь-якої тенденції системи або потягу.

Таким чином, в психоаналітичному поданні психологічний захист в юності покликаний захистити індивіда від тривоги, яка пов'язана із загостренням сексуального потягу в даний період, так як воно, образно висловлюючись, живить інфантильні доєдіповий і едіпове потягу, що є не сумісними з вмістом суперего, як представника громадських вимог до людини. Особливу увагу психоаналітики приділяють таким психологічним захисту як інтелектуалізація, творчість, сублімація.

Важливо відзначити також те, що в юнацькому віці знаходять вираження не тільки вищезгадані специфічні прийоми психологічного захисту, а й ті, які є вже загальновизнаними в психологічній науці. Це заперечення, проекція, витіснення, регресія, реактивне освіту і ряд інших. Особливої уваги заслуговує дослідження Т.В. Тулупьевой, яка виявила особливості прояву цих захистів в період юності. За її даними найбільш виражена в цей час проекція. Передбачається, що це пов'язано з найбільш часто вживаному батьками механізмом впливу на дитину - вихованням на прикладі, а також з характерним для цього віку виборі юнаків або дівчиною певного ідеалу для себе.

Другим за частотою прояву Т.В. Тулупьева називає раціоналізацію. На її думку даний вид захисту вважається найбільш зрілим і з розвитком, в міру ускладнення особистості, збільшується його прояв.

Примітним є той факт, що регресія, заміщення, витіснення, які відносять до примітивних зашитам, займають останні місця, що також пов'язано з розвитком особистості юнаків. Особливу увагу автор приділяє збільшенню частоти прояву такого механізму захисту, як реактивне утворення, пов'язуючи

цю особливість із збільшеним рівнем соціалізації молодих людей і підпорядкуванню своєї поведінки більшою мірою суспільним вимогам.

У плані статевого відмінності, у юнаків в цей період переважають захисні механізми внутрішньої спрямованості, такі як: витіснення, раціоналізація. У дівчат навпаки переважають механізми зовнішньої спрямованості - реактивне утворення, регресія.

Переважання механізмів захисту внутрішньої спрямованості у юнаків обумовлено тим, що в нашій культурі хлопчиків з раннього дитинства вчать не показувати своїх почуттів, тому юнаки вчаться їх приховувати і не показувати оточуючим. З часом витіснення, як вид захисту, що дозволяє вимикати зі свідомості неприйнятні почуття й імпульси, стає одним з основних видів захисту. Юнаки інтенсивніше, ніж дівчата, використовують раціоналізацію як механізм психологічного захисту. Вони частіше, ніж дівчата, будують переконливі (в першу чергу для самих себе) доводи для виправдання власної поведінки, прагнуть використовувати тільки ту частину інформації, яка представляє їх поведінку як добре контрольоване.

Дівчата ж частіше використовують механізми захисту зовнішньої спрямованості тому, що в нашій культурі в процесі виховання дівчаткам пояснюється, що вони повинні виражати соціально схвалювані почуття і емоції. З часом дівчата навчаються приховувати засуджувані імпульси і почуття, замінюючи їх на протилежні. Можливо, що дівчата частіше приховують від самих себе мотиви власної поведінки, ніж від оточуючих.

Таким чином, можна виділити наступні моменти щодо проблеми психологічних захистів в юності:

1. Ріст самосвідомості, все більша включеність в соціальні відносини, суспільні очікування самовизначення і автономності в життєдіяльності вимагають від осіб юнацького віку більш чіткої регуляції своєї поведінки і діяльності. Одним з важливих компонентів такої саморегуляції виступають різні види психологічних захистів.

2. Вивчення психологічних захистів в юності проводилося переважно в руслі психоаналітичного вчення, яке пов'язувало специфіку прояви психологічного захисту з протиріччям, що виникають між зростаючим сексуальним потягом і заборонами накладаються суспільством на його прояв в юнацькому віці. Дане положення видається не повним, тому вимагає проведення нових досліджень з точки зору різних підходів у вивченні особливостей психологічних захистів в юності.

3. Розвиток абстрактного мислення, більш високий рівень особистісного розвитку характерного для юнацького віку визначає виникнення і використання індивідом більш складних видів психологічних захистів, таких, наприклад, як раціоналізація і інтелектуалізація.

4. Подання про психологічні захисти повинно бути використано в діяльності практичних психологів для своєчасного виявлення та корекції особистісних характеристик, обумовлених дією тих захистів, які не призводять до належної адаптації індивіда, а навпаки ведуть до посилення внутріличностного конфлікту і невротизації в юнацькому віці.

5. Статеві відмінності в інтенсивності психологічного захисту проявляються в тому, що для юнаків найбільш характерний такий захисний механізм, як витіснення. Для дівчат більш характерні реактивне утворення і компенсація. Існує статева диференціація вираженості деяких особистісних особливостей. Дівчата в цілому більш товариські, чутливі, конформних і менш домінантні. Юнаки, в свою чергу, характеризуються більшою емоційною стійкістю, домінантністю і меншою чутливістю і напруженістю.

Таким чином, всі захисні механізми можна умовно об'єднати у декілька груп:

- 1) малоефективні або неефективні;
- 2) середньо ефективні захисні механізми;
- 3) ефективні та високоефективні механізми психічного захисту.

Провідна діяльність спрямована на формування ефективних психологічних механізмів: у дівчат – малоефективні, а у хлопців – середньо ефективні механізми психологічного захисту.

Висновки до другого розділу

Таким чином, можна зробити висновок, що юнацький вік має свої особливості як в психологічному, так і в соціальному та інших планах. Можна виділити ці особливості:

1. Юнацький вік – це вік, де здійснюється професійне визначення і формування професійних якостей; формування біологічної пари (тобто формування стосунків), що проявляється у почутті кохання та закоханості; зміна ієрархії цінностей та зміна векторної направленості «Я-концепція».
2. У роки ранньої юності починається фізичний розквіт організму. Сповільнюється від року до року ріст тіла у висоту, зате у юнаків стають ширше плечі, могутніше груди, міцніє м'язова система, краще працюють серце, судини, дихальний апарат. В юнацькому організмі з'являється стійка рівновага в діяльності ендокринної системи, пропадає і незграбність рухів. Удосконалення нервового апарату, вищої нервової діяльності в цілому призводить до більш точних, більш адекватним реакціям на різноманітні впливи дійсності. Це проявляється в хорошому розвитку моторики юнаків, в більш досконалої координації рухів, в їх спритності.
3. Виникає адаптація до того нового фізіологічного стану, який характеризує життєдіяльність організму.
4. В психічному розвитку юнаки та дівчата відбуваються серйозні зміни: змінюється діяльність їх мислення, пам'яті, уваги, область їх інтересів, вольових устремлінь, почуттів та емоцій:
 - У юнацькому віці мислення стає більш систематичним і критичним. Студенти вимагають доказів і обґрунтування тих

тверджень, які вони чують від викладачів, оточуючих і близьких. Відбувається в ці роки і вдосконалення пам'яті школярів. Це відноситься не тільки до того, що збільшується взагалі обсяг пам'яті, але і до того, що в значній мірі змінюються способи запам'ятовування. Поряд з діяльністю мимовільного запам'ятовування у юнаків спостерігається широке застосування раціональних прийомів довільного запам'ятовування матеріалу. Все це сприяє тому, що в ці роки відбувається значне зростання знань і вмінь учнів. Зростає рівень мисленнєвої діяльності, розвиток прийомів роздуми і міркування, зростання вміння узагальнювати проявляються і в тому, що студенти глибше розуміють соціально-історичні явища та природно-наукові питання. молодості інтелектуальний розвиток передбачає вихід на якісно новий рівень, пов'язаний з розвитком творчих здібностей і передбачає не просто засвоєння інформації, а прояв інтелектуальної ініціативи і створення чогось нового: мова ідеї про здатність побачити проблему, поставити і переформулювати питання, знаходити нестандартні рішення. Мислення стає більш глибоким, юнак починає формувати свої рішення в плані внутрішньої мови, формуються такі якості, як економність, ощадливість та вміння прораховувати альтернативні методи вирішення проблем.

- Загальне емоційне самопочуття в цьому віці стає більш рівним; як правило, немає різких афективних спалахів; немає також і стрімкого судження про людей, їх якостях і рисах, таких необгрунтовано утворюються пристрастей.
- Розвинуте вміння володіти собою проявляється в юнацькому віці також і в кращому володінні виразом своїх почуттів і настроїв. Це відноситься і до появи більш багатого і точної палітри інтонацій, більшому числу відтінків у виразі обличчя і рухах тіла.

5. Провідна діяльність викликає зміни в поведінковій сфері, когнітивній сфері, емоційній сфері, сприяє розвитку професійних якостей, а також формує навички роботи в системі «людина-людина» та «людина-техніка».
6. В юнацькому віці значно краще усвідомлюють вимоги до того чи іншого покликання і свої власні позитивні і негативні якості. А разом з тим юнаки та дівчата більш чітко усвідомлюють мету життя, той зміст її, який вони хотіли б внести в свою діяльність, в боротьбу за своє майбутнє. Тому поряд з тим, що в юнацькі роки вже з інших позицій розглядається питання про майбутню професію і це є проблемою, яка народжує чітко виражене емоційне ставлення, з'являється прагнення усвідомити й більш загальні моменти майбутнього життя, а саме, подумати про цілі життя, про те, що може з'явитися предметом спрямованості, додатки кипучих сил юності. Майбутня перспектива виникає у юнака на тлі тих соціальних інтересів, запитів і устремлінь, які в цьому віці набувають велику широту та інтенсивність.
7. Провідна діяльність спрямована на формування ефективних психологічних механізмів: у дівчат – малоефективні, а у хлопців – середньо ефективні механізми психологічного захисту. У плані статевої відмінності, у юнаків у цей період переважають захисні механізми внутрішньої спрямованості, такі як: витіснення, раціоналізація. У дівчат навпаки переважають механізми зовнішньої спрямованості - реактивне утворення, регресія. Переважання механізмів захисту внутрішньої спрямованості у юнаків обумовлено тим, що в нашій культурі хлопчиків з раннього дитинства вчать не показувати своїх почуттів, тому юнаки вчаться їх приховувати і не показувати оточуючим. З часом витіснення, як вид захисту, що дозволяє вимикати зі свідомості неприйнятні почуття й імпульси, стає одним з основних видів захисту.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

3.1 Характеристика методів і методик дослідження

Для проведення емпіричного дослідження нами була створена модель, яка передбачала виявити залежність між індивідуальними особливостями особистості та діючими подразниками (ситуативний фактор) на вибір психологічного захисту.

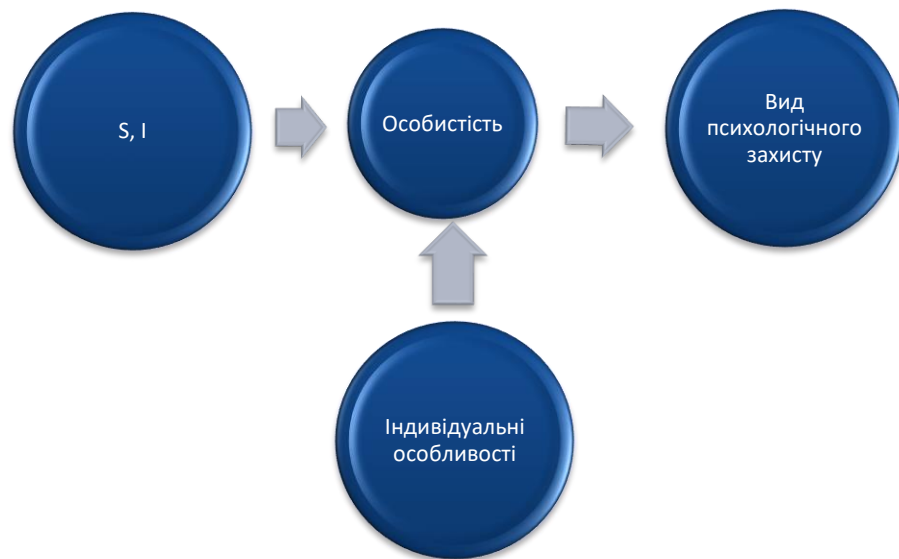

Рис. 3.3.1. Модель дослідження залежності виду психологічного захисту від індивідуальних особливостей особистості та ситуативного фактору

В емпіричному дослідженні для досягнення мети, спростування або підтвердження гіпотези, використовувалися методи дослідження, серед яких домінують математичні, такі як середнє вибіркве значення(мат. очікування), лінійна кореляція, стандартне вибіркве відхилення.

Вибіркове (емпіричне) середнє значення — характеристика положення для вибіркового розподілу.

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n}$$

Лінійний кореляційний зв'язок для емпіричних даних, виміряних за шкалою інтервалів або відношень, оцінюється за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона r_{xy} . В статистиці, коефіцієнт кореляції Пірсона (позначається «г»), є показником кореляції (лінійної залежності) між двома змінними X та Y , який набуває значень від -1 до $+1$ включно. Він широко використовується в науці для вимірювання ступеня лінійної залежності між двома змінними.

Коефіцієнт кореляції Пірсона між двома змінними дорівнює коваріації двох змінних, або сумі добутків відхилень, поділеній на добуток їх стандартних відхилень. Нехай, є дві вибірки $x^m = (x_1, \dots, x_m)$, $y^m = (y_1, \dots, y_m)$; Коефіцієнт кореляції Пірсона розраховується за формулою:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^m (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^m (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^m (y_i - \bar{y})^2}} = \frac{\text{cov}(x, y)}{\sqrt{s_x^2 s_y^2}},$$

де $\bar{x}, \bar{y}$ — вибіркові середні x^m, y^m ; s_x^2, s_y^2 — вибіркові дисперсії, $r_{xy} \in [-1, 1]$.

Стандартне відхилення або середнє квадратичне відхилення — а)найпоширеніший показник розсіювання значень випадкової величини відносно її математичного сподівання. Вимірюється в одиницях виміру самої випадкової величини; б)це найбільш використовуваний індикатор мінливості об'єкта, що показує, на скільки в середньому відхиляються індивідуальні значення ознаки від їх середньої величини.

Середньоквадратичне відхилення — дорівнює кореню квадратному з дисперсії випадкової величини:

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2}$$

Відповідно до формул з обчислення дисперсії:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}.$$

В дослідженні використовувалися такі методи, як спостереження, психодіагностика (тестування та анкетування), бесіда та інтерв'ю.

Спостереження — метод наукового дослідження, що полягає в а)активному, систематичному, цілеспрямованому, планомірному, і навмисному сприйнятті об'єкта, в ході якого отримується знання про зовнішні сторони, властивості і відносини досліджуваного об'єкта; б) вимагає активізації всіх психічних процесів особистості, особливо уваги та мислення; в)потребує малих матеріальних затрат.

Тестування – це особливий вид експериментального дослідження, що а)являє собою спеціальне завдання або систему завдань; б)застосовується при дослідженні здібностей, рівня розумового розвитку, навичок, рівня засвоєння знань, а також при вивченні індивідуальних особливостей протікання психічних процесів; в)відрізняється порівняною простотою процедури, воно короткотермінове, проводиться без складних технічних пристроїв, потребує найбільш простого обладнання (часто це просто бланк з текстами задач).

Анкетування - метод соціально-психологічного дослідження за допомогою набору запитань, кожне з яких логічно пов'язане з центральним завданням дослідження.

Бесіда – метод, що полягає у а)встановленні психічних особливостей в процесі безпосереднього спілкування; б)допомагає виявити особливості характеру, мотиви поведінки, ставлення; в) виступає основним засобом отримання фактичних даних, застосовується також як спосіб введення піддослідного в ситуацію психологічного дослідження.

Інтерв'ю - спосіб отримання соціально-психологічної інформації за допомогою усного опитування.

Для проведення психодіагностики використовувалися такі конкретні методики:

- 1) Для дослідження акцентуації особистості застосовується опитувальник Шмішека, який являється реалізацією типологічного підходу до вивчення особистості. Опитувальник опублікований Г.

Шмішеком в 1970 році. Існує дитячий та дорослий варіанти опитувальника, який містить 88 питань з дихотомічною шкалою відповідей;

- 2) Методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні за В.В. Бойком, яка дозволяє визначити домінування однієї зі стратегій психологічного захисту в спілкуванні (миролюбства, уникнення, агресії) чи присутність їх однаковою мірою в поведінці респондента. Методика може використовуватися для психологічної діагностики людей від 15 до 50 років;
- 3) Для визначення основних типів Его-захисту використовувалася методика Діагностики типологій психологічного захисту (Р.Плучік в адаптації Вассермана Л.І., Еришева О.Ф., Клубкової Е.Б. та ін.). Методика може використовуватися для психологічної діагностики людей від 17 до 65 років;
- 4) Методика дослідження самовідношення Пантелєєва. Методика призначена для виявлення структури самостворення особистості, а також вираженості окремих компонентів самостворення: закритості, самовпевненості, самокерівництва, відображеного самовідношення, самоцінності, самоприв'язаності, внутрішньої конфліктності і самозвинувачення. Методика була опублікована в 1989 році і може використовуватися для психологічної діагностики людей від 15 до 45 років;
- 5) Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту (В. Гарбузов), який призначений для визначення провідних інстинктів, що лежать в основі Типологія індивідуальності. Методика може використовуватися для психологічної діагностики людей від 17 до 60 років;
- 6) Методика діагностики загальної самооцінки. Методика запропонована Г.Н. Казанцевой і спрямована на діагностику рівня

самооцінки особистості. Методика може використовуватися для психологічної діагностики людей від 15 до 50 років;

7) Самооцінка за методикою Дембо-Рубінштейн (модиф. А.Прихожан). Методика була опублікована в 1962 році Т. Дембо, а у 1970 році Рубенштейн С.Я. додав у неї ще три шкали. Методика може використовуватися для психологічної діагностики людей від 15 до 40 років;

8) Методика індексу життєвого стилю. Опитувальник призначений для діагностики механізмів психологічного захисту «Я». Методика була опублікована в 1979 році. Вона може використовуватися для психологічної діагностики людей від 15 до 60 років.

Всі методики були адекватні меті, гіпотезі і завданням дослідження і дозволяють виявити вікові та гендерні особливості учасників емпіричного дослідження та певні тенденції у застосуванні психологічного захисту в залежності від виду професійної освіти.

3.2 Учасники емпіричного дослідження

В емпіричному дослідженні брали участь студенти вузів м. Дніпропетровська в кількості 120 осіб державної та приватної форми власності. Серед вузів державної форми власності були студенти Національного Дніпровського університету ім. О. Гончара факультету лабораторної діагностики другого курсу навчання у кількості 67 людини. Та ЗВО факультету психології на першому та четвертому курсах навчання у кількості 53 людини. Студенти входили до вікової групи від 17 до 24 років. Із 120-ти осіб були 72 дівчини (чия питома становить 60 %) і 48 хлопців (чия питома вага становить 40 %).

Рис. 3.3.2. Відображення гендерної специфіки учасників емпіричного дослідження

На підставі таблиці характеристики учасників емпіричного дослідження будуюмо гістограму, яка відображатиме специфіку рівня професійної освіти.

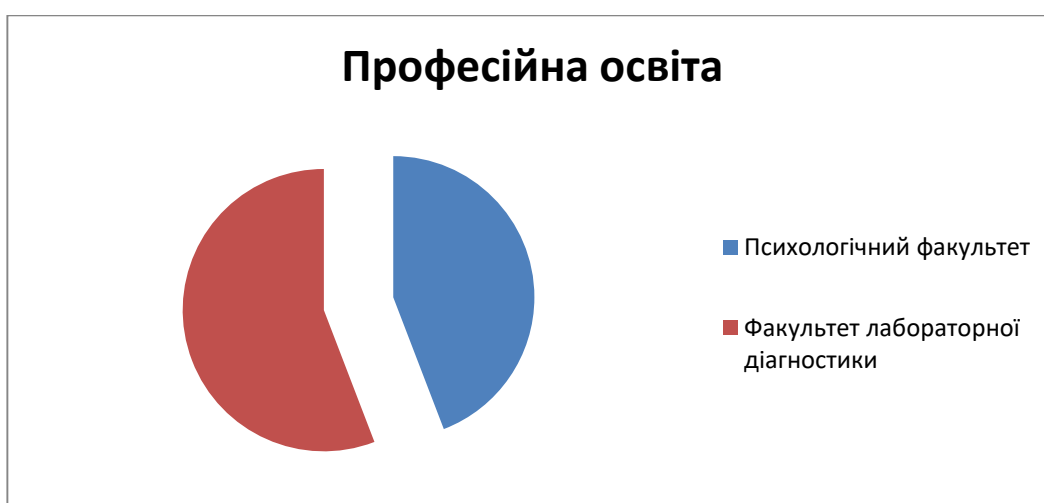

Рис. 3.3.3. Специфіка учасників емпіричного дослідження за професійною освітою

На підставі таблиці характеристики учасників емпіричного дослідження будуюмо гістограму, яка відображатиме вікову специфіку.

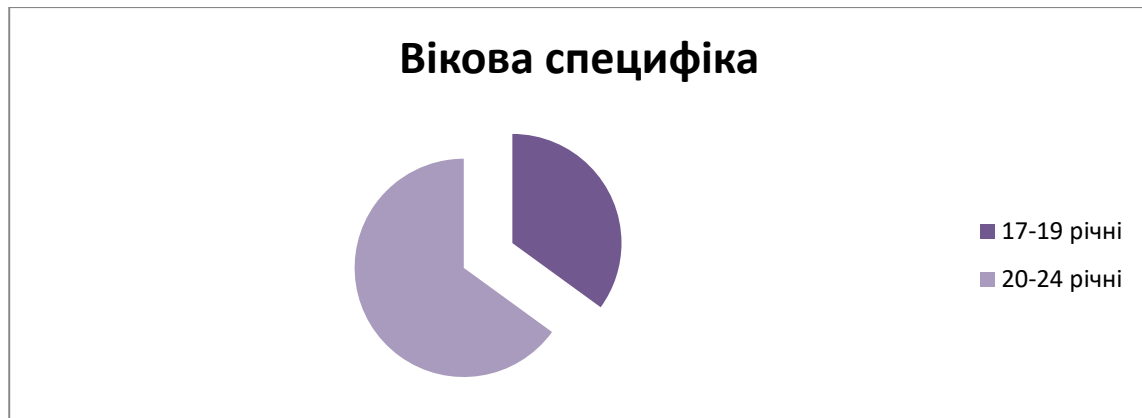

Рис. 3.3.4. Відображення вікової специфіки учасників емпіричного дослідження

Таким чином, ми поділили учасників емпіричного дослідження на декілька груп в залежності від вікової, гендерної специфіки та професійної направленості студентів: дівчата та хлопці, 17-19 річні та 20-24 річні, психологи та факультет лабораторної діагностики.

3.3. Результати емпіричного дослідження та їх аналіз

3.3.1 Результати дослідження та їх аналіз за «Методикою Акцентуації характеру»

Для виявлення акцентуації характеру використовувалася «Методика вивчення акцентуацій особистості» К.Леонгарда (модифікація С.Шмішека)

У методиці проводився підрахунок балів по десяти акцентуациям характеру: демонстративний тип, застрягаючий тип, педантичний тип, збудливий тип, гіпертімний тип, дистимічний тип, тривожний тип, екзольтованний тип, емотивний тип і циклотімний тип.

Аналіз отриманих результатів дозволяє нам виявити характерологічні особливості та їх прояви.

Таблиця 3.1.

Результати дослідження за методикою «Акцентуації характеру
особистості» (середні значення)

Тип акцентуації характеру	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Факультет лабораторної діагностики	17-19 річні	20-24 річні
Демонстративний тип	12,5	15,3	18,3	13,7	14,9	14,4
Застраючий тип	14,8	14,5	14,6	14,2	13,1	13,8
Педантичний тип	12,1	11,8	10,2	11,5	12,7	12,4
Збудливий тип	14,6	13,1	13,3	13,9	13,9	14,6
Гіпертимічний тип	8,7	16,3	16,4	12,2	14,6	13,7
Дистимічний тип	14,7	7,4	8,8	9,8	10,8	10,0
Тривожний тип	10,2	10,8	11,8	11,7	13,8	12,4
Екзальтований тип	16,4	18,2	17,2	19,2	18,6	17,9
Емотивний тип	16,6	17,1	16,9	16,6	15,7	16,8
Циклотимний тип	16,9	16,1	16,7	16,8	17,5	17,8

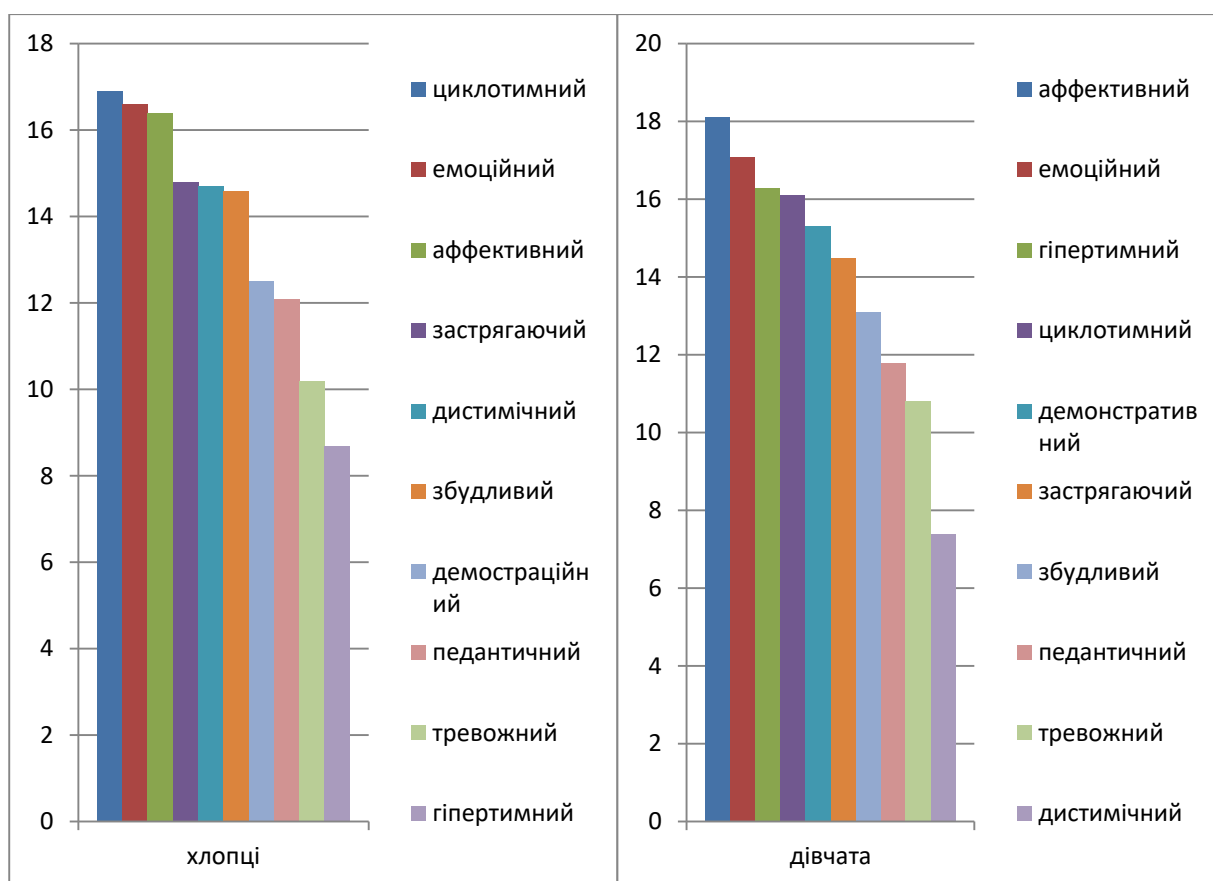

Рис. 3.3.5.; Результати за методикою «Акцентуації характеру особистості» (середні значення)

Таблиця 3.2.

Гендерні особливості результатів дослідження за методикою «Акцентуації характеру особистості»

Тип акцентуації характеру	Хлопці		Дівчата	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
циклотимний	17	35	10	14
емотивний	11	22	16	22
афективний	8	17	17	24
застрягаючий	4	9	8	11
збудливий	4	9	0	0
дистимічний	2	4	0	0
демонстративний	2	4	0	0
гіпертимний	0	0	0	0
педантичний	0	0	6	8

тривожний	0	0	0	0
-----------	---	---	---	---

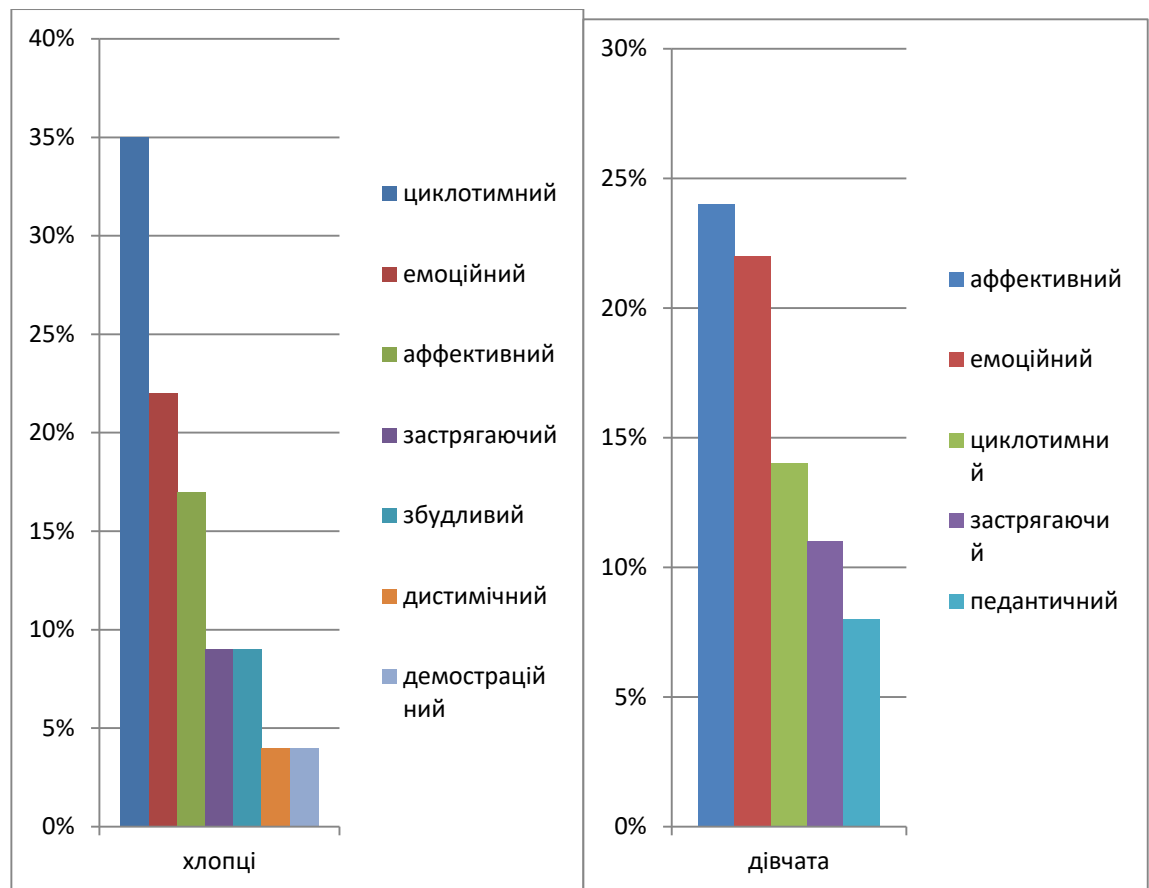

Рис. 3.3.7. Гендерні особливості акцентуацій характеру учасників емпіричного дослідження

Виявлено, що у деякого відсотка вибірки переважає більше однієї акцентуації характеру, що впливало на результати і формулювання висновків. У більшості випадків результати за типами акцентуації характеру не виходили за рамки патології:

- Для 22 % від усієї вибірки характерний афективно-екзольтірований тип акцентуації характеру .
- Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше хлопцям характерний циклотімний тип (35 %). Характеризується зміною гіпертімних і дістімних станів . Їм властиві часті періодичні зміни настрою, а також залежність від зовнішніх подій, радісні події викликають у них картини гіпертіми: жага діяльності, підвищена

балакучість, стрибка ідей; сумні - пригніченість, сповільненість реакцій і мислення, так само часто змінюється їх манера спілкування з оточуючими людьми.

- 22% від усієї вибірки характеризується емотивний типом акцентуації. Цей тип схожий на екзальтований, але прояви його не настільки бурхливі. Для них характерні емоційність, чутливість, тривожність, балакучість, боязкість, глибокі реакції в області тонких почуттів. Найбільш сильно виражена їх риса - гуманність, співпереживання іншим людям або тваринам, чуйність, вони радіють чужим успіхам. Вразливі, слізливі, будь-які життєві події сприймають серйозніше, ніж інші люди. Рідко вступають у конфлікти, образи носять в собі, не випускаючи їх назовні. Їм властиво загострене почуття обов'язку, старанність. Дбайливо ставляться до природи, люблять вирощувати рослини, доглядати за тваринами.
- У 17% - афективно - екзальтований тип. Яскрава риса цього типу - здатність захоплюватися, а також усміхненість, відчуття щастя, радості, насолоди. Ці почуття у них можуть часто виникати з причини, які у інших не викликає великого підйому, вони легко приходять в захват від радісних подій і в повний відчай - від сумних. Їм властива висока контактність, балакучість, влюбливість. Такі люди часто сперечаються, але не доводять справи до відкритих конфліктів. У конфліктних ситуаціях вони бувають як активною, так і пасивною стороною. Вони прив'язані до друзів і близьких, альтруїстичні, мають відчуття співчуття, добрий смак, проявляють яскравість і щирість почуттів. Можуть бути панікерами, схильні до миттєвих настроїв, поривчасті, легко переходять від стану захвату до стану печалі, володіють лабільністю психіки.

- У 9% спостерігається застрягаючий тип. Його характеризує помірна товариськість, занудство, схильність до моралі, неговірки. Часто страждають від уявної несправедливості по відношенню до них. У зв'язку з цим виявляють настороженість і недовірливість по відношенню до людей, вразливі, підозрілі, відрізняються мстивістю, довго переживають те, що сталося, не здатні легко відходити від образ. Для них характерна зарозумілість, часто виступають ініціаторами конфліктів. Самовпевненість, жорсткість установок і поглядів, сильно розвинене честолюбство часто приводять до наполегливої твердженням своїх інтересів, які вони відстоюють з особливою енергійністю. Прагнуть досягти високих показників у будь-якій справі, за яку береться, і проявляють велику наполегливість у досягненні своїх цілей. Основною рисою є схильність до афектів (правдолюбство, образливість, ревності, підозрілість), інертність в прояві афектів, в мисленні, в моториці.
- У 9% спостерігається збудливий тип. Недостатня керованість, послаблення контролю над потягами і спонуканнями поєднуються у людей такого типу з владою фізіологічних потягів. Йому характерна підвищена імпульсивність, інстинктивність, грубість, занудство, похмурість, схильність до хамства і брані, до конфліктів, в яких сам і є активною, провокуючою стороною. Дратівливий, запальний, часто змінює місце роботи, неуживчий в колективі. Відзначається низька контактність у спілкуванні, сповільненість вербальних і невербальних реакцій. Для нього ніяка праця не стає привабливою, працює лише в міру необхідності, виявляє таке ж небажання вчитися. Байдушний до майбутнього, цілком живе сьогоденням, бажаючи витягти з нього масу розваг. Він може бути владним, вибираючи для спілкування найбільш слабких.

- У 4 % виражений дістимічеській тип. Люди цього типу відрізняються серйозністю, навіть пригніченістю настрою, повільністю, слабкістю волевих зусиль. Для них характерні песимістичне ставлення до майбутнього, занижена самооцінка, а також низька контактність, небагатослівність в бесіді, навіть мовчазність. Такі люди є індивідуалістами; суспільства, галасливій компанії зазвичай уникають, ведуть замкнутий спосіб життя. Часто похмурі, загальмовані, схильні фіксуватися на тіньових сторонах життя. Вони сумлінні, цінують тих, хто з ними дружить, і готові їм підкоритися, розташовують загостреним почуттям справедливості, а також замедленністю мислення.
- 4 % від усієї вибірки характеризується демонстративним типом акцентуації. Характеризується підвищеною здатністю до витіснення, демонстративністю поведінки, жвавістю, рухливістю, легкістю у встановленні контактів. Схильний до фантазерства, брехливості і удавання, спрямованим на прикрашання своєї персони до авантюризму, артистизму. Їм рухає прагнення до лідерства, потреба у визнанні, спрага постійної уваги до своєї персони, жадоба влади, похвали; перспектива бути непоміченим обтяжує його. Він демонструє високу пристосованість до людей, емоційну лабільність (легку зміну настроїв) при відсутності дійсно глибоких почуттів, схильність до інтриг (при зовнішній м'якості манери спілкування). Відзначається безмежний егоцентризм, спрага захоплення, співчуття, шанування, здивування. Зазвичай похвала інших в його присутності викликає у нього особливо неприємні відчуття, він цього не виносить.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дівчатам найбільше притаманний афективний тип акцентуації характеру. Їм характеризується 24 % від усієї вибірки .

- 22 % характеризуються емотивним типом акцентуації характеру .

- 14 % показали високі результати за гіпертимним типом акцентуації характеру .
- У 14% спостерігається тенденція до циклотимного типу акцентуації характеру .
- У 11% виявлено спрямованість на застрєваючий тип.
- 8 % показали високі результати по педантичному типу акцентуації характеру .
- Демонстративним, дистимічним і тривожним типом характеризуються по 3% від усієї вибірки.

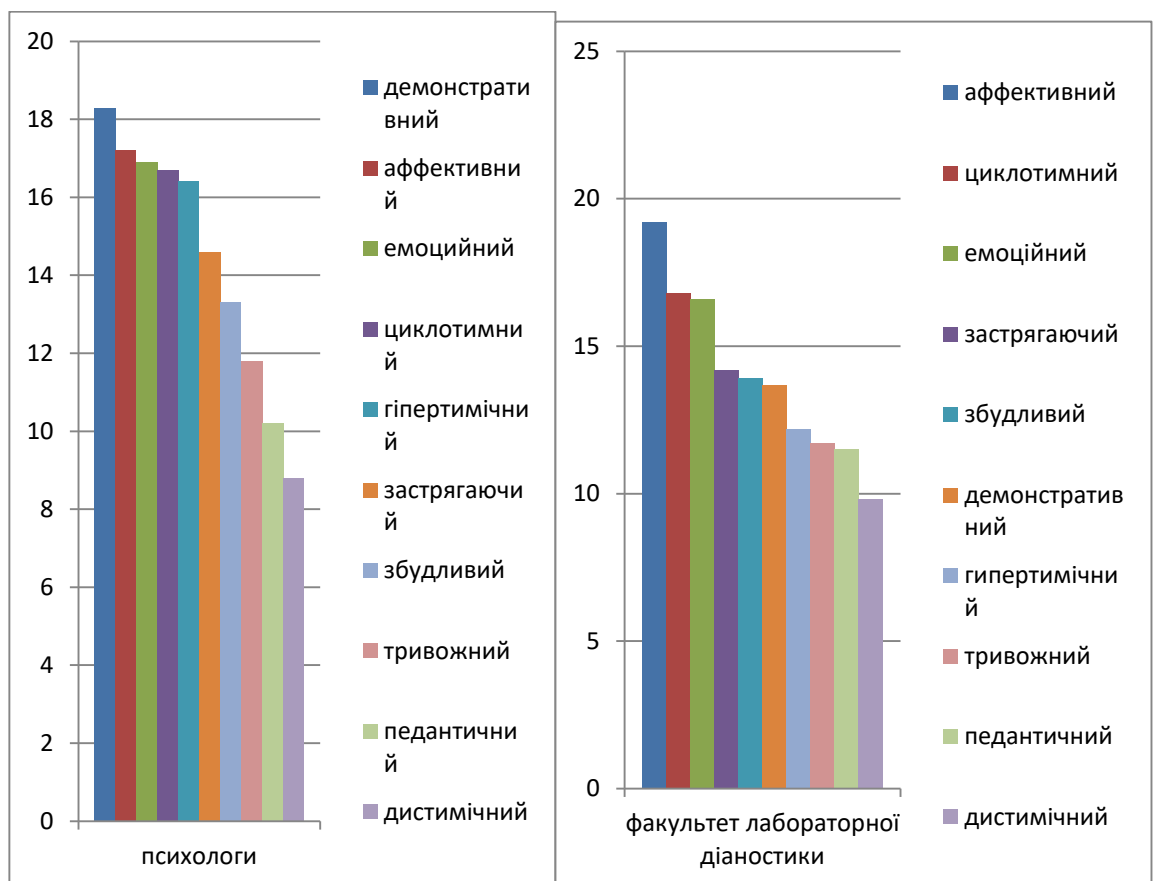

Рис. 3.3.9.; 3.3.10. Відображення результатів методики «Акцентуації характеру особистості» за професійною направленістю учасників емпіричного дослідження

Результати дослідження за методикою «Акцентуації характеру
особистості»

Тип акцентуації характеру	Психологи		Факультет лабораторної діагностики	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
циклотимний	5	10	15	23
емотивний	0	0	11	17
афективний	12	22	21	31
застрягаючий	3	6	4	6
збудливий	10	19	9	14
дистимічний	2	4	1	1
демонстративний	3	5	2	3
гіпертимний	4	7	1	2
педантичний	0	0	1	1
тривожний	3	5	1	2

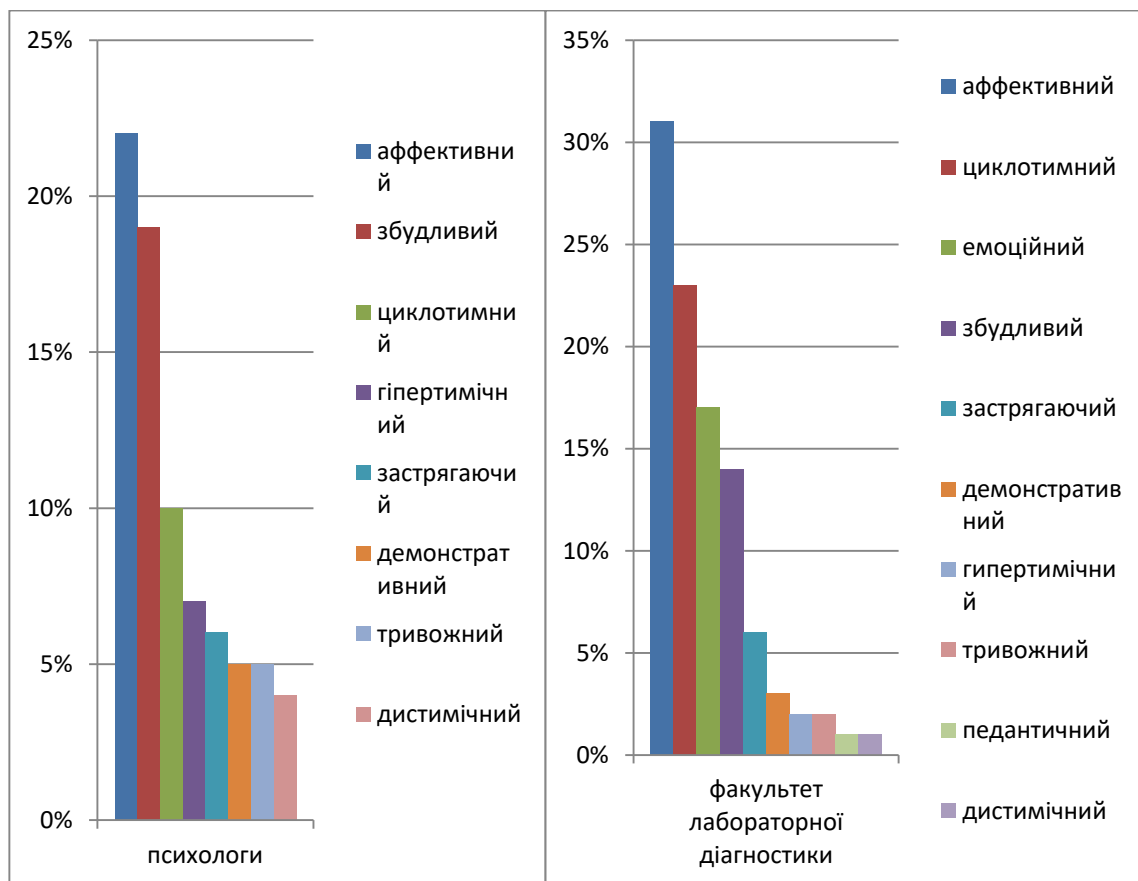

Рис. 3.3.11.; 3.3.12. Результати дослідження за методикою «Акцентуації характеру особистості»

Можна зробити висновок про те, що психологам найбільше притаманний афективний тип акцентуації характеру. Їм характеризується 22 % від усієї вибірки .

- 19 % характеризуються збудливим типом акцентуації характеру .
- 16 % показали високі результати за збудливим типом акцентуації характеру .
- У 10 % спостерігається тенденція до циклотимного типу акцентуації характеру .
- У 7 % виявлено спрямованість на гіпертимний тип.
- 6 % показали високі результати за застрягаючим типом акцентуації характеру .
- Демонстративним, тривожним типом характеризуються по 5% від усієї вибірки .
- 4% характеризуються педантичним та дистимічним типом.

Студентам факультету лабораторної діагностики найбільше притаманний афективний тип акцентуації характеру. Їм характеризується 31 % від усієї вибірки .

- 23 % характеризуються циклотимним типом акцентуації характеру .
- 17 % показали високі результати за емоційним типом акцентуації характеру .
- У 14 % спостерігається тенденція до застрягаючого типу акцентуації характеру .
- У 6 % виявлено спрямованість на збудливий тип.
- 3 % показали високі результати за демонстративним типом акцентуації характеру .

- Гіпертимним, тривожним типом характеризуються по 2% від усієї вибірки .
- 1% характеризуються педантичним та дистимічним типом.

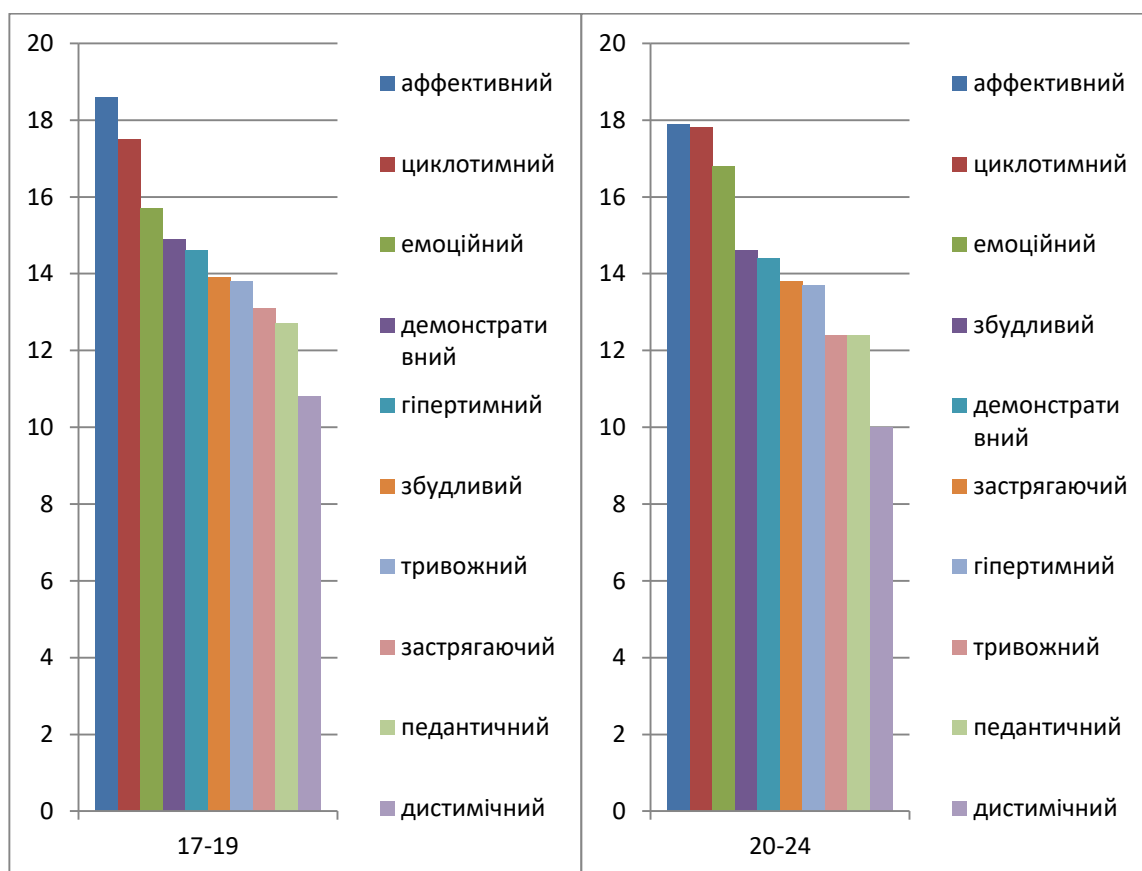

Рис.3.3.13.; 3.3.14. Відображення результатів методики «Акцентуації 0характеру особистості» за віковими ознаками

Таблиця 3.4.

Вікові особливості результатів дослідження за методикою «Акцентуації характеру особистості»

Тип акцентуації характеру	17-19 річні		20-24 річні	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
циклотимний	7	17	27	34
емотивний	7	16	9	11
афективний	12	29	15	19
застрягаючий	2	4	4	5
збудливий	3	6	6	7
дистимічний	1	2	4	5
демонстративний	4	10	0	0

гіпертимний	3	7	4	5
педантичний	1	3	4	5
тривожний	3	6	4	5

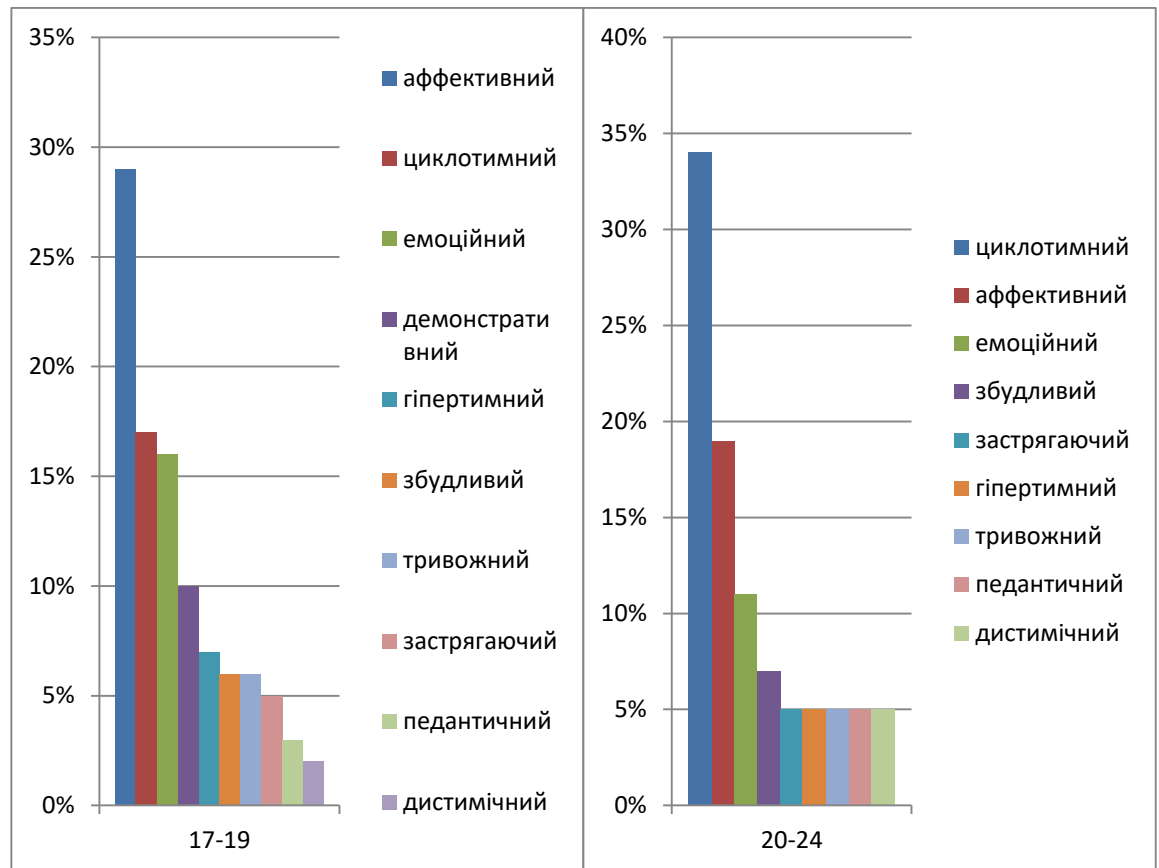

Рис. 3.3.15.; 3.3.16. Результати дослідження за методикою «Акцентуації характеру особистості»

Можна зробити висновок, що 17-19 річним найбільше притаманний афективний тип акцентуації характеру. Їм характеризується 29 % від усієї вибірки .

- 17 % характеризуються циклотимним типом акцентуації характеру .
- 16 % показали високі результати за емоційним типом акцентуації характеру .
- У 10 % спостерігається тенденція до демонстративного типу акцентуації характеру .

- У 7 % виявлено спрямованість на гіпертимний тип.
- 6 % показали високі результати за збудливим та тривожним типом акцентуації характеру .
- Застрягаючим типом характеризуються по 4% від усієї вибірки .
- 3% характеризуються педантичним типом.
- 2% характеризуються дистимічним типом акцентуації характеру.

20-24 річним найбільше притаманний циклотимний тип акцентуації характеру. Їм характеризується 34 % від усієї вибірки .

- 19 % характеризуються екзальтованим типом акцентуації характеру .
- 11 % показали високі результати за емоційним типом акцентуації характеру .
- У 7 % спостерігається тенденція до збудливого типу акцентуації характеру .
- У 6 % виявлено спрямованість на демонстративний тип.
- 5 % показали високі результати за застрягаючим, гіпертимічним, тривожним, педантичним та дистимічним типом акцентуації характеру .

Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- дівчатам притаманний афективний тип акцентуації характеру, в той час як хлопці характеризуються циклотимним типом акцентуації характеру;
- для 17-19 річних більш характерний циклотимний тип, в той час як 20-24 річні більш схильні до емотивного та афективно-екзальтованного типу акцентуації характеру;

- для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерний афективно-екзальтований та збудливий типи акцентуації характеру, студентам факультету лабораторної діагностики притаманний афективний та збудливий тип акцентуації характеру.

3.3.2 Результати дослідження та їх аналіз за методикою «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчік в адаптації Л.І.Вассермана, О.Ф.Еришева, Е.Б.Клубовой та ін)

Для виявлення типологій психологічного захисту була взята методика «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчік в адаптації Л.І.Вассермана , О.Ф.Еришева , Е.Б.Клубовой та ін.)

У методиці проводився підрахунок балів по восьми шкалах - типам психологічного захисту: заперечення, витіснення, регресія, компенсація, проєкції, заміщення, інтелектуалізація, реактивні утворення. Спочатку підраховуються сирі бали , після чого їх переводять у відсотки .

Результати методики по всій вибірці показали, що по всій вибірці домінує такий вид психологічного захисту як регресія. Нею характеризується 39 % всіх піддослідних. у

Таблиця 3.5.

Результати дослідження за методикою «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчік в адаптації Л.І.Вассермана , О.Ф.Еришева , Е.Б.Клубовой та ін.) (середні значення)

Тип психологічного захисту	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Факультет лабораторної діагностики	17-19 річні	20-24 річні
Заперечення	50,3	14,2	49,7	42,9	51,7	42,8
Регресія	70,5	58,9	53,2	56,8	68,8	56,2

Компенсація	38,2	52,1	67,2	60	40,2	53,6
-------------	------	------	------	----	------	------

Далі результати можна представити так (хлопці) :

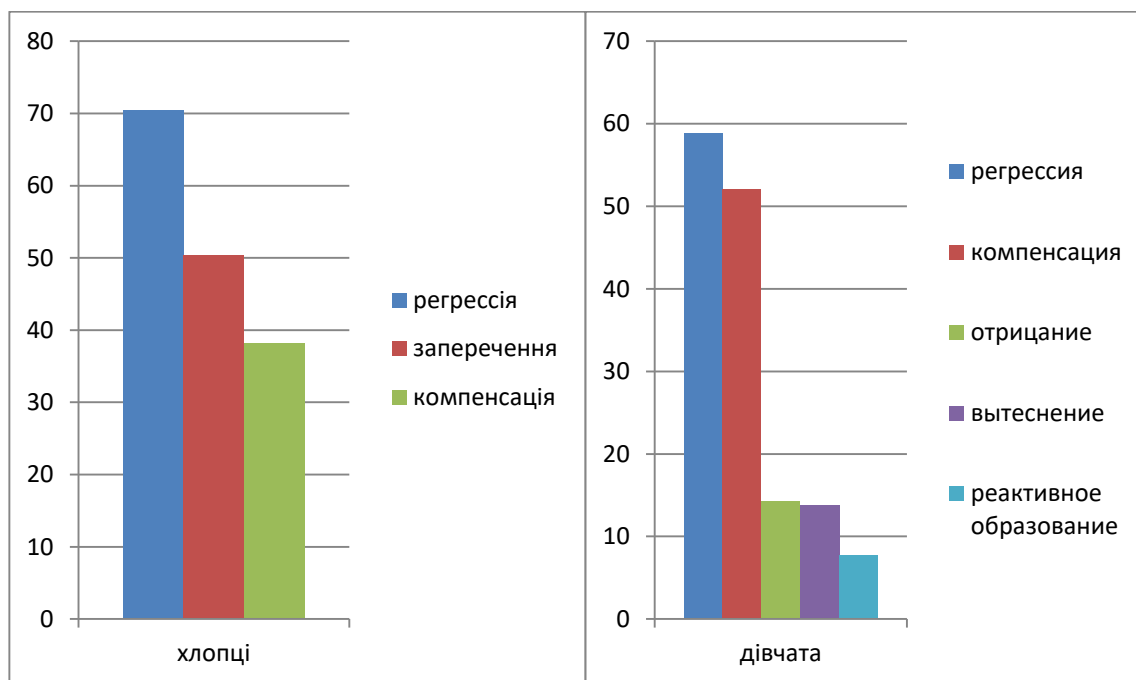

Рис . 3.3.17.; 3.3.18. Стратегії поведінки при спілкуванні за гендерною ознакою учасників дослідження

Таблиця 3.6.

Гендерні особливості результатів дослідження за методикою «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчик в адаптації Л.І.Вассермана , О.Ф.Еришева , Е.Б.Клубовой та ін.)

Тип психологічного захисту	Хлопці		Дівчата	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
заперечення	19	40	12	17
регресія	17	35	28	39
компенсація	12	25	16	22
витіснення	0	0	9	12
реактивне утворення	0	0	9	12

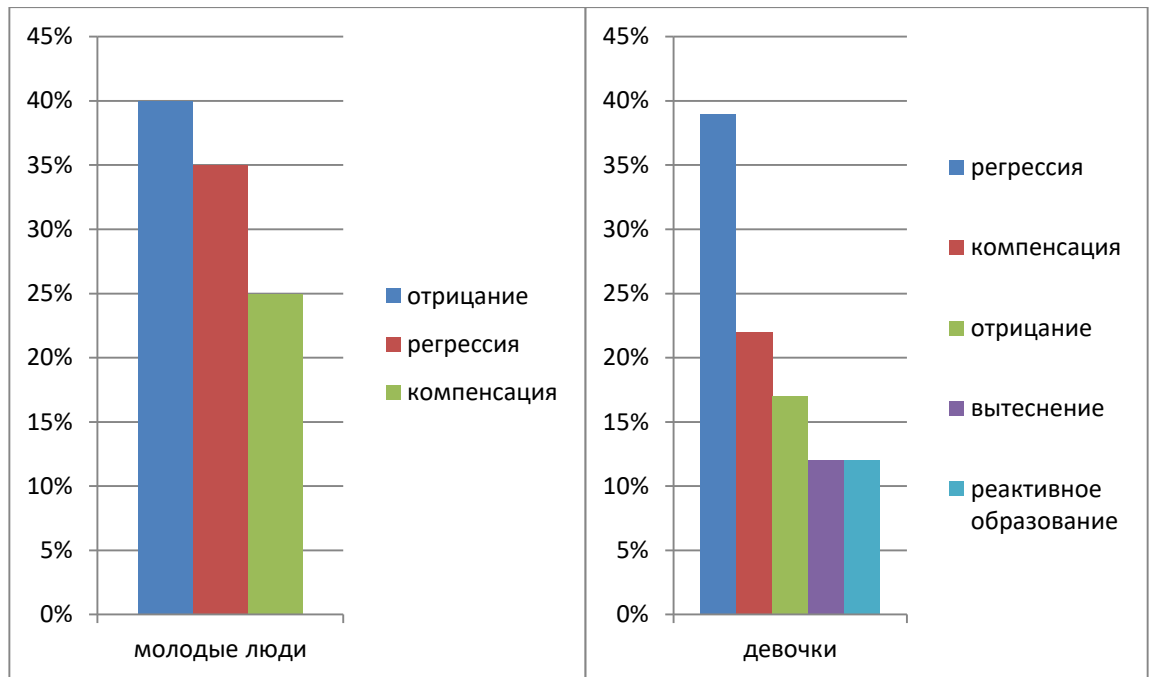

Рис. 3.3.19.; 3.3.20. Результати дослідження за методикою «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчік в адаптації Л.І.Вассермана, О.Ф.Еришева, Е.Б.Клубовой та ін.)

На підставі отриманих результатів можна зробити висновок про те, що:

- а) У 40% випробовуваних домінує вид психологічного захисту - заперечення. Механізм психологічного захисту, за допомогою якого особистість або заперечує деякі фруструючі, що викликають тривогу обставини, або який-небудь внутрішній імпульс або сторона заперечує саме себе. Як правило, дія цього механізму виявляється в запереченні тих аспектів зовнішньої реальності, які, будучи очевидними для оточуючих, проте не приймаються, не визнаються самою особистістю. Іншими словами, інформація, яка турбує і може привести до конфлікту, не сприймається. Мається на увазі конфлікт, що виникає при прояві мотивів, суперечать основним установкам особистості, або інформація, яка загрожує її самозбереження, самоповазі або соціальному престижу .
- а. 35 % з усієї вибірки характеризуються таким видом психологічного захисту як регресія. У класичних уявленнях регресія розглядається як механізм психологічного захисту, за

допомогою якого особистість у своїх поведінкових реакціях прагне уникнути тривоги шляхом переходу на більш ранні стадії розвитку лібідо. При цій формі захисної реакції особистість, піддається дії фруструючих факторів, замінює рішення суб'єктивно більш складних завдань на відносно більш прості і доступні в сформованих ситуаціях. Використання більш простих і звичних поведінкових стереотипів істотно збіднює загальний (потенційно можливий) арсенал переважання конфліктних ситуацій. До цього механізму відноситься і згадувана в літературі захист за типом «реалізація в дії», при якій неусвідомлювані бажання або конфлікти прямо виражаються в діях, що перешкоджають їх осознанню. Імпульсивність і слабкість емоційно - вольового контролю, властива психопатичним особистостям, визначаються актуалізацією саме цього механізму захисту на загальному тлі зміни мотиваційно-потребної сфери в бік їх більшої спрощеності та доступності.

- б. Для 25 % більш притаманна компенсація. Цей механізм психологічного захисту нерідко об'єднують з ідентифікацією. Він проявляється у спробах знайти відповідну заміну реального чи уявного нестачі, дефекту нестерпного почуття іншою якістю, найчастіше за допомогою фантазування або привласнення собі властивостей, достоїнств, цінностей, поведінкових характеристик іншої особистості. Часто це відбувається при необхідності уникнути конфлікту з цією особистістю і підвищення почуття самодостатності. При цьому запозичені цінності, установки або думки приймаються без аналізу і переструктурування і тому не стають частиною самої особистості.
- с. Такі види психологічного захисту як витіснення, проекція, заміщення, інтелектуалізація і реактивні освіти не були виявлені в результаті опитування.

Таким чином, узагальнюючи всі отримані результати, можна зробити висновок про те, що дівчата:

- 17 % показали високі результати за видом психологічного захисту заперечення.
- 12 % характеризуються видом психологічного захисту витіснення. З. Фрейд вважав цей механізм (його аналогом служить придушення) головним способом захисту інфантильного «Я», нездатного чинити опір спокусі. Іншими словами, витіснення - механізм захисту, за допомогою якого неприйнятні для особистості імпульси: бажання, думки, почуття, що викликають тривогу, стають несвідомими. На думку більшості дослідників, цей механізм лежить в основі дії та інших захисних механізмів особистості. Витіснення (пригнічені) імпульси, не знаходячи вирішення в поведінці, проте зберігають свої емоційні та психо-вегетативні компоненти. Наприклад, типова ситуація, коли змістовна сторона психотравмуючої ситуації не усвідомлюється, і людина витісняє сам факт якогось поганого вчинку, але інтрапсихічний конфлікт зберігається, а викликане ним емоційне напруження суб'єктивно сприймається як зовні немотивована тривога. Саме тому виражені потягу виявлятися в невротичних і психофізіологічних симптоми. Як показують дослідження і клінічний досвід, найбільш часто витісняються багато властивостей, особистісні якості і вчинки, які не роблять особистість привабливою у власних очах себе і в очах інших, наприклад, заздрісність, недоброзичливість, невдячність і т. п. Слід підкреслити, що психотравмуючі обставини або небажана інформація дійсно витісняються зі свідомості людини, хоча зовні це може виглядати як активну протидію спогадами і самоаналізу.
- Для 39 % характерна регресія.
- Для 22 % притаманна компенсація.

- Для 12 % характерно реактивне утворення. Цей вид психологічного захисту нерідко ототожнюють з гіперкомпенсацією. Особистість запобігає вираз неприємних чи неприйнятних для неї думок, почуттів або вчинків шляхом перебільшеного розвитку протилежних прагнень. Іншими словами, відбувається як би трансформація внутрішніх імпульсів в суб'єктивно знайому їм протилежність. Наприклад, жалість або дбайливість можуть розглядатися як реактивні освіти по відношенню до несвідомої черствості, жорстокості або емоційного байдужості .
- За вибіркою дівчат не було виявлено високих результатів за шкалами проекції , заміщення і інтелектуалізації .

Узагальнюючи результати можна сказати про те, що для хлопців більш характерне заперечення . Для дівчат же характерна регресія .

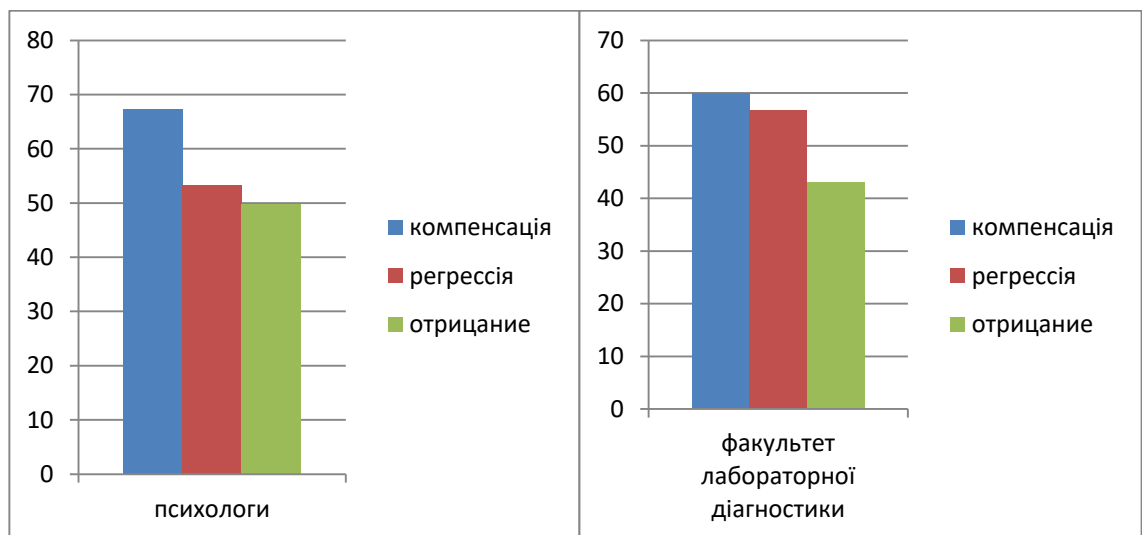

Рис.3.3.21.; 3.3.22. Відображення видів психологічного захисту за професійною напрямленістю учасників дослідження

Таблиця 3.7.

Результати дослідження за методикою «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчік в адаптації Л.І.Вассермана , О.Ф.Еришева , Е.Б.Клубовой та ін.)

Тип психологічного захисту	Психологи		Факультет лабораторної діагностики	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
заперечення	11	20	17	26
регресія	22	41	25	37
компенсація	21	39	25	37

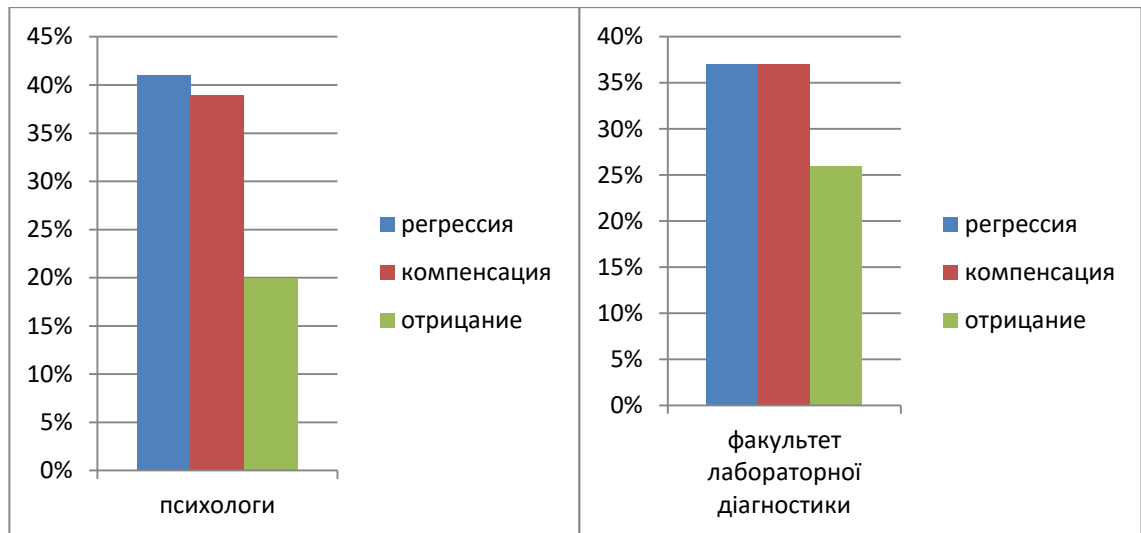

Рис. 3.3.23.; 3.3.24. Результати дослідження за методикою «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчик в адаптації Л.І.Вассермана, О.Ф.Еришева, Е.Б.Клубовой та ін.)

Таким чином, можна зробити висновок, що для психологів:

- а) У 41% випробовуваних домінує вид психологічного захисту - регресія.
2. 39 % з усієї вибірки характеризуються таким видом психологічного захисту як компенсація.
- б) 3 . Для 20 % більш притаманне заперечення.
- с) 4 . Такі види психологічного захисту як витіснення, проекція, заміщення, інтелектуалізація і реактивні освіти не були виявлені в результаті опитування.

Таким чином, можна зробити висновок, що у студентів факультету лабораторної діагностики:

- У 37% випробовуваних домінує вид психологічного захисту – регресія.

- 37 % з усієї вибірки характеризуються таким видом психологічного захисту як компенсація.
- Для 26 % більш притаманне заперечення.
- Такі види психологічного захисту як витіснення, проекція, заміщення, інтелектуалізація і реактивні освіти не були виявлені в результаті опитування.

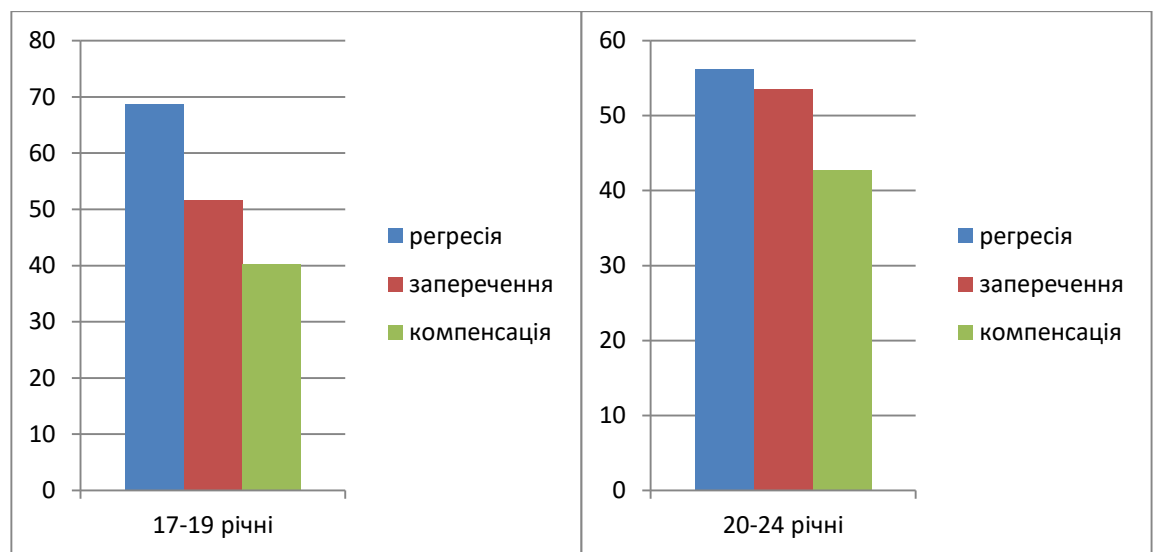

Рис.3.3.25.; 3.3.26. Відображення видів психологічного захисту за віковою ознакою учасників дослідження

Таблиця 3.8.

Вікові особливості результатів дослідження за методикою «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчік в адаптації Л.І.Вассермана, О.Ф.Еришева, Е.Б.Клубовой та ін.)

Тип психологічного захисту	17-19 річні		20-24 річні	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
заперечення	15	35	30	38
регресія	20	47	33	42
компенсація	17	38	15	20

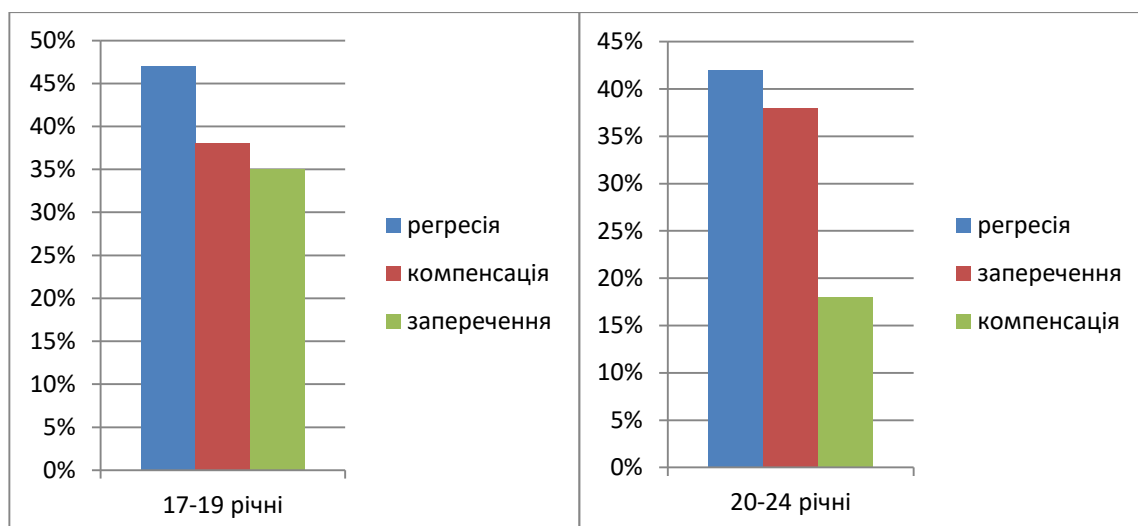

Рис. 3.3.25.; 3.3.26. Результати дослідження за методикою «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчік в адаптації Л.І.Вассермана, О.Ф.Еришева, Е.Б.Клубовой та ін.)

Таким чином, можна зробити висновок, що у 17-19 річних:

- У 47% випробовуваних домінує вид психологічного захисту - регресія.
- 38 % з усієї вибірки характеризуються таким видом психологічного захисту як компенсація.
- Для 25 % більш притаманне заперечення.
- Такі види психологічного захисту як витіснення, проєкція, заміщення, інтелектуалізація і реактивні освіти не були виявлені в результаті опитування.

Таким чином, можна зробити висновок, що у 20-24 річних:

- У 42% випробовуваних домінує вид психологічного захисту - регресія.
- 20 % з усієї вибірки характеризуються таким видом психологічного захисту як компенсація.
- Для 38 % більш притаманне заперечення.
- Такі види психологічного захисту як витіснення, проєкція, заміщення, інтелектуалізація і реактивні освіти не були виявлені в результаті опитування.

Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- дівчата більш схильні до регресії, в той час як хлопцям притаманний такий вид психологічного захисту, як заперечення;
- для 17-19 річних більш характерний такий вид психологічного захисту як регресія, а для 20-24 річних – регресія та компенсація;
- для студентів психологічного рівня освіти більш характерний вид психологічного захисту як компенсація, а для студентів факультету лабораторної діагностики – регресія.

3.3.3 Результати дослідження та їх аналіз за методикою «Тест життєвого стилю» Р. Плутчика

Для виявлення домінуючого життєвого стилю використовувалася методика «Тест індексу життєвого стилю» Р. Плутчика

У методиці проводився підрахунок балів по семи шкалам: витіснення, регресія, заміщення, заперечення, проекція, компенсація, гіперкомпенсація, раціоналізація.

Таблиця 3.9.

Результати дослідження за методикою «Тест індексу життєвого стилю»

Р. Плутчика (середні значення)

Тип психологічного захисту	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Факультет лабораторної діагностики	17-19 річні	20-24 річні
Заперечення	50,3	14,2	49,7	42,7	51,7	42,6
Регресія	70,5	59,1	53,2	57,0	68,8	56,2
Компенсація	38,0	51,9	67,4	59,8	40,0	53,3

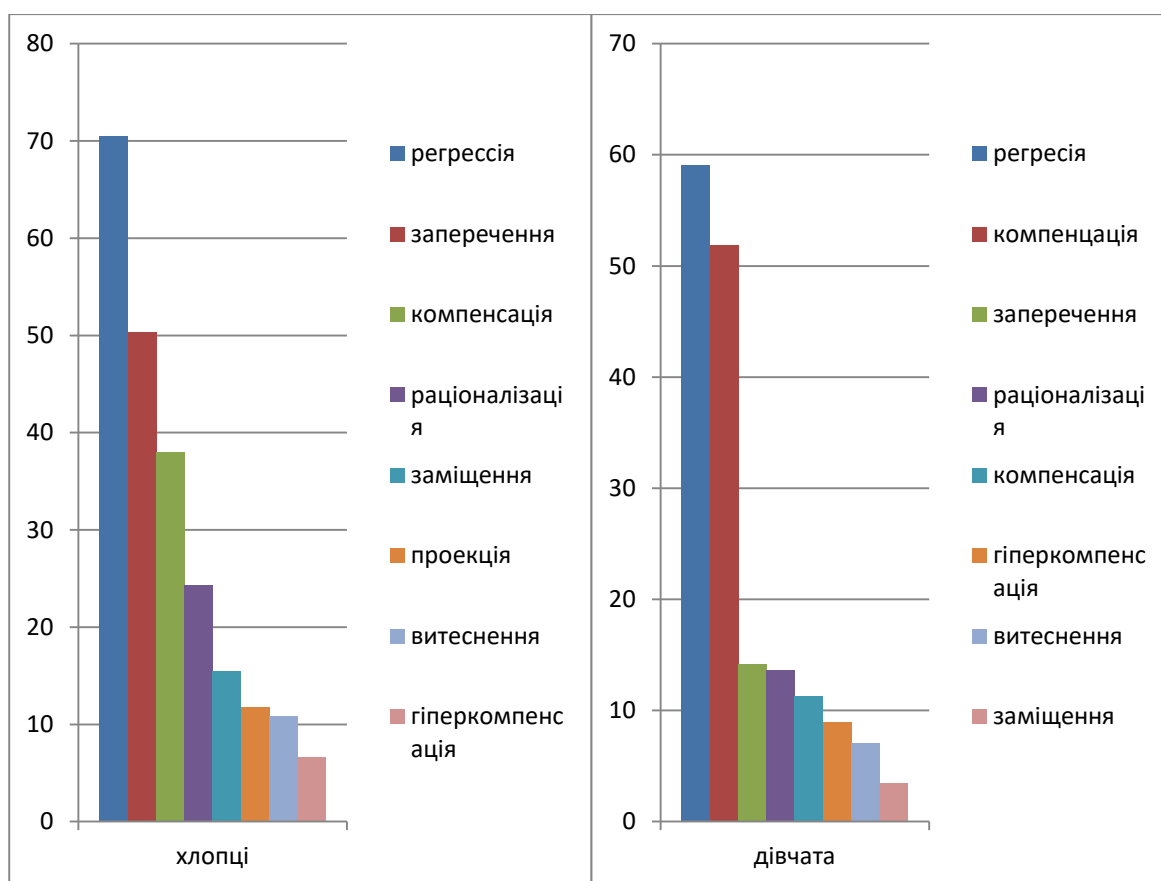

Рис . 3.3.27.; 3.3.28. Результати за методикою «Тест індексу життєвого стилю» Р. Плутчика

Таблиця 3.10.

Гендерні особливості результатів дослідження за методикою «Тест індексу життєвого стилю» Р. Плутчика

Тип психологічного захисту	Хлопці		Дівчата	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
регресія	19	40	14	20
проекція	10	20	35	48
раціоналізація	2	4	17	24
компенсація	2	4	0	0
заміщення	2	4	3	4
заперечення	2	4	0	0
витіснення	2	4	3	4
гіперкомпенсація	2	4	0	0

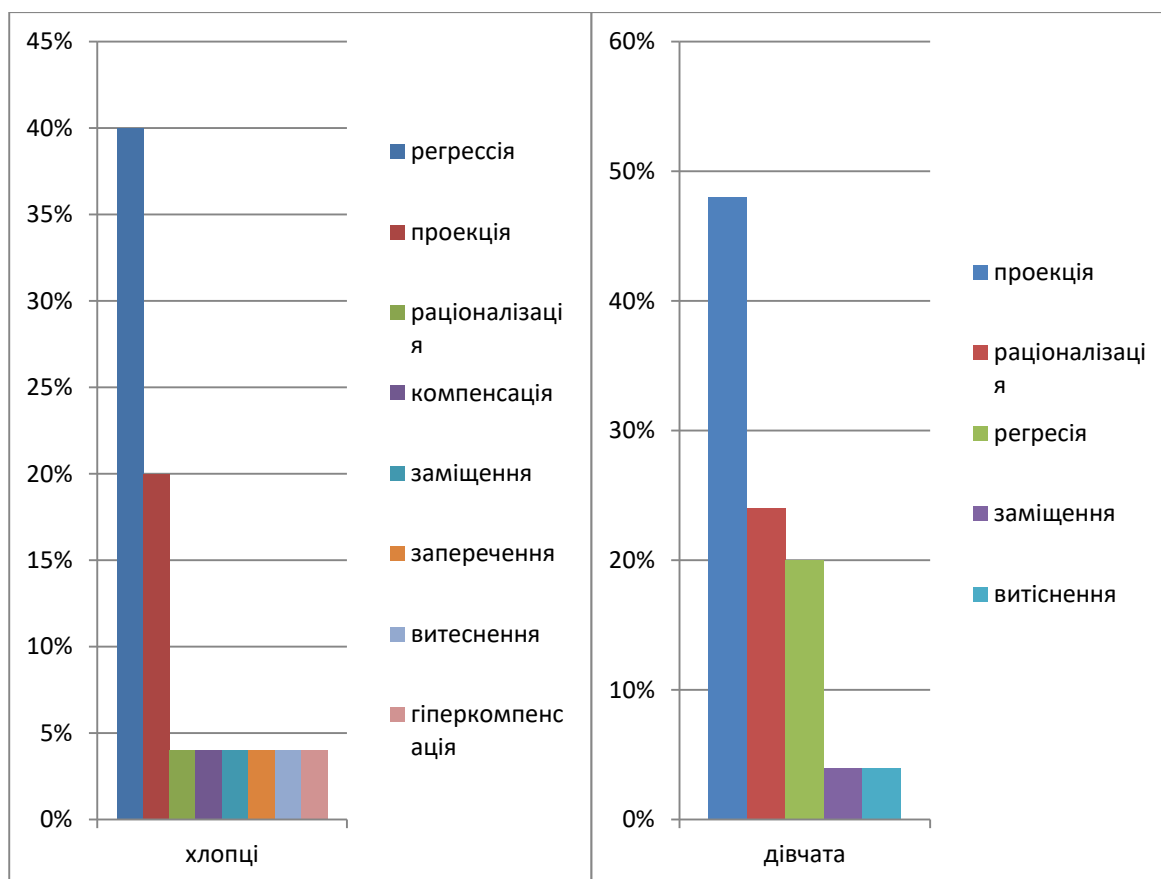

Рис. 3.3.29.; 3.3.30. Результати дослідження за методикою «Тест індексу життєвого стилю» Р. Плутчика

Виявлено, що у деякого відсотка вибірки переважає більше однієї шкали життєвого стилю, що впливало на результати і формулювання висновків. Для 43 % від усієї вибірки характерний стиль проекції.

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше хлопцям характерний стиль регресії (40%).

- 20% від вибірки характеризується стилем проекції.
- 20 % характеризуються стилем раціоналізації.
- 4 % характеризується компенсацією.
- 4% характерне заміщення.
- 4% характеризується запереченням.
- 4% відзначилися високими показниками за шкалою витіснення.
- 4% характеризується гіперкомпенсацією.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дівчатам найбільш притаманний стиль проєкції. Ним характеризується 48 % від усієї вибірки .

- 24% характеризуються стилем раціоналізації.
- 20 % характеризуються стилем регресії.
- 4 % показали високі результати за стилем заміщення.
- У 4% спостерігається тенденція до стилю заперечення.

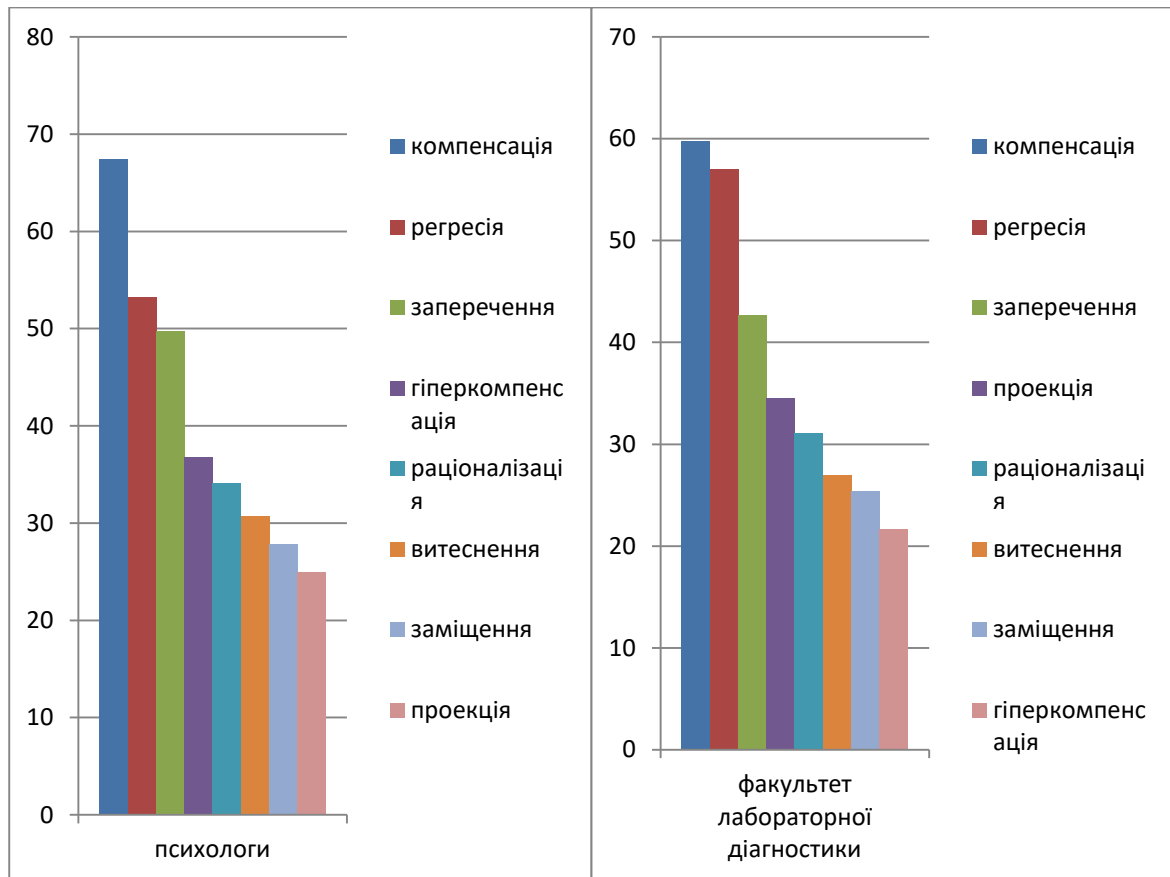

Рис.3.3.31.; 3.3.32. Результати методики «Тест індексу життєвого стилю»
Р. Плутчика за професійною направленістю учасників дослідження

Таблиця 3.11.

Результати дослідження за методикою «Тест індексу життєвого стилю»

Р. Плутчика

Тип психологічного захисту	Психологи		Факультет лабораторної діагностики	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%

регресія	2	4	7	10
проекція	12	22	14	21
раціоналізація	5	10	12	18
компенсація	9	17	9	13
заміщення	4	8	6	9
заперечення	11	20	7	11
витіснення	5	9	6	9
гіперкомпенсація	5	10	6	9

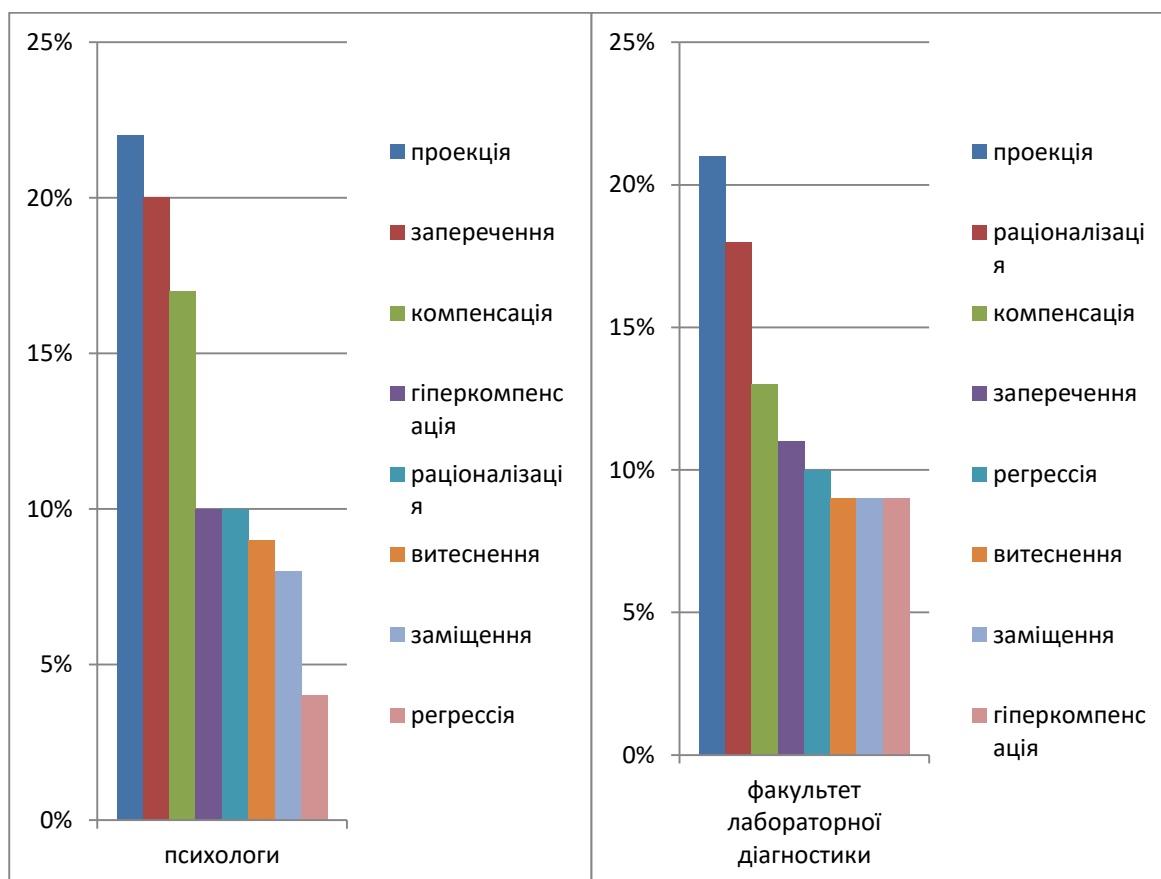

Рис. 3.3.33.; 3.3.34. Результати дослідження за методикою «Тест індексу життєвого стилю» Р. Плутчика

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше психологам характерний стиль проекції (22%).

- 20% від вибірки характеризується стилем заперечення.
- 17 % характеризуються стилем компенсації.
- 10 % характеризується раціоналізацією.

- 10% характерне гіперкомпенсацією.
- 9 % характеризується витісненням.
- 8 % відзначилися високими показниками за шкалою заміщення.
- 4% характеризується регресією.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що студентам факультету лабораторної діагностики найбільш притаманний стиль проекції. Ним характеризується 21 % від усієї вибірки .

- 18% характеризуються стилем раціоналізації.
- 13 % характеризуються стилем компенсації.
- 11 % характеризується заперечення.
- 10% характеризується регресією.
- 9 % характеризується витісненням.
- 9 % відзначилися високими показниками за шкалою заміщення.
- 9 % характеризується гіпермопенсацією.

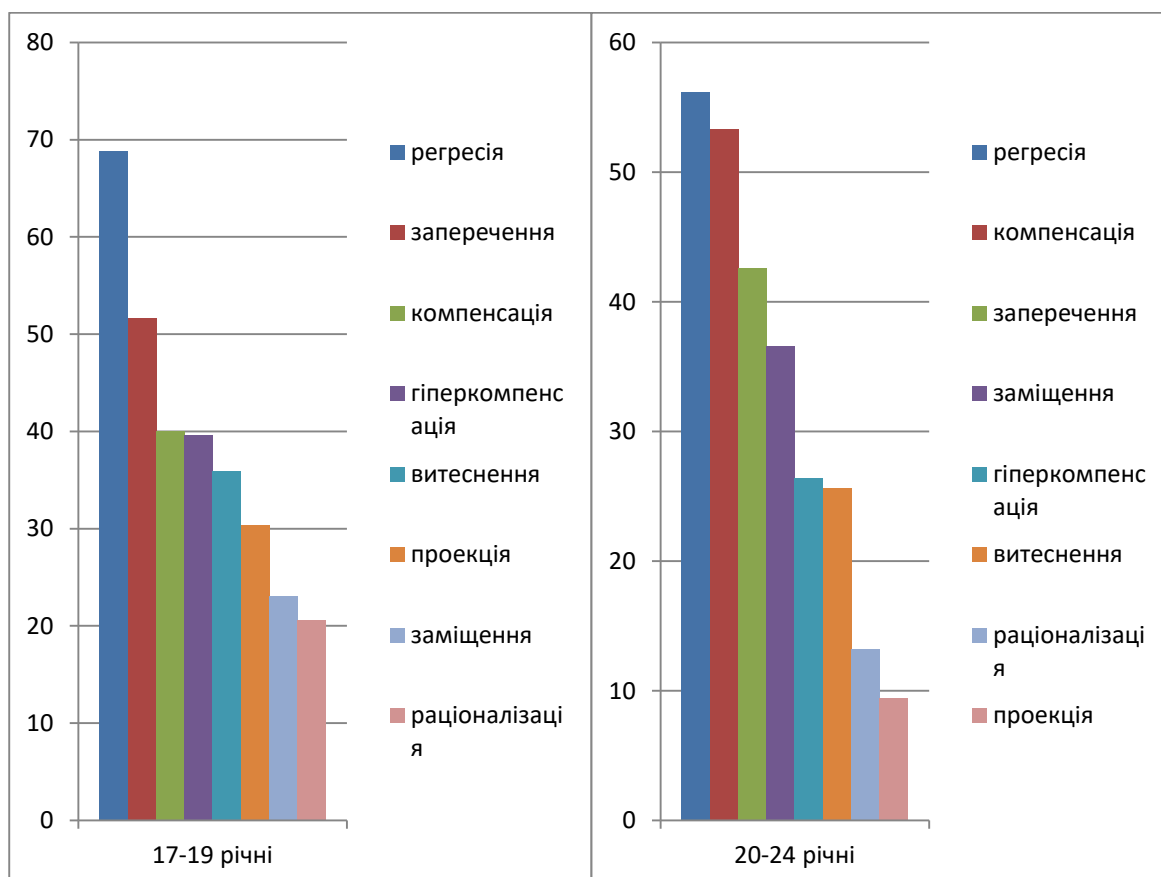

Рис.3.3.35.; 3.3.36. Результати методики «Тест індексу життєвого стилю»
Р. Плутчика за віковою ознакою учасників дослідження

Таблиця 3.12.

Вікові особливості результатів за методикою «Тест індексу життєвого
стилю» Р. Плутчика

Тип психологічного захисту	17-19 річні		20-24 річні	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
регресія	7	16	13	16
проекція	8	20	14	18
раціоналізація	2	4	16	20
компенсація	2	5	13	16
заміщення	10	24	0	0
заперечення	2	4	4	5
витіснення	5	12	6	7
гіперкомпенсація	6	15	10	13

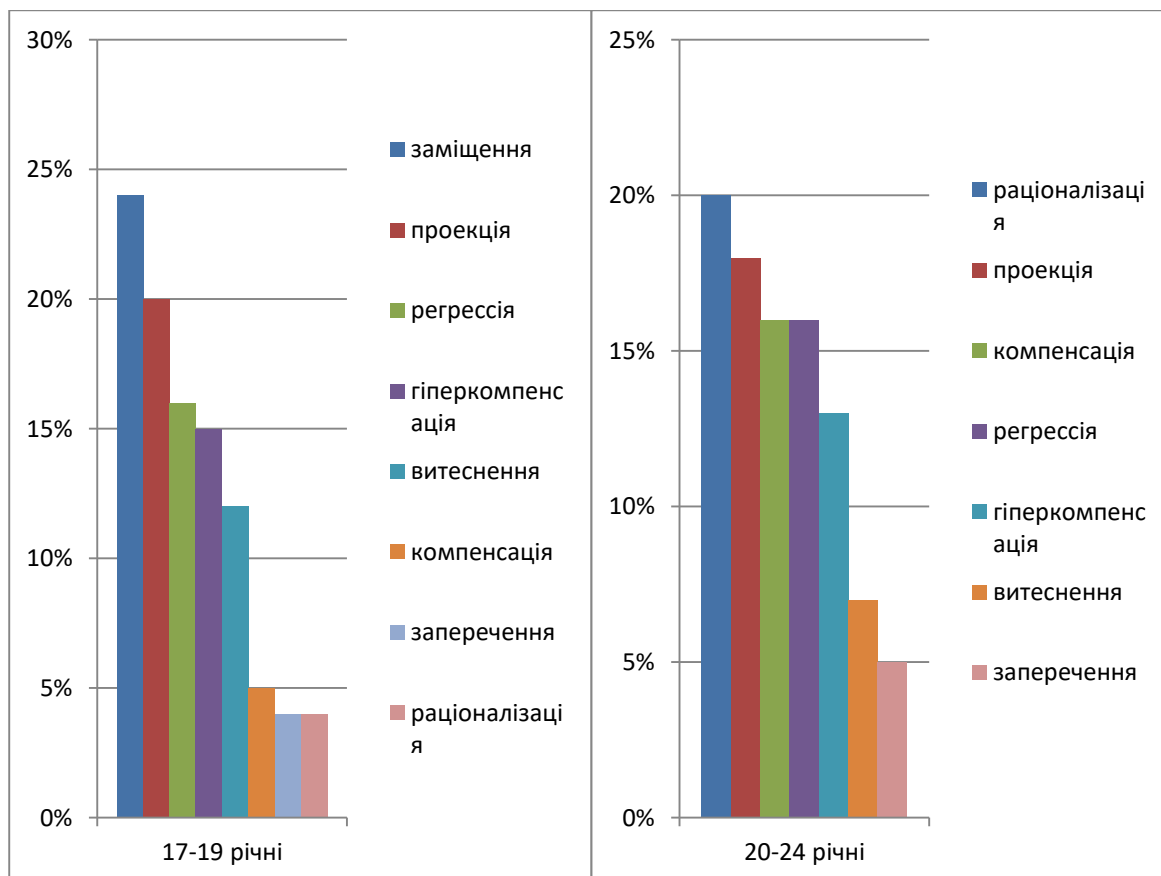

Рис. 3.3.37.; 3.3.38. Результати дослідження за методикою «Тест індексу життєвого стилю» Р. Плутчика

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше 17-19 річним характерний стиль заміщення (24%).

- 20% від вибірки характеризується стилем проекції.
- 16 % характеризуються стилем регресії.
- 15 % характеризується гіперкомпенсацією.
- 12% характерне витісненням.
- 5 % характеризується компенсацією.
- 4 % відзначилися високими показниками за шкалою заперечення.
- 4% характеризується раціоналізацією.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що 20-24 річним найбільш притаманний стиль раціоналізації. Ним характеризується 20 % від усієї вибірки .

- 18% характеризуються стилем проекції.
- 16 % характеризуються стилем компенсації.
- 16 % характеризується регресії.
- 13% характерна гіперкомпенсація.
- 7 % характеризується витісненням.
- 5 % відзначилися високими показниками за шкалою заміщення.
- 5 % характеризується запереченням.

Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- дівчатам притаманні стиль проекції та регресії, в той час як хлопці характеризуються регресією та проекцією;

- для 17-19 річних більш характерний стиль заміщення і проекції, в той час як 20-24 річні більш схильні до стилю раціоналізації та проекції;
- для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерний стиль проекції та заперечення, в той час як студентам факультету лабораторної діагностики притаманні стиль проекції та раціоналізації.

3.3.4. Результати дослідження та їх аналіз за методикою «Домінуючої стратегії психологічного захисту при спілкуванні»

Для виявлення домінуючої стратегії психологічного захисту при спілкуванні була взята методика «Домінуючої стратегії психологічного захисту при спілкуванні» В.В. Бойко.

У методиці проводився підрахунок балів з трьох стратегій поведінки: миролюбність, уникнення і агресія.

Результати методики по всій вибірці показали, що в більшості випадків домінує не одна стратегія, що говорить про те, що особистість по-різному реагує в комунікативній ситуації. По всій вибірці домінує стратегія уникнення при спілкуванні .

Таблиця 3.13.

Результати дослідження за методикою «Домінуючої стратегії психологічного захисту при спілкуванні» В.В. Бойко (середні значення)

Стратегія поведінки	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Факультет лабораторної діагностики	17-19 річні	20-24 річні
Миролюбність	7,5	8,2	6,4	8,7	7,7	8,9
Уникнення	9,7	7,8	9,1	7,9	6,8	9,0
Агресія	4,0	7,1	8,5	6,0	8,0	6,8

Результати методики дозволили встановити (хлопці) :

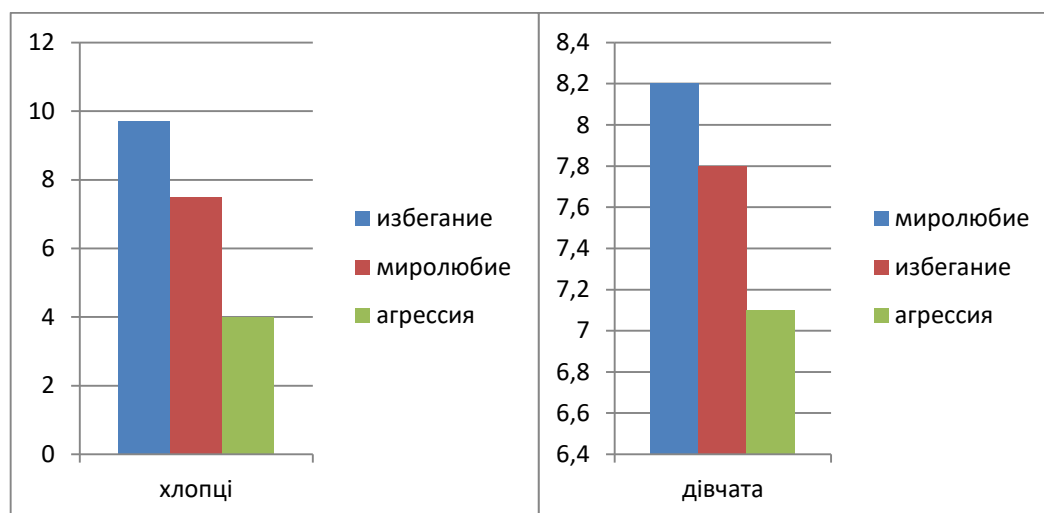

Рис . 3.3.39.; 3.3.40. Стратегії поведінки при спілкуванні за гендерною ознакою учасників дослідження

Таблиця 3.14.

Тип поведінки при спілкуванні (статеві особливості)

Тип поведінки при спілкуванні	Хлопці		Дівчата	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
уникнення	24	50	13	18
миролюбність	12	22	43	59
агресія	8	17	8	12

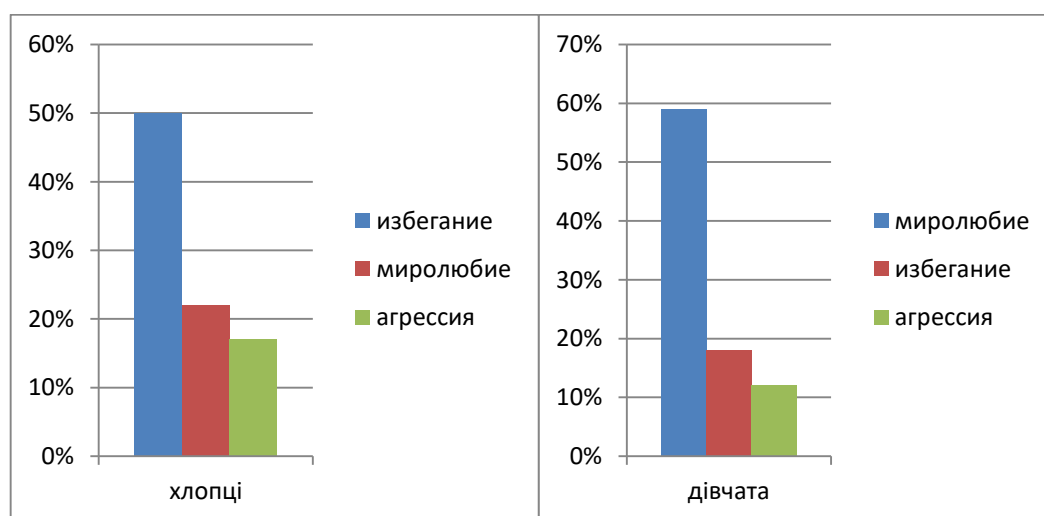

Рис. 3.3.41.; 3.3.42. Результати дослідження за методикою «Домінуючої стратегії психологічного захисту при спілкуванні» В.В. Бойко.

На підставі отриманих результатів можна зробити висновок про те, що :

- 1) 50 % притаманна стратегія уникнення. Уникання - психологічна стратегія захисту суб'єктної реальності, заснована на економії інтелектуальних і емоційних ресурсів. Індивід звично обходить або без бою залишає зони конфліктів, коли його Я піддається атакам. При цьому він відкрито не розтрачує енергію емоцій і мінімально напружує інтелект. Уникання носить психогенний характер, якщо воно обумовлене природними особливостями індивіда. У нього слабка вроджена енергія: бідні, ригідні емоції, посередній розум, млявий темперамент. Можливий інший варіант: людина володіє від народження потужним інтелектом, щоб іти від напружених контактів, не зв'язуватися з тими, хто докучає його Я. Правда, спостереження показують, що одного розуму для домінуючої стратегії уникнення недостатньо. Розумні люди часто активно залучаються на захист своєї суб'єктивної реальності, і це природно: інтелект покликаний стояти на сторожі наших потреб, інтересів, цінностей і завоювань. Очевидно, потрібна ще й воля. Нарешті можливий і такий варіант, коли людина змушує себе обходити гострі кути в спілкуванні й конфліктні ситуації, уміє вчасно сказати собі: "не виникає зі своїм Я". Для цього треба мати міцною нервовою системою, волею і, безсумнівно, життєвим досвідом за плечима, який в потрібний момент нагадує: «не тягни на себе ковдру », «не плюй проти вітру», " не сідай не в свій тролейбус " , "зроби пас в сторону " .
- 2) Для 22 % більше характерна стратегія миролюбства. Миролюбність - психологічна стратегія захисту суб'єктної реальності особистості, у якій провідну роль відіграють інтелект і

характер. Інтелект гасить або нейтралізує енергію емоцій у тих випадках, коли виникає загроза для Я особистості .

- 3) Миролюбність передбачає партнерство і співробітництво , уміння йти на компроміси , робити поступки й бути податливим , готовність жертвувати деякими своїми інтересами в ім'я головного - збереження гідності . У ряді випадків миролюбство означає пристосування , прагнення поступатися натиску партнера , не загострювати відносини і не вплутуватися в конфлікти , щоб не піддавати випробуванням своє Я. Одного інтелекту, однак, часто не достатньо, щоб миролюбство стало домінуючою стратегією захисту. Важливо ще мати підходящий характер - м'який, урівноважений, комунікабельний. Інтелект в ансамблі з "хорошим" характером створюють психогенну передумову для миролюбства. Зрозуміло, буває і так, що людина з неважливим характером також змушений показувати миролюбність. Швидше за все його " обламало життя ", і він зробив мудрий висновок: треба жити в мирі та злагоді. У такому разі його стратегія захисту обумовлена досвідом і обставинами, тобто вона соціогенна. Зрештою, не так уже й важливо, що рухає людиною - природа або досвід, або і те й інше разом, - головне результат: чи виступає миролюбство провідною стратегією психологічного захисту або проявляється лише епізодично, поряд з іншими стратегіями .
- 4) 17 % показали вищі результати по стратегії агресії. Агресія - психологічна стратегія захисту суб'єктної реальності особистості, що діє на основі інстинкту. Інстинкт агресії - один з "великої четвірки" інстинктів, властивих всім тваринам - голод, секс, страх і агресія. Це відразу пояснює той незаперечний факт, що агресія не виходить з репертуару емоційного реагування. Її потужна енергетика захищає Я особистості на вулиці в міській юрбі, у громадському транспорті, в черзі, на виробництві, вдома, у

взаєминах зі сторонніми й дуже близькими людьми, з друзями і коханцями. Із збільшенням загрози для суб'єктної реальності особистості її агресія зростає. Особистість і інстинкт агресії, виявляється, цілком сумісні, а інтелект виконує при цьому роль "передавальної ланки" - з його допомогою агресія "нагнітається", "розкручується на повну катушку". Інтелект працює в режимі трансформатора, підсилюючи агресію за рахунок наданого їй сенсу.

Таким чином, узагальнюючи всі отримані результати, можна зробити висновок про те, що дівчата:

- 59 % показали високі результати по стратегії миролюбності в спілкуванні.
- 29 % характеризуються стратегією уникнення при спілкуванні.
- Для 12 % характерна стратегія агресії.

Узагальнюючи результати можна сказати про те, що для хлопців і дівчат більш характерно уникнення і миролюбність у спілкуванні, вони поступливі, терпимі і не допускають конфліктів.

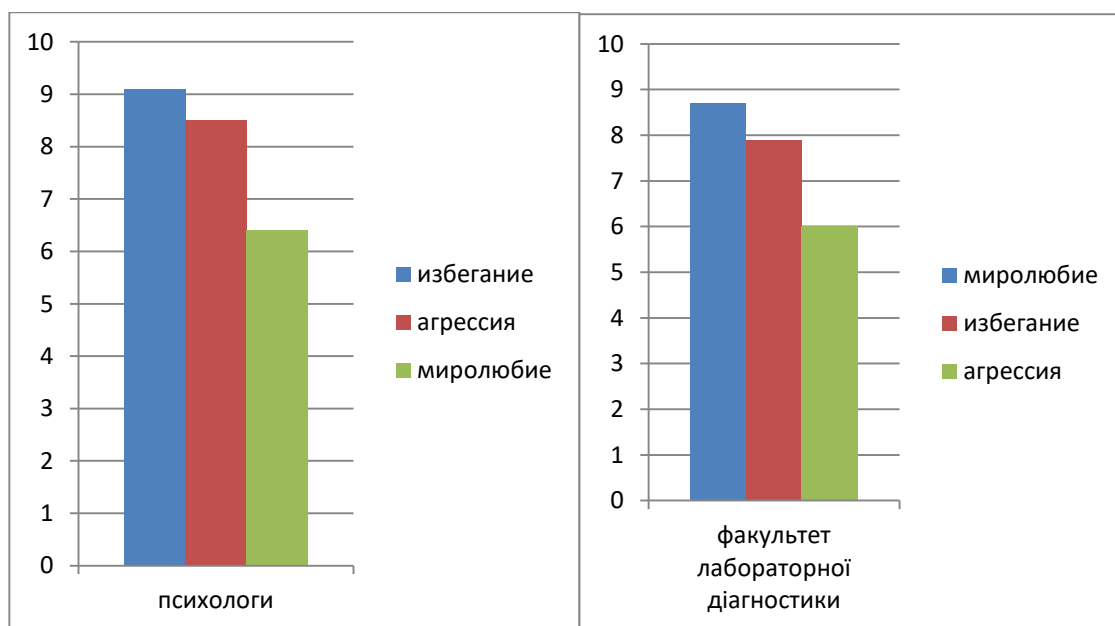

Рис. 3.3.43.; 3.3.44. Стратегії поведінки за професійною направленістю учасників емпіричного дослідження

Таблиця 3.15.

Тип поведінки при спілкуванні (професійна освіта)

Тип поведінки при спілкуванні	Психологи		Факультет лабораторної діагностики	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
уникнення	25	47	24	36
миролюбність	12	23	35	52
агресія	16	30	8	12

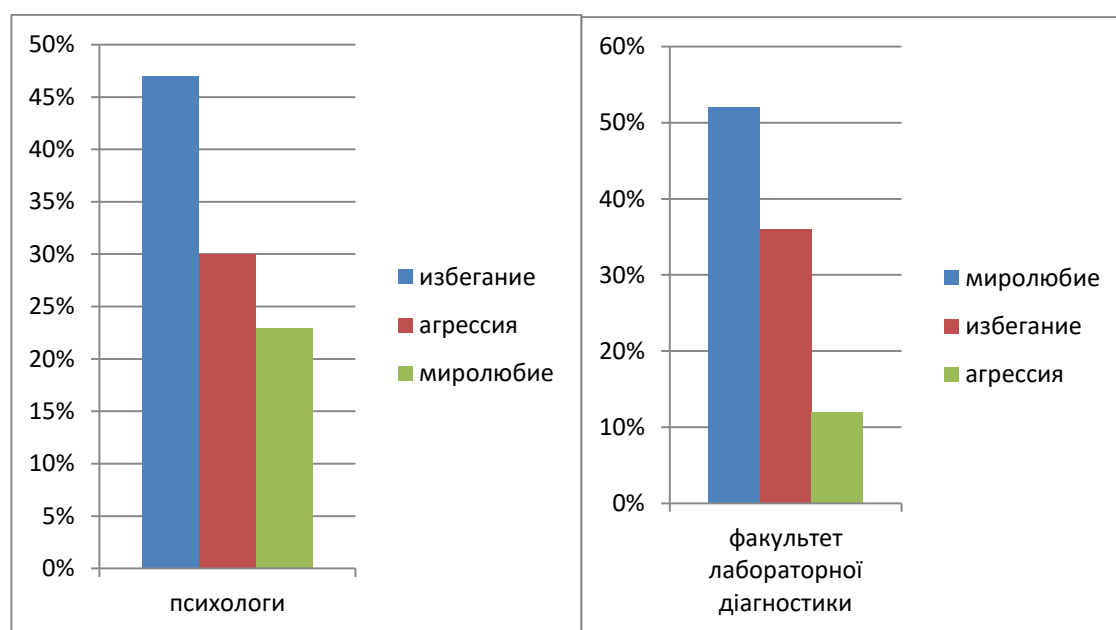

Рис. 3.3.45.; 3.3.46. Результати дослідження за методикою «Домінуючої стратегії психологічного захисту при спілкуванні» В.В. Бойко.

Таким чином, узагальнюючи всі отримані результати, можна зробити висновок про те, що психологи:

- 47 % показали високі результати по стратегії уникнення в спілкуванні.
- 30 % характеризуються стратегією агресії при спілкуванні .
- Для 23 % характерна стратегія миролюбності.

Таким чином, узагальнюючи всі отримані результати, можна зробити висновок про те, що хіміки:

- 52 % показали високі результати по стратегії миролюбності в спілкуванні.

- 36 % характеризуються стратегією уникнення при спілкуванні .
- Для 12 % характерна стратегія агресії.

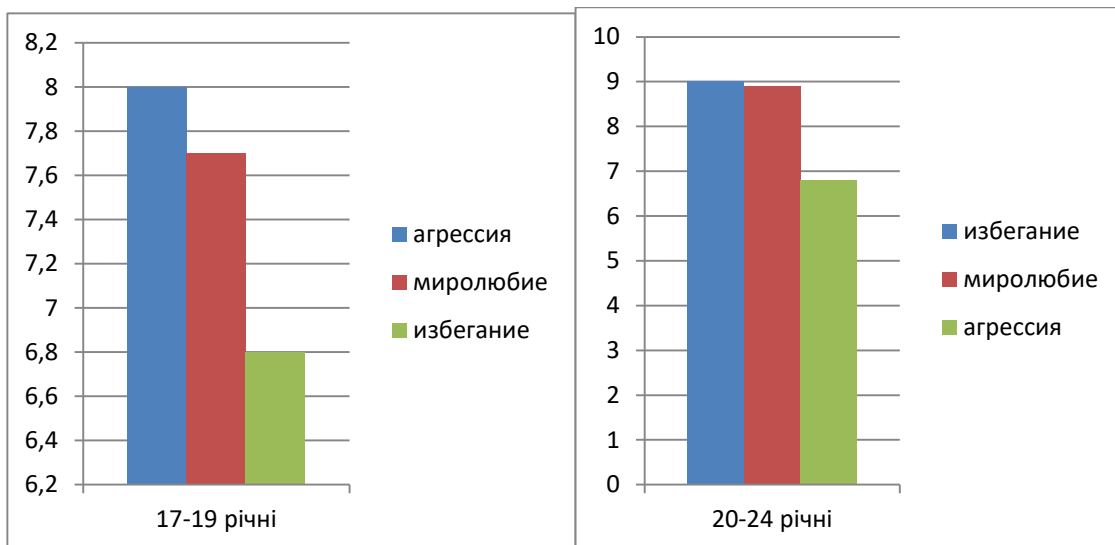

Рис. 3.3.47.; 3.3.48. Стратегії поведінки за віковою ознакою учасників емпіричного дослідження

Таблиця 3.16.

Тип поведінки при спілкуванні (вікові особливості)

Тип поведінки при спілкуванні	17-19 річні		20-24 річні	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
уникнення	5	11	43	55
миролюбність	25	60	30	30
агресія	12	29	12	15

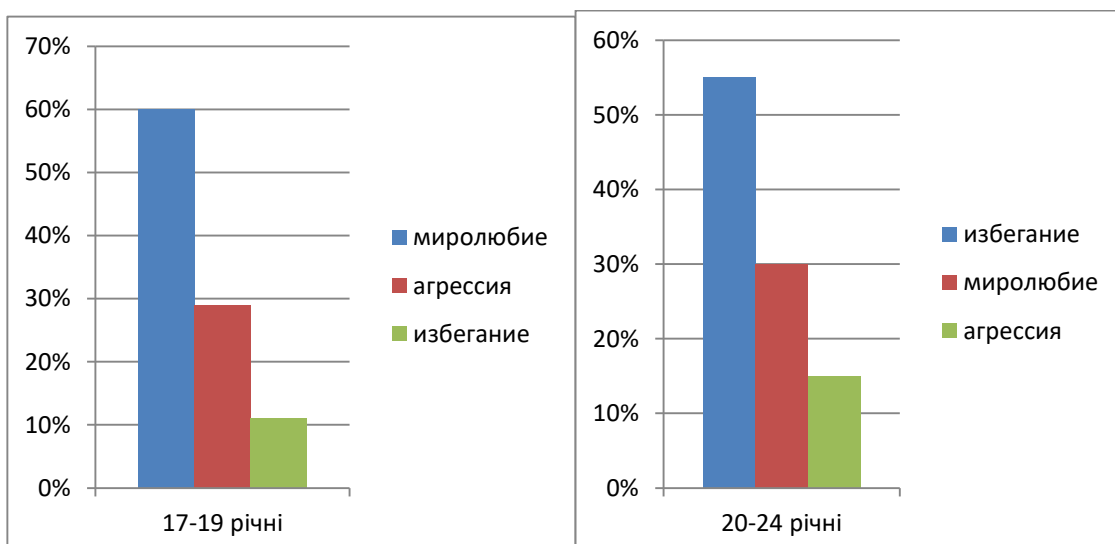

Рис. 3.3. 49.; 3.3.50. Результати дослідження за методикою «Домінуючої стратегії психологічного захисту при спілкуванні» В.В. Бойко.

Таким чином, узагальнюючи всі отримані результати, можна зробити висновок про те, що 17-19 річні:

- 60 % показали високі результати по стратегії миролюбності в спілкуванні.
- 29 % характеризуються стратегією агресії при спілкуванні .
- Для 11 % характерна стратегія уникнення.

Таким чином, узагальнюючи всі отримані результати, можна зробити висновок про те, що 20-24 річні:

- 55 % показали високі результати по стратегії уникнення в спілкуванні.
- 30 % характеризуються стратегією миролюбності при спілкуванні .
- Для 15 % характерна стратегія агресії.

Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- для дівчат більш притаманна стратегія миролюбності, а для хлопців – уникнення. Для дівчат і хлопців менш за все характерна стратегія агресії, вона на останньому місці серед обох вибірок;
- для 17-19 річних більш характерна стратегія миролюбності, а для 20-24 річних – миролюбність та уникнення;
- для представників психологічного рівня професійної освіти характерна стратегія уникнення, що обумовлено специфікою обраної професії, в той час як студенти факультету лабораторної діагностики більш схильні до стратегії миролюбності.

3.3.5 Результати дослідження та їх аналіз за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов)

Для виявлення домінуючого інстинкту використовувалася методика «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов).

У методиці проводився підрахунок балів по семи шкалам: егофільний, генофільний, альтруїстичний, дослідний, домінантний, лібертофільний, дігнітофільний типи інстинктів. Результати методики дозволили встановити (хлопці) :

Таблиця 3.17.

Результати дослідження за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов) (середні значення)

Тип домінуючого інстинкту	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Факультет лабораторної діагностики	17-19 річні	20-24 річні
Егофільний	1,2	2,2	1,7	2,3	2,6	2,9
Генофільний	2,6	2,5	2,3	3,6	1,3	2,4
Альтруїстичний	3,4	2,4	2,8	0,8	1,5	1,7
Дослідницький	2,7	2,1	1,4	3,7	3,1	2,6
Домінантний	1,1	1,8	3,1	1,3	0,9	0,3
Лібертофільний	2,9	2,7	1,5	2,4	2,0	2,2
Дігнітофільний	1,6	2,3	2,2	3,9	0,7	1,8

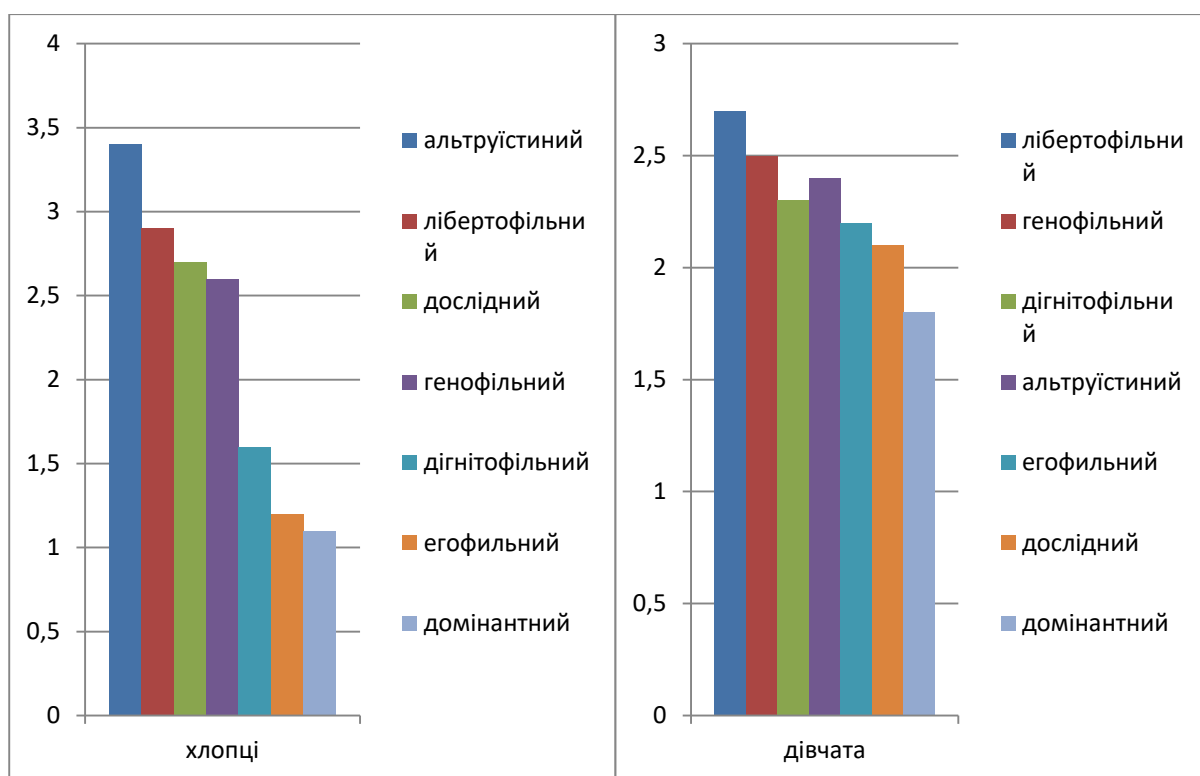

Рис . 3.3. 51.; 3.3.52. Результати за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов) (середні значення)

Таблиця 3.18.

Гендерні особливості результатів за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов)

Тип домінуючого інстинкту	Хлопці		Дівчата	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
альтруїстичний	24	50	14	20
лібертофільний	12	25	13	18
дослідницький	0	0	9	12
генофільний	12	25	20	27
дігнітофільний	0	0	6	8
егофільний	0	0	4	6
домінантний	0	0	7	10

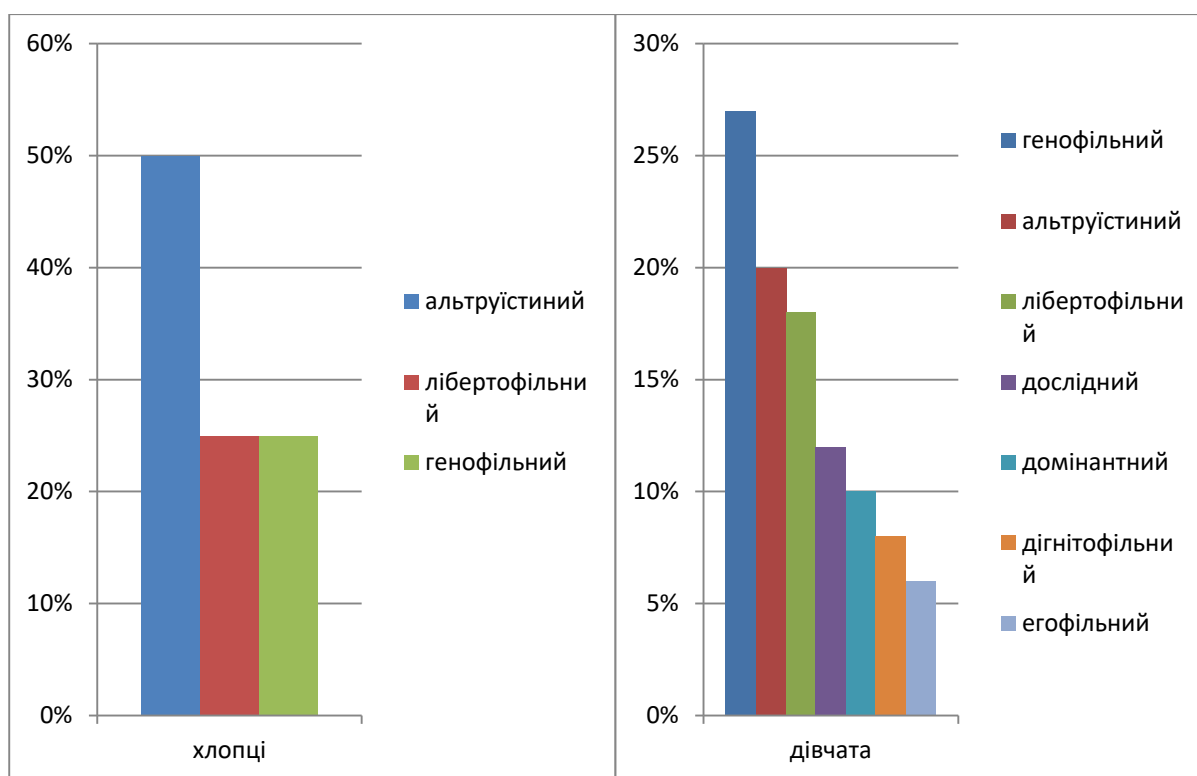

Рис. 3.3.53.; 3.3.54. Результати дослідження за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов)

Виявлено, що у деякого відсотка вибірки переважає більше однієї шкали виду інстинкту, що впливало на результати і формулювання висновків. Для 25 % від усієї вибірки характерний генофільний тип інстинтів.

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше хлопцям характерний:

- 1) альтруїстичний тип інстинтів (50%). Для людей цього типу характерні доброта, емпатія, дбайливість до близьких, особливо до літніх, здатні віддати іншим останнє, навіть необхідне йому самому. Вони переконані, що не може бути добре всім, якщо погано комусь одному, а їх кредо - «Доброта врятує світ, доброта понад усе». І вони еволюційно хранителі доброти, світу, хранителі життя.
- 2) 25% від усієї вибірки характеризується генофільним типом інстинтів. Для нього характерний своєрідний різновид егоцентризму, коли «Я» заміщається поняттям «Ми» (під «Ми»

мається на увазі сім'я) аж до заперечення «Я». Цінності, цілі, життєвий задум підпорядковані одному - інтересам дітей, сім'ї . Вже в дитинстві інтереси цього типу людей фіксовані на сім'ї і така дитина спокійна тільки тоді, коли батько і мати повернулися з роботи, вся сім'я в зборі, всі здорові і у всіх гарний настрій, він загострено відчуває розлад у родині, і в цьому випадку у нього виникає депресивна невротична реакція з енурезом і т. п. Це люди, які цінують «інтереси сім'ї понад усе», а їх кредо: «Мій дім - моя фортеця». Еволюційна доцільність наявності даного типу полягає в тому, що його носії - хранителі сім'ї, хранителі генофонду роду, хранителі життя.

- 3) 25 % характеризуються лібертофільним типом. Для людей цього типу характерно прагнення до самостійності , заперечення авторитетів (батьків, вчителів), терпимість до болю, схильність рано залишати отчий дім, схильність до ризику, упертості, негативізму, нетерпимості монотонності бюрократизму. Кредо таких людей: « Свобода понад усе». І вони - охоронці інтересів і свободи кожного, індивідуальності, вони природно обмежують тенденції осіб « домінантного типу». Вони хранителі свободи, а з цим - життя.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дівчатам найбільш притаманний генофільний тип інстинктів. Ним характеризується 27 % від усієї вибірки .

- 20 % характеризуються альтруїстичним типом.
- 18 % показали високі результати за шкалою лібертофільного типу.
- У 12% спостерігається тенденція до дослідницького типу. У людей цього типу з раннього дитинства відзначається допитливість, прагнення в усьому дістатися до суті, схильність до творчості. На початку цих людей цікавить все, але далі все сильніше і сильніше захоплює якесь одне пристрасне захоплення. Мандрівники,

винахідники, вчені - особи цього типу. Їх кредо - «Творчість і прогрес - понад усе». Еволюційна доцільність цього типу очевидна.

- У 10 % виявлено спрямованість на домінантний тип. З раннього дитинства спостерігається прагнення до лідерства, вміння організувати гру, поставити мету, проявити волю для її досягнення, формується особистість, яка знає, чого вона хоче і як досягти бажаного, наполеглива в досягненні мети, готова до продуманому ризику, яка вміє розбиратися в людях і повести їх за собою. Кредо цього типу: «Справа і порядок понад усе»; «Один - ніщо, усі - все»; «Буде добре всім - буде добре кожному». Еволюційна доцільність наявності цього типу, що народжує лідерів, організаторів, політиків у тому, що вони хранителі інтересів і честі всього роду .
- 8 % показали високі результати за шкалою дігнітофільного типу. Вже в ранньому дитинстві людина цього типу здатний вловити іронію, насмішку і абсолютно нетерпимий до будь-якій формі приниження. Характерна безоглядність, готовність поступитися всім у відстоюванні своїх прав, непохитна позиція «Чесť понад усе». Інстинкт самозбереження у такої людини на останньому місці. В ім'я честі і гідності ці люди без коливання йдуть на Голгофу. Прихильність до сім'ї виражається у формі збереження фамільної честі: «У нашому роду не було негідників і боягузів». Еволюційна доцільність наявності такого типу полягає в тому, що його носії - хранителі честі і гідності «Я», особистості, а з цим – життя гідної людини.
- 6 % показали високі результати за шкалою егофільного типу. З раннього дитинства у людини цього типу проявляється схильність до підвищеної обережності, дитина не відпускає матір від себе ні на мить, боїться темряви, висоти, води і т. п., нетерпимий до болю

(відмови від лікування зубів ; від відвідування лікарів і т. п.); на базі цього типу формується особистість з вираженою егоцентричністю, тривожністю, вразливістю, схильністю при несприятливих обставинах до нав'язливих страхів, фобій або істеричних реакцій. Це люди, для яких «безпека і здоров'я - понад усе!», А їх кредо: «Життя одне і більше не буде». Еволюційна доцільність наявності даного типу полягає в тому, що його носії, зберігаючи себе, є хранителями генофонду роду, племені.

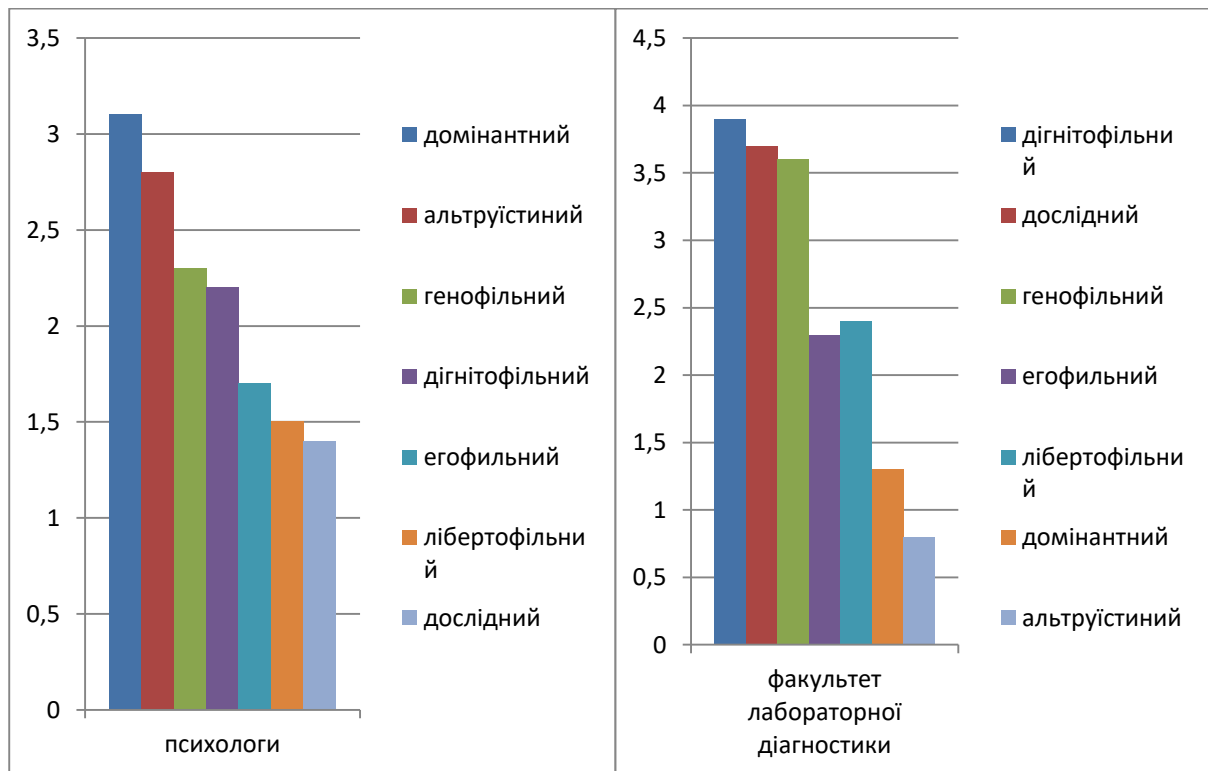

Рис.3.3.55.; 3.3.56. Результати за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов) за професійною освітою учасників дослідження

Таблиця 3.19.

Результати за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов)

Тип домінуючого інстинкту	Психологи	Хіміки
---------------------------	-----------	--------

	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
Альтруїстиний	11	20	4	6
Лібертофільний	4	7	7	10
Дослідницький	3	6	14	21
Генофільний	9	16	9	14
Дігнітофільний	10	18	20	30
Егофільний	5	9	7	10
Домінантний	13	25	5	8

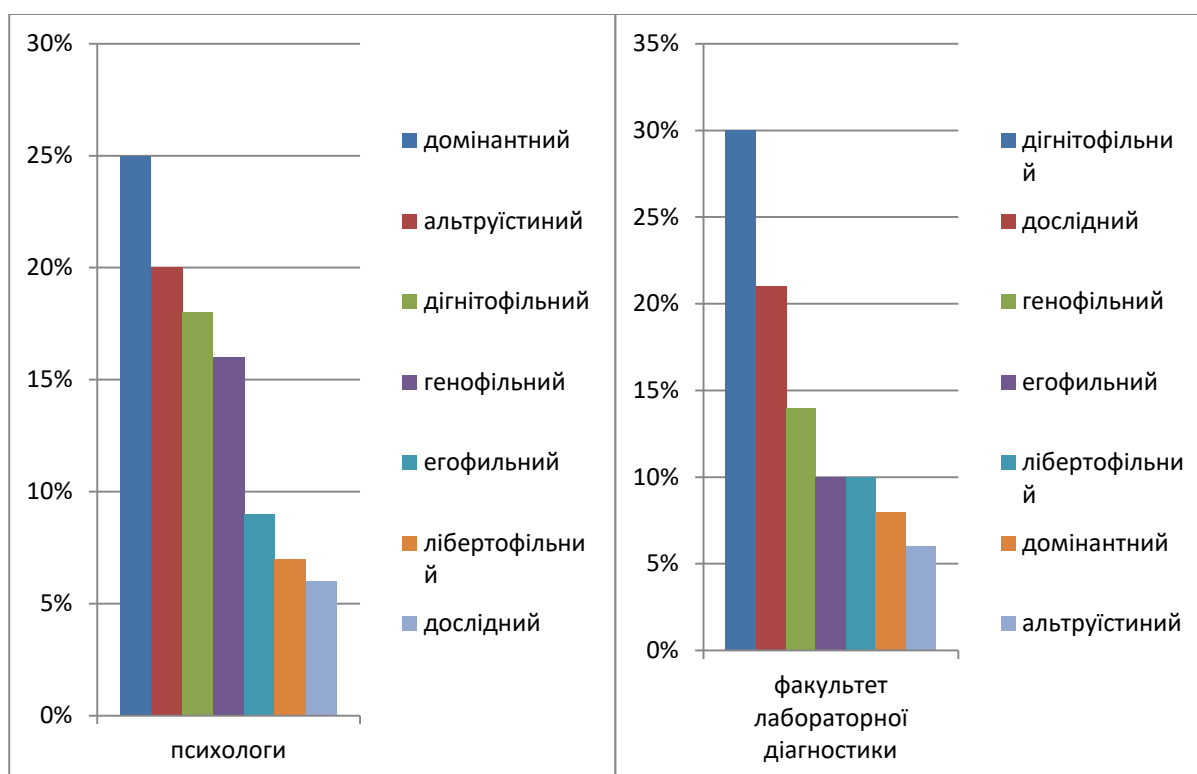

Рис. 3.3.57.; 3.3.58. Результати дослідження за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов)

Таким чином, можна зробити висновок про те, що психологам найбільш притаманний домінантний тип інстинктів. Ним характеризується 25 % від усієї вибірки .

- 20 % характеризуються альтруїстичним типом.
- 18 % показали високі результати за шкалою дігнітофільний типу.
- У 16% спостерігається тенденція до генофільний типу.
- У 9 % виявлено спрямованість на егофільний тип.

- 7 % показали високі результати за шкалою лібертофільного типу.
- 6 % показали високі результати за шкалою дослідницького типу.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що студентам факультету лабораторної діагностики найбільш притаманний дігнітофільний тип інстинктів. Ним характеризується 30 % від усієї вибірки .

- 21 % характеризуються дослідницьким типом.
- 14 % показали високі результати за шкалою генофільного типу.
- У 10% спостерігається тенденція до егофільного типу.
- У 10 % виявлено спрямованість на лібертофільний тип.
- 8 % показали високі результати за шкалою доміантного типу.
- 6 % показали високі результати за шкалою альтруїстичного типу.

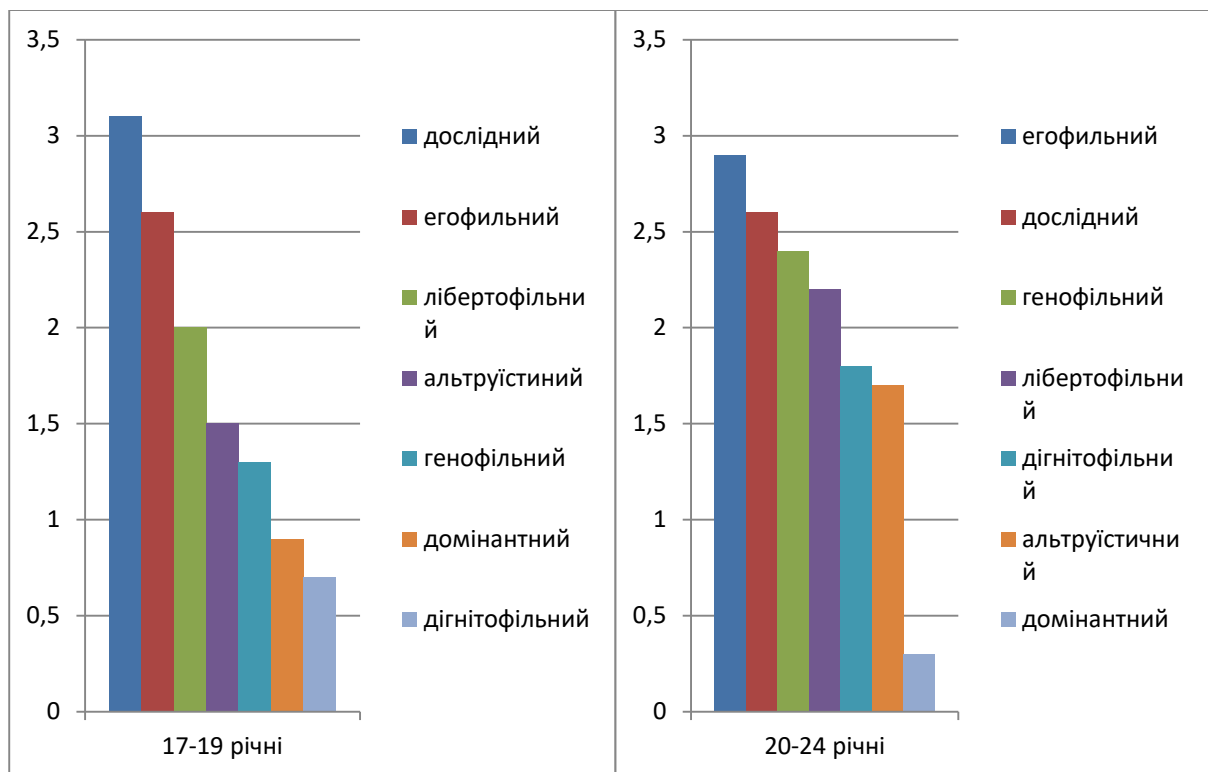

Рис.3.3.59.; 3.3.60. Результати за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов) за віковою ознакою учасників дослідження

Вікові особливості результатів за методикою «Опитувальник для
виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов)

Тип домінуючого інстинкту	17-19 річні		20-24 річні	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
альтруїстичний	5	11	9	12
лібертофільний	8	19	9	11
дослідницький	13	31	19	24
генофільний	3	7	11	14
дігнітофільний	2	5	8	10
егофільний	9	22	27	35
домінантний	2	5	2	2

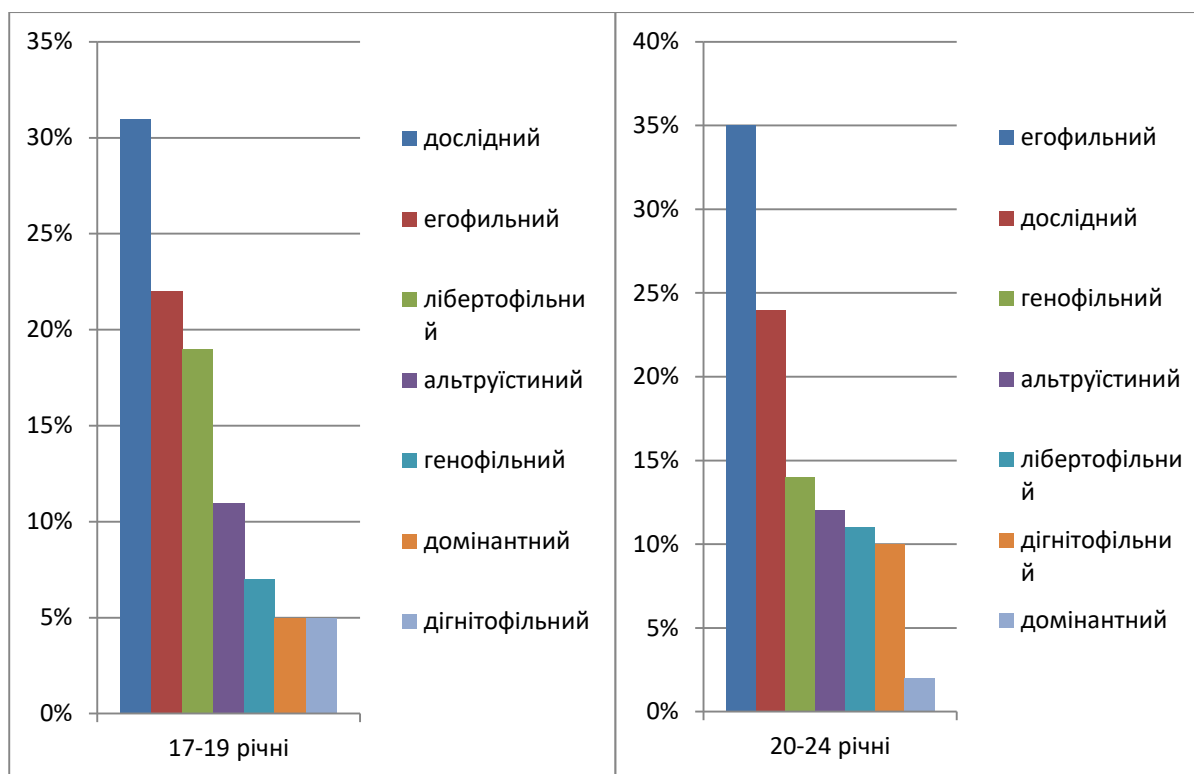

Рис. 3.3.61.; 3.3.62. Результати дослідження за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов)

Таким чином, можна зробити висновок про те, що 17-19 річним найбільш притаманний дослідницький тип інстинктів. Ним характеризується 31 % від усієї вибірки .

- 22 % характеризуються егоїстичним типом.

- 19 % показали високі результати за шкалою лібертофільного типу.
- У 11 % спостерігається тенденція до альтруїстичного типу.
- У 7 % виявлено спрямованість на генофільний тип.
- 5 % показали високі результати за шкалою домінантного типу.
- 5 % показали високі результати за шкалою дігнітофільного типу.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що 20-24 річні найбільш притаманний егофільний тип інстинктів. Ним характеризується 35 % від усієї вибірки .

- 20 % характеризуються дослідницьким типом.
- 14 % показали високі результати за шкалою генофільного типу.
- У 11% спостерігається тенденція до лібертофільного типу.
- У 12 % виявлено спрямованість на альтруїстичний тип.
- 10 % показали високі результати за шкалою дігнітофільного типу.
- 2 % показали високі результати за шкалою домінатного типу.

Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- дівчатам притаманні генофільний тип домінуючого інстинкту, в той час як хлопці характеризуються альтруїстичним типом домінуючого інстинкту;
- для 17-19 річних більш характерний дослідницький тип інстинкту, в той час як 20-24 річні більш схильні до егофільного та дослідницького типу;
- для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерний домінантний тип, в той час як студентам факультету лабораторної діагностики притаманний дігнітофільний та дослідницький тип домінуючого інстинкту.

3.3.6 Результати дослідження та їх аналіз за «Методикою дослідження самоставлення» С.Р. Пантелєєв (МІС)

Для виявлення самовідношення використовувалася «Методика дослідження самоставлення» С.Р. Пантелєєв (МІС). У методиці проводився підрахунок балів по дев'яти шкалам: замкнутість, самовпевненість, самокерування, відображене само відношення, самоцінність, самоприйняття, самоприв'язанність, внутрішня конфліктність та самообвинувачення. Спочатку рахуються сирі бали, після чого переводяться у стени.

Таблиця 3.21.

Результати дослідження за методикою «Методика дослідження самоставлення» С.Р. Пантелєєв (середні значення)

Тип самовідношення	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Факультет лабораторної діагностики	17-19 річні	20-24 річні
Замкнутість	3,6	5,8	6,9	7,7	5,4	11,7
Самовпевненість	5,1	6,6	8,2	11,1	7,2	9,5
Самокерування	5,4	8,1	5,8	6,9	7,4	8,3
Відображене самовідношення	3,9	6,2	3,5	7,0	6,0	4,4
Самоцінність	7,4	7,0	8,7	6,5	5,8	10,7
Самоприйняття	6,7	5,4	8,6	7,3	8,7	5,7
Самоприв'язанність	3,9	3,7	4,8	6,1	5,8	6,9
Внутрішня конфліктність	9,6	6,2	10,1	7,4	8,7	7,0
Самообвинувачення	7,7	6,8	9,8	8,0	8,6	9,6

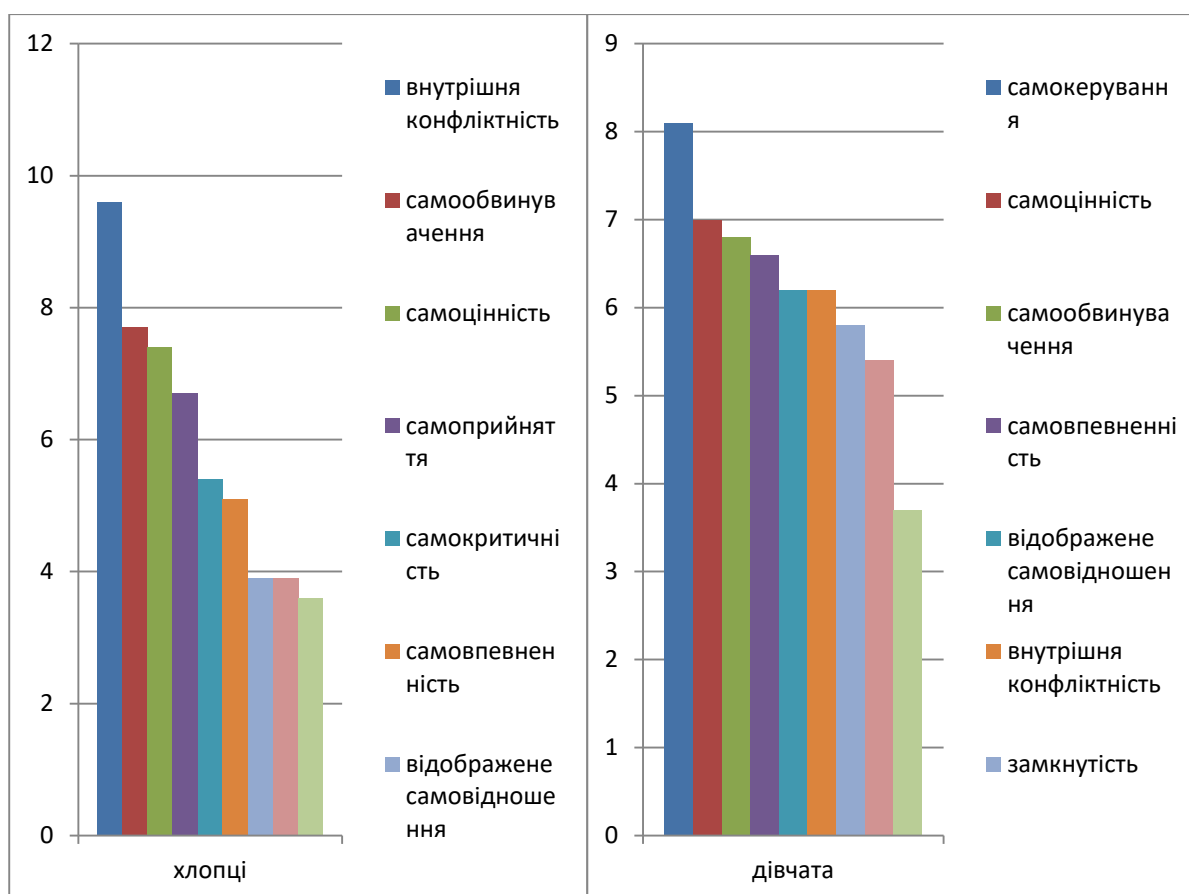

Рис. 3.3.63.; 3.3.64. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження самоставлення» С.Р. Пантелєєв (середні значення)

Таблиця 3.22.

Гендерні особливості результатів дослідження за методикою
«Методика дослідження самоставлення» С.Р. Пантелєєв

Тип самовідношення	Хлопці		Дівчата	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
внутрішня конфліктність	10	20	9	12
самообвинувачення	19	40	11	15
самоцінність	19	40	17	24
самоприйняття	0	0	4	5
самокерування	0	0	0	0
самовпевненість	0	0	4	5
відображене самовідношення	0	0	5	7
самоприв'язанність	0	0	0	0

замкнутість	0	0	5	9
-------------	---	---	---	---

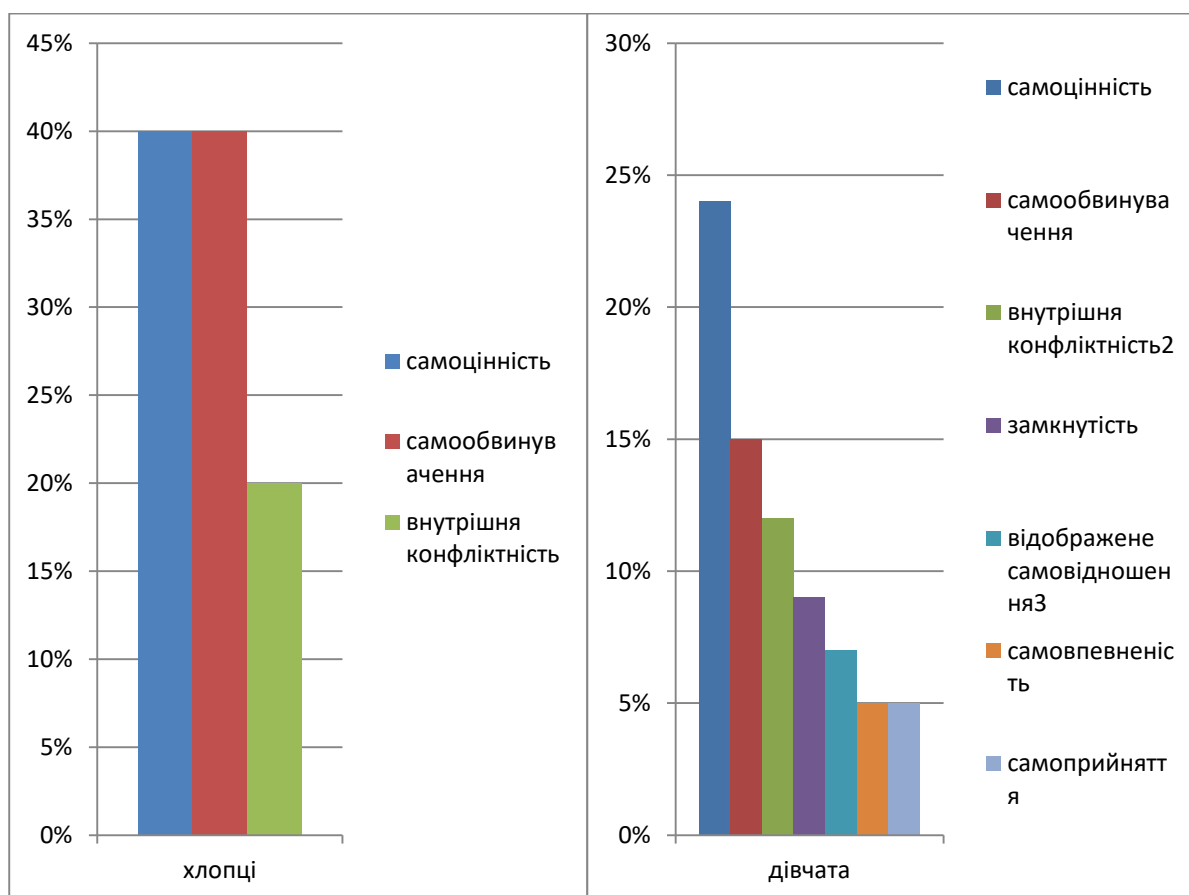

Рис. 3.3.65.; 3.3.66. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження самоставлення» С.Р. Пантелєєв

Виявлено, що у деякого відсотка вибірки переважає більше однієї шкали самовідношення, що впливало на результати і формулювання висновків. Для 29 % від усієї вибірки характерна самоцінність.

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше хлопцям характерні самоцінність та самообвинувачення (40%). Шкала "Самоцінність" передає відчуття цінності власної особи і ймовірну цінність власного "Я" для інших. Шкала "Самозвинувачення" характеризує вираженість негативних емоцій на адресу свого "Я".

20% від усієї вибірки характеризується внутрішньою конфліктністю. Шкала "Внутрішня конфліктність" визначає наявність внутрішніх конфліктів,

сумнівів, незгоди з собою, вираженість тенденцій до самозвинувачення і рефлексії.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дівчатам найбільше притаманна самоцінність. Нею характеризується 24 % від усієї вибірки .

- 15 % характеризуються самозвинуваченням.
- 12 % показали високі результати за шкалою внутрішня конфліктність.
- У 9% спостерігається тенденція замкнутості. Шкала "Замкнутість" визначає переважання однієї з двох тенденцій: або конформності, вираженої мотивації соціального схвалення, або критичності, глибоко усвідомлення себе, внутрішньої чесності та відкритості.
- У 9% виявлено спрямованість на самокерівництво. Шкала "Самокерівництво" відображає уявлення особистості про основне джерело власної активності, результатів і досягнень, про джерело розвитку власної особистості, підкреслює домінування або власного "Я", або зовнішніх обставин.
- 7 % показали високі результати за шкалою відображеного самовідношення. Шкала "Відображене самовідношення" характеризує уявлення суб'єкта про здатність викликати в інших людей повагу, симпатію. При інтерпретації необхідно враховувати, що шкала не відображає істинного змісту взаємодії між людьми, це лише суб'єктивне сприйняття сформованих відносин.
- 5 % показали високі результати за шкалою самовпевненості. Шкала "Самовпевненість" виявляє самоповагу, ставлення до себе як до впевненого, самостійного, вольовому і надійному людини, яка знає, що йому є за що себе поважати.
- 5 % характеризуються самоприйняттям. Шкала "Самоприняття" дозволяє судити про вираженість почуття симпатії до себе, згоди

зі своїми внутрішніми спонуканнями, прийняття себе таким, який є, незважаючи на недоліки і слабкості.

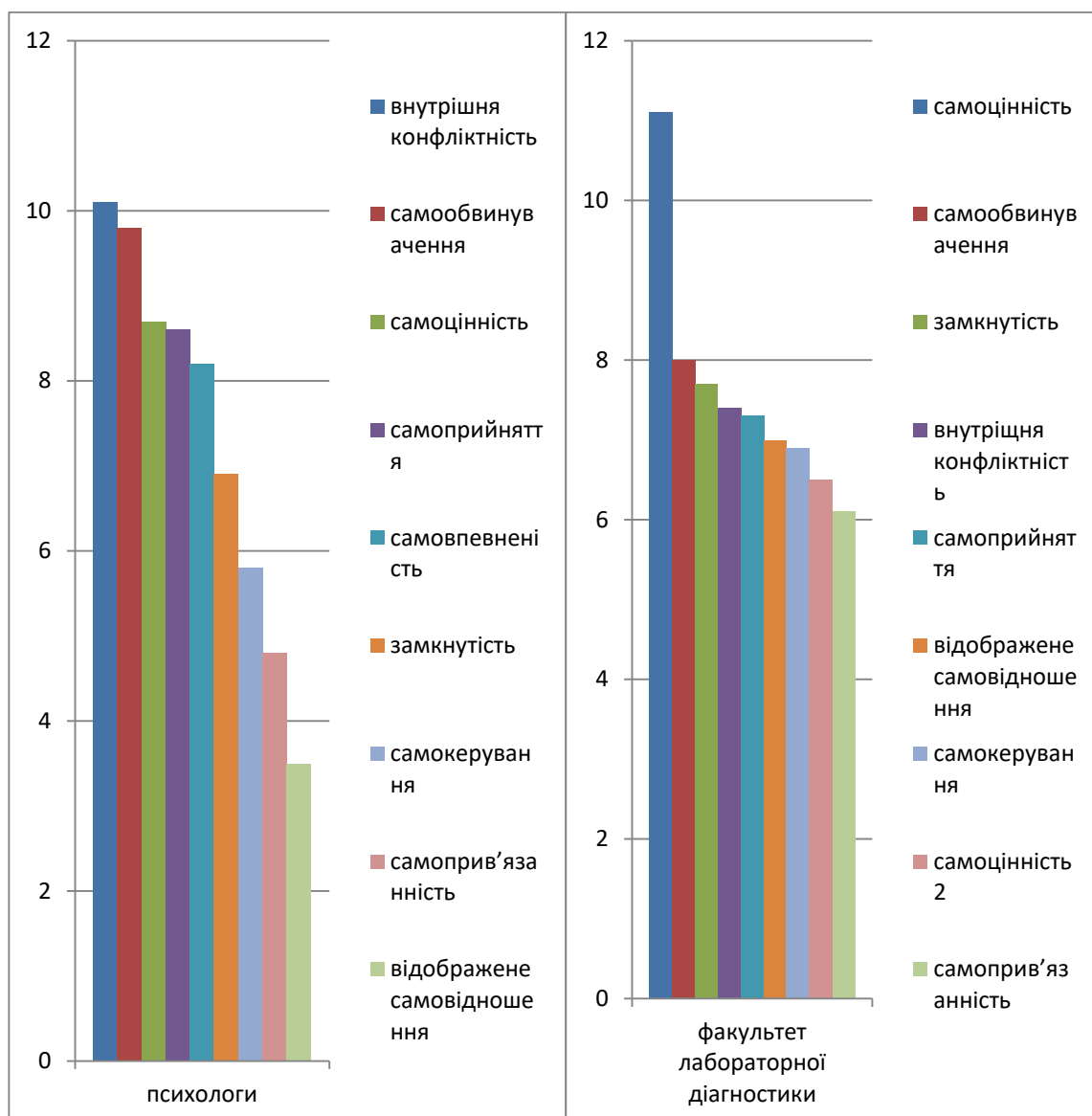

Рис.3.3.67.; 3.3.68. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження самоставлення» С.Р.Пантелєєв за професійною направленістю учасників дослідження

Таблиця 3.23.

Результати дослідження за методикою «Методика дослідження самоставлення» С.Р. Пантелєєв

Тип самовідношення	Психологи	Факультет лабораторної діагностики

	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
внутрішня конфліктність	10	19	4	6
самообвинувачення	9	17	5	8
самоцінність	7	14	21	32
самоприйняття	7	13	9	14
самокерування	4	7	5	7
самовпевненість	5	9	9	14
відображене самовідношення	3	6	6	9
самоприв'язанність	4	7	5	8
замкнутість	4	8	8	12

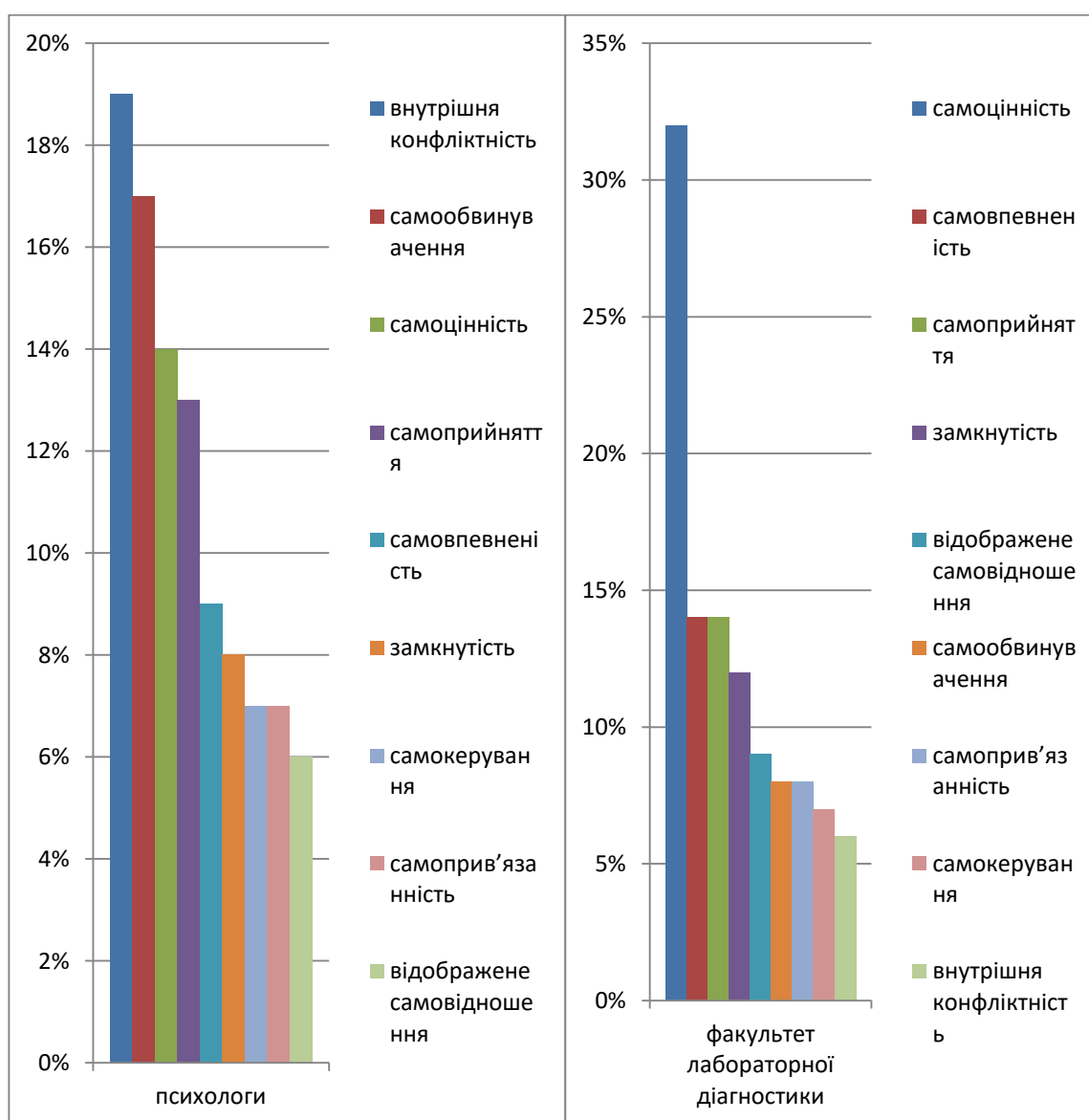

Рис. 3.3.69.; 3.3.70. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження самостворення» С.Р. Пантелєєв

Таким чином, можна зробити висновок про те, що психологам найбільше притаманна внутрішня конфліктність. Нею характеризується 19 % від усієї вибірки .

- 17 % характеризуютьсясамозвинуваченням.
- 14 % показали високі результати за шкалою самоцінність.
- У 13% спостерігається тенденція самоприйняття.
- У 9 % виявлено спрямованість на самовпевненність.
- 8 % показали високі результати за шкалою замкнутості.
- 7 % показали високі результати за шкалою самокерування.
- 7 % характеризуються самоприв'язанністю.
- 6 % характеризуються відображенням самовідношенням.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що студентам факультету лабораторної діагностики найбільше притаманна самоцінність. Нею характеризується 32 % від усієї вибірки .

- 14 % характеризуються самовперненістю.
- 14 % показали високі результати за шкалою самоприйняття.
- У 12% спостерігається тенденція замкнутості.
- У 9% виявлено спрямованість на відображене самовідношення.
- 8 % показали високі результати за шкалою самообвинувачення.
- 8 % показали високі результати за шкалою самоприв'язанності.
- 7 % характеризуються самокерування.
- 6 % характеризуються внутрішньою конфліктністю.

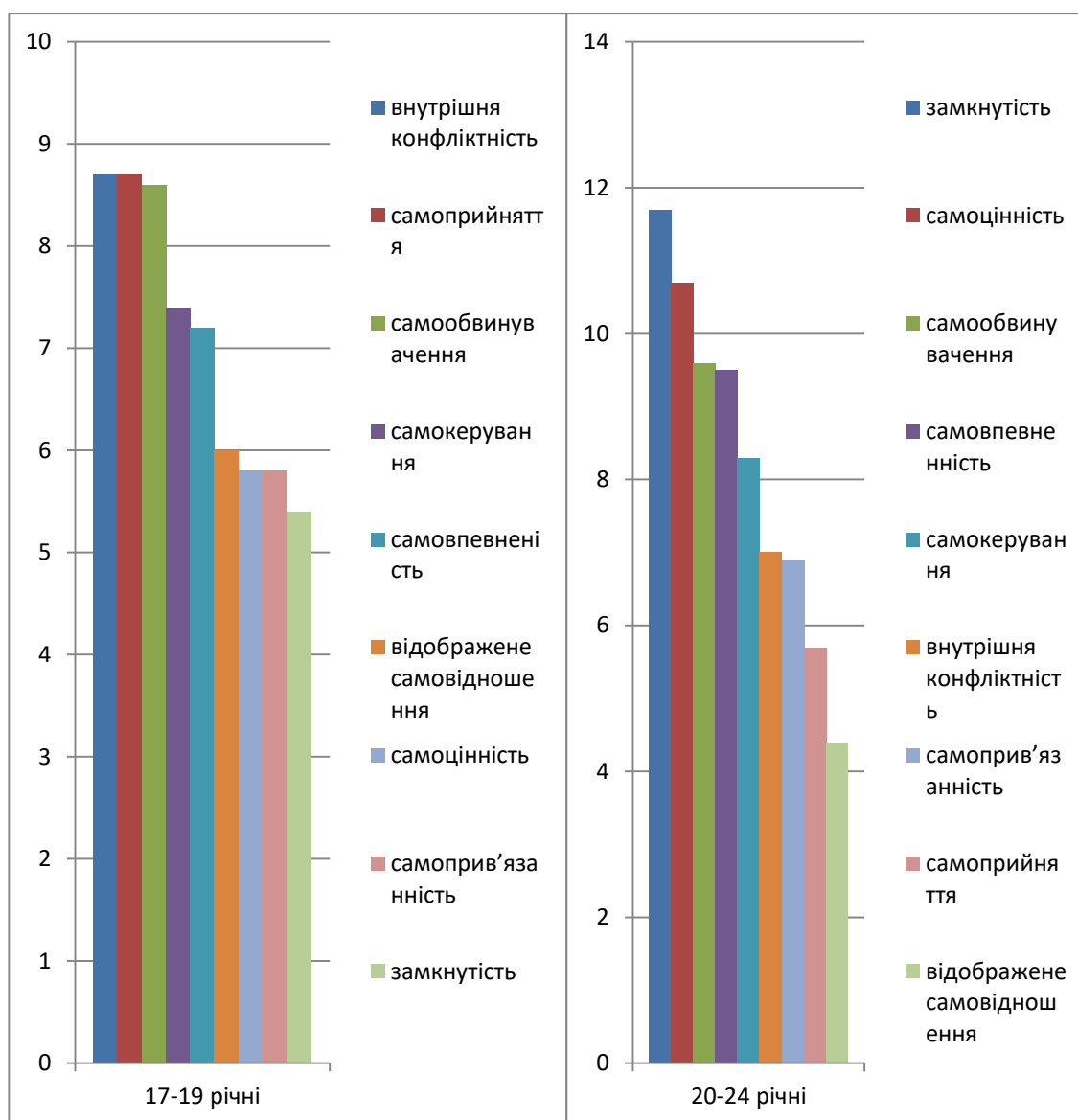

Рис.3.3.71.; 3.3.72. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження самостворення» С.Р. Пантелєєв за віковою ознакою учасників дослідження

Таблиця 3.24.

Вікові особливості результатів дослідження за методикою «Методика дослідження самостворення» С.Р. Пантелєєв

Тип самовідношення	17-19 річні		20-24 річні	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
внутрішня конфліктність	8	20	7	9
самообвинувачення	8	20	8	10
самоцінність	3	7	14	18
самоприйняття	7	17	4	5

самокерування	6	14	7	9
самовпевненість	5	11	15	16
відображене самовідношення	4	9	4	5
самоприв'язанність	1	1	5	6
замкнутість	0	0	16	21

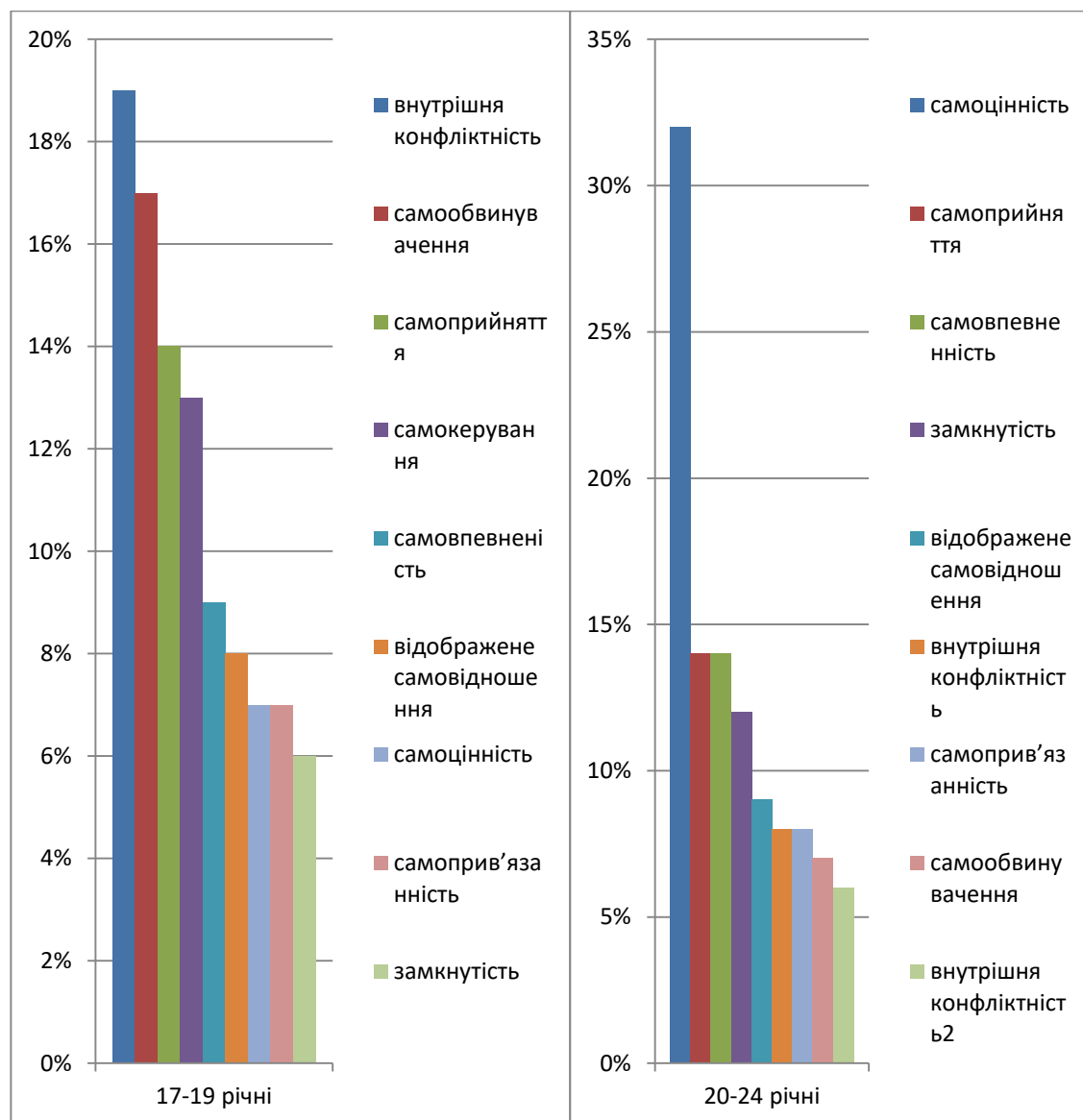

Рис. 3.3.73.; 3.3.74. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження самостворення» С.Р. Пантелєєв

Таким чином, можна зробити висновок про те, що 17-19 річним найбільше притаманна внутрішня конфліктність. Нею характеризується 20 % від усієї вибірки .

- 20 % характеризуютьсясамозвинуваченням.
- 17 % показали високі результати за шкалою самоприйняття.
- У 14 % спостерігається тенденція самокерування.
- У 11 % виявлено спрямованість на самовпевненність.
- 9 % показали високі результати за шкалою відображеного самовідношення.
- 7 % показали високі результати за шкалою самоцінності.
- 1 % характеризуються самоприв'язанністю.
- 1 % характеризуються замкнутістю.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що 20-24 річним найбільше притаманна замкнутість. Нею характеризується 21 % від усієї вибірки .

- 18 % характеризуються самоцінністю.
- 16 % показали високі результати за шкалою самовпевненість.
- У 10 % спостерігається тенденція до самообвинувачення.
- У 9% виявлено спрямованість на самокерування.
- 9 % показали високі результати за шкалою внутрішня конфліктність.
- 6 % показали високі результати за шкалою самоприв'язанності.
- 5 % характеризуються самоприйняття.
- % характеризуються відображенням самовідношенням.

Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- дівчатам притаманні самоцінність та внутрішня конфліктність, в той час як хлопці характеризуються внутрішньою конфліктністю та самообвинуваченням;

- для 17-19 річних більш характерні внутрішня конфліктність та самообвинувачення, в той час як 20-24 річні більш схильні до замкнутості та самоцінності;
- для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерні внутрішня конфліктність та самообвинувачення, в той час як студентам факультету лабораторної діагностики притаманна самоцінність.

3.3.7 Результати дослідження та їх аналіз за методикою «Дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

Для виявлення рівня самооцінки використовувалася «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

У методиці проводився підрахунок балів по трьом шкалам: середня, висока та низька.

Таблиця 3.25.

Результати дослідження за методикою «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

Рівень самооцінки	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Факультет лабораторної діагностики	17-19 річні	20-24 річні
Середня	26	51	37	47	22	48
Низька	8	3	1	6	2	10
Висока	14	18	15	14	18	12

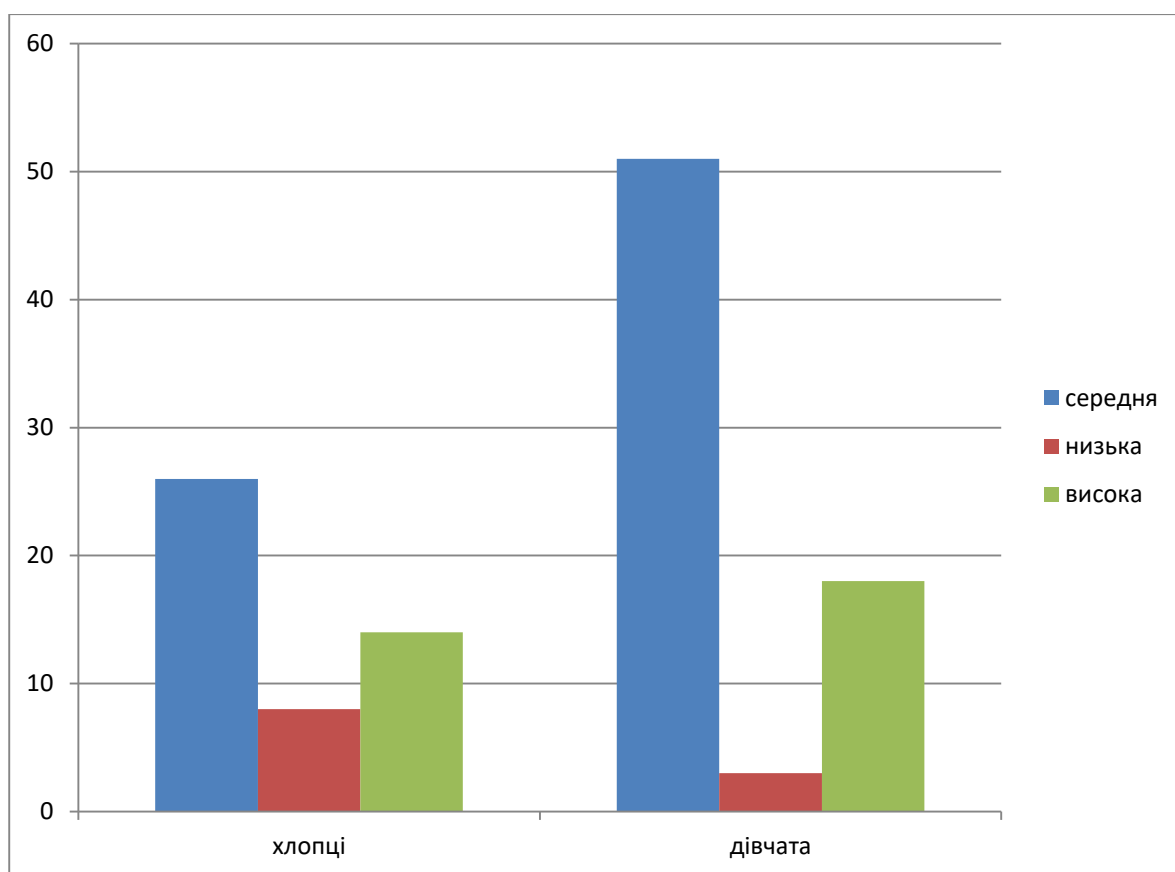

Рис. 3.3.75. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

Таблиця 3.26

Рівень самооцінки (гендерні ознаки)

Рівень самооцінки	Хлопці		Дівчата	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
середня	26	53	51	71
низька	8	17	3	4
висока	14	30	18	25

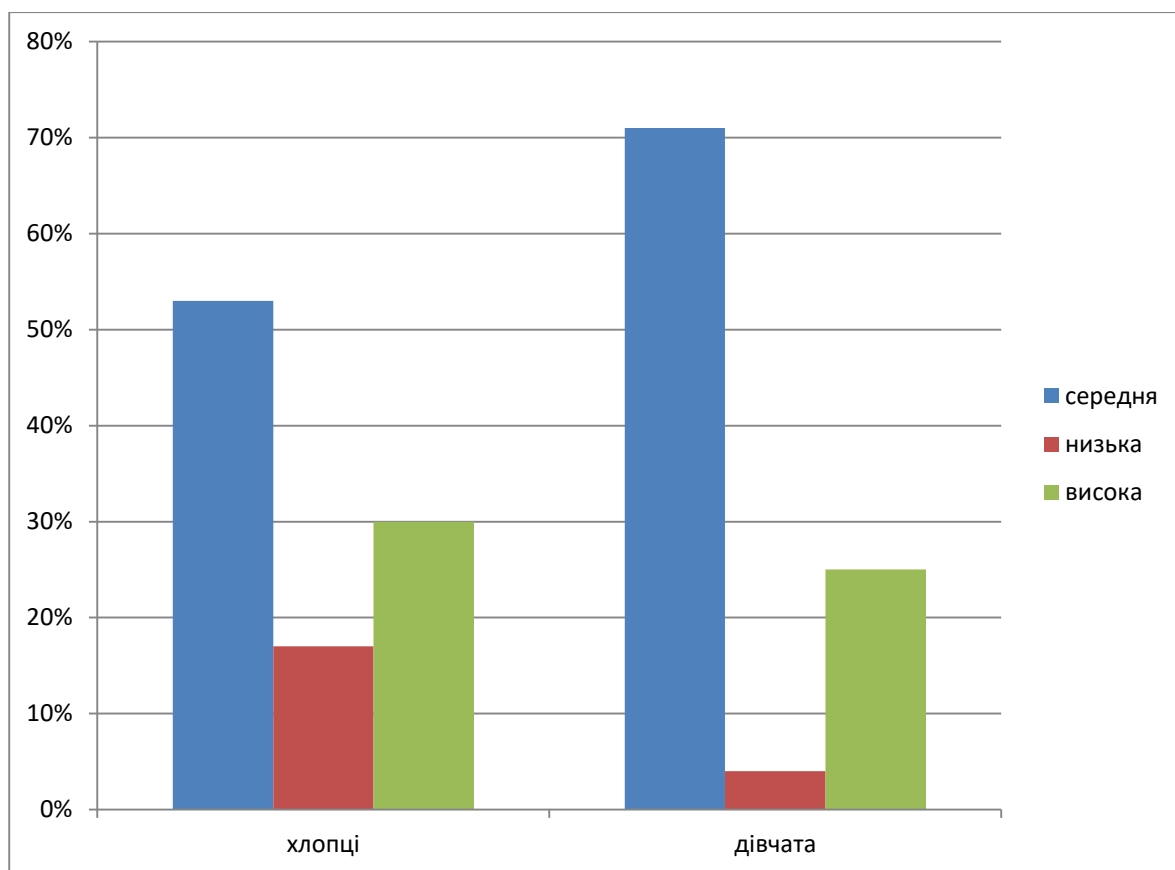

Рис.3.3.76. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

Для 67 % від усієї вибірки характерний середній рівень самооцінки.

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше хлопцям характерний середній рівень самооцінки (53 %). 30% від усієї вибірки характеризується високим рівнем самооцінки, а 17% - низким рівнем самооцінки.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дівчатам найбільш притаманний середній рівень самооцінки. Ним характеризується 71 % від усієї вибірки . 25 % характеризуються високим рівнем самооцінки, а 4% - низким.

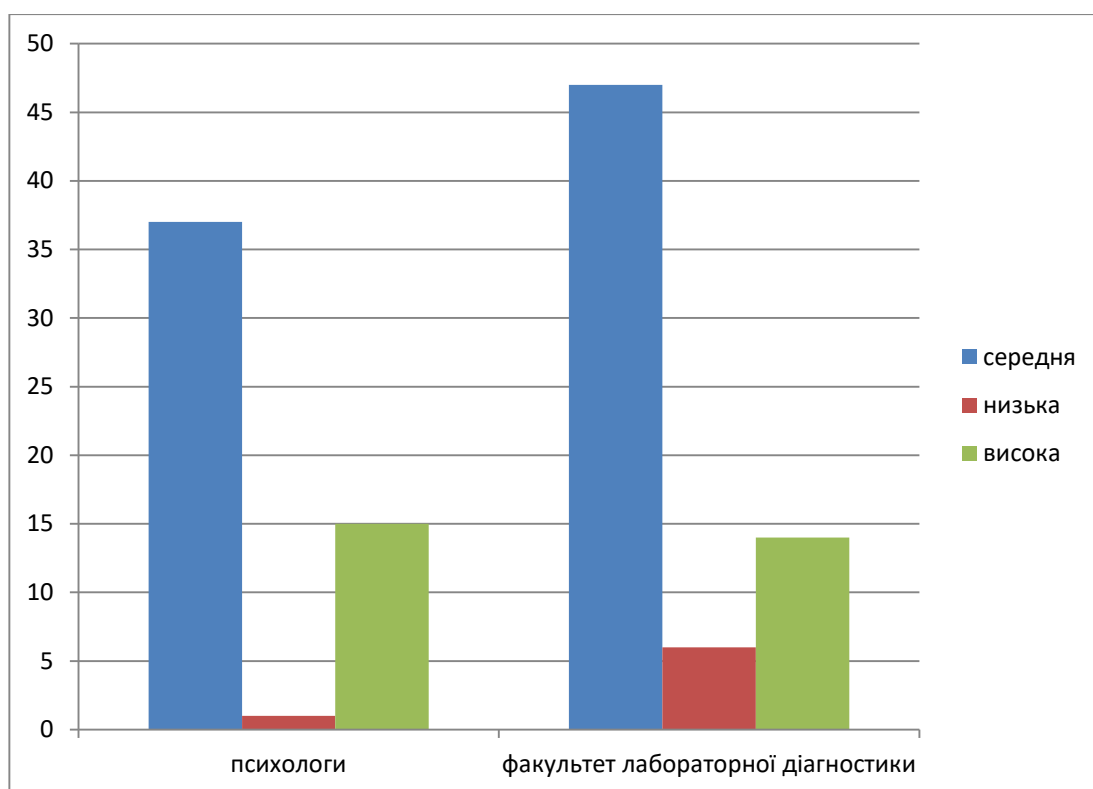

Рис.3.3.77. Результати методики дослідження за методикою «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої за професійною направленістю учасників дослідження

Таблиця 3.27.

Результати дослідження за методикою «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

Рівень самооцінки	Психологи		Факультет лабораторної діагностики	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
середня	37	70	47	70
низька	1	2	6	9
висока	15	28	14	21

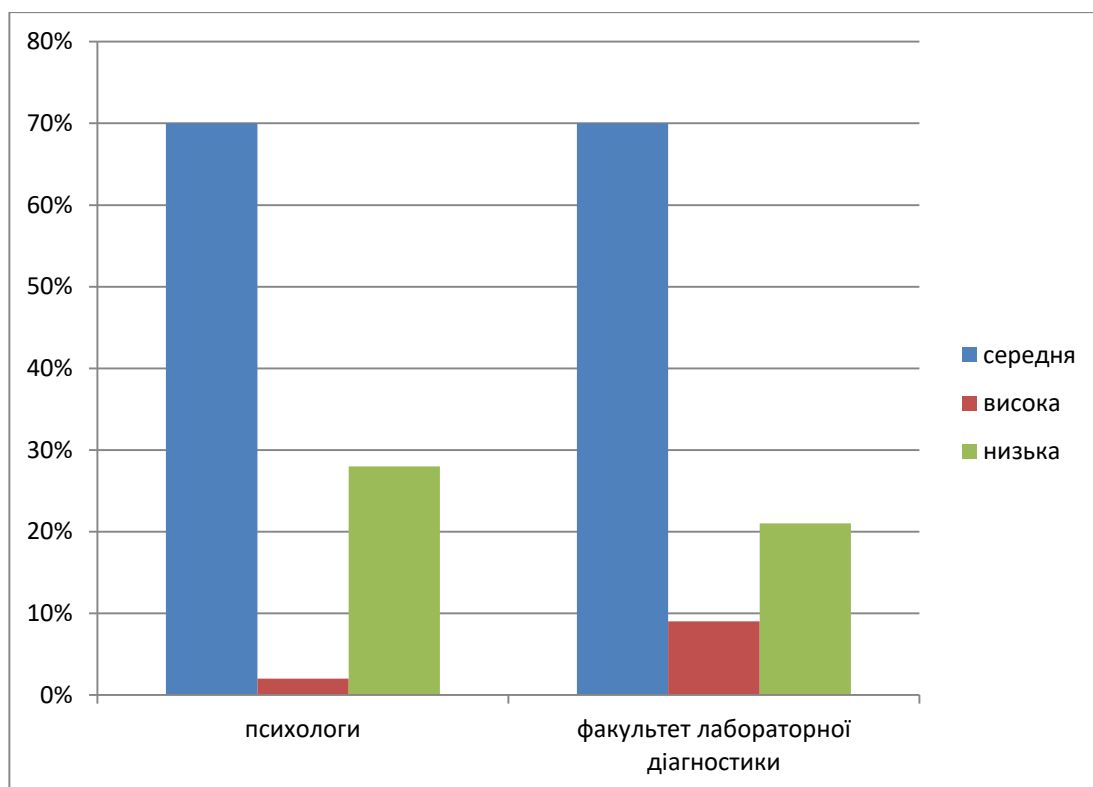

Рис. 3.3.78. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше психологам характерний середній рівень самооцінки (70 %). 28% характеризуються високим рівнем самооцінки, а 2% - низьким.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що студентам факультету лабораторної діагностики найбільш притаманний середній рівень самооцінки. Ним характеризується 70 % від усієї вибірки. 21 % характеризуються високим рівнем самооцінки. 9 % характеризуються низьким рівнем самооцінки.

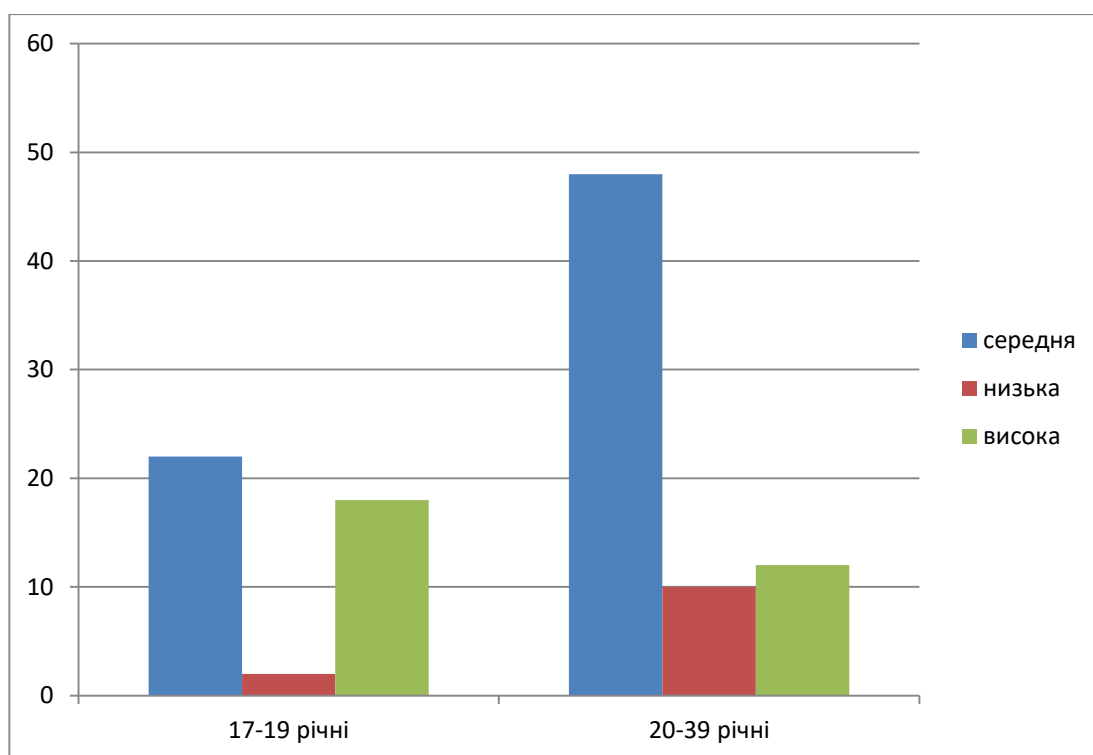

Рис.3.3.78. Результати методики «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої за віковою ознакою учасників дослідження

Таблиця 3.28.

Вікові особливості результатів дослідження за методикою «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

Рівень самооцінки	17-19 річні		20-24 річні	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
середня	22	52	48	62
низька	2	5	10	13
висока	18	43	12	15

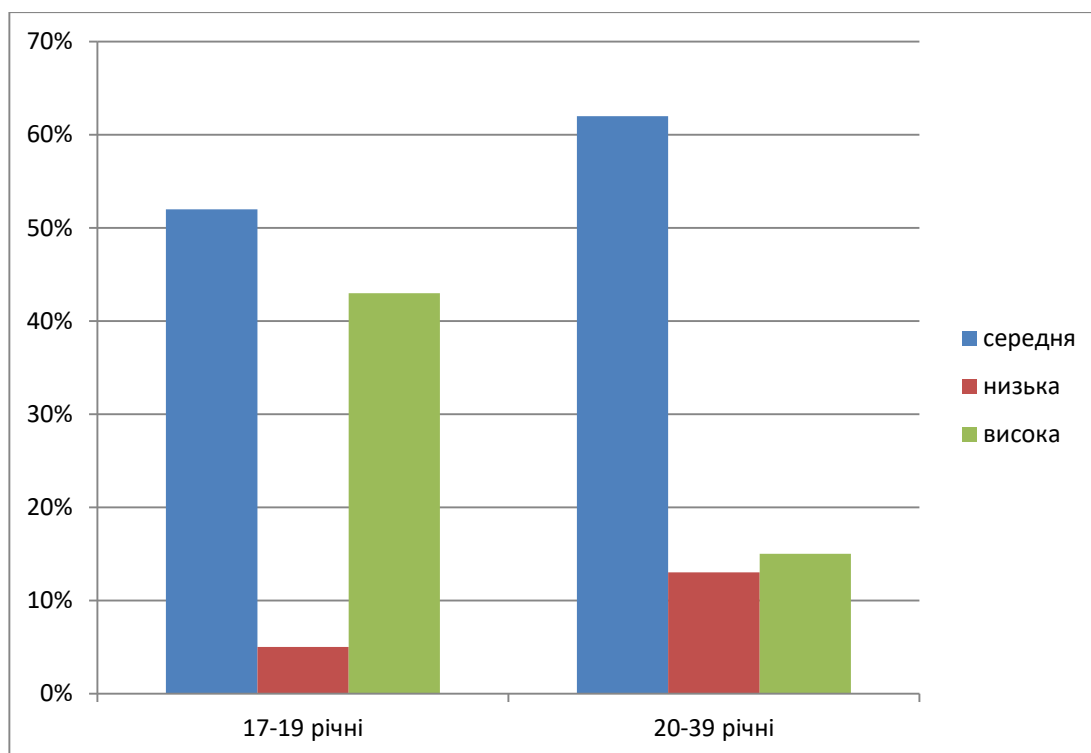

Рис. 3.3.79. Результати дослідження за методикою «Методика дослідження загальної самооцінки» Н.Г. Казанцевої

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше 17-19 річним характерний середній рівень самооцінки (52 %). 43% від усієї вибірки характеризується високим рівнем самооцінки, а 5% - низким рівнем.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що 20-24 річним найбільш притаманний середній рівень самооцінки. Ним характеризується 62 % від усієї вибірки . 15% характеризуються високим рівнем самооцінки, а 13% - низким рівнем.

Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- дівчатам та хлопцям характерний середній рівень самооцінки;
- для 17-19 річних більш характерний середній та високий рівень самооцінки, в той час як 20-24 річні більш схильні до середнього рівня самооцінки;

- для представників психологічного рівня професійної освіти і студентів факультету лабораторної діагностики притаманний середній рівень самооцінки.

3.3.8 Результати дослідження та їх аналіз за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан

Для виявлення рівня самооцінки використовувалася методика «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан. У методиці проводився підрахунок балів по трьом шкалам: адекватна, висока та низька.

Таблиця 3.29.

Результати дослідження за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан

Рівень самооцінки	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Хіміки	17-19 річні	20-24 річні
Адекватна	29	49	36	43	30	42
Низька	8	17	11	12	2	9
Висока	11	6	6	12	10	27

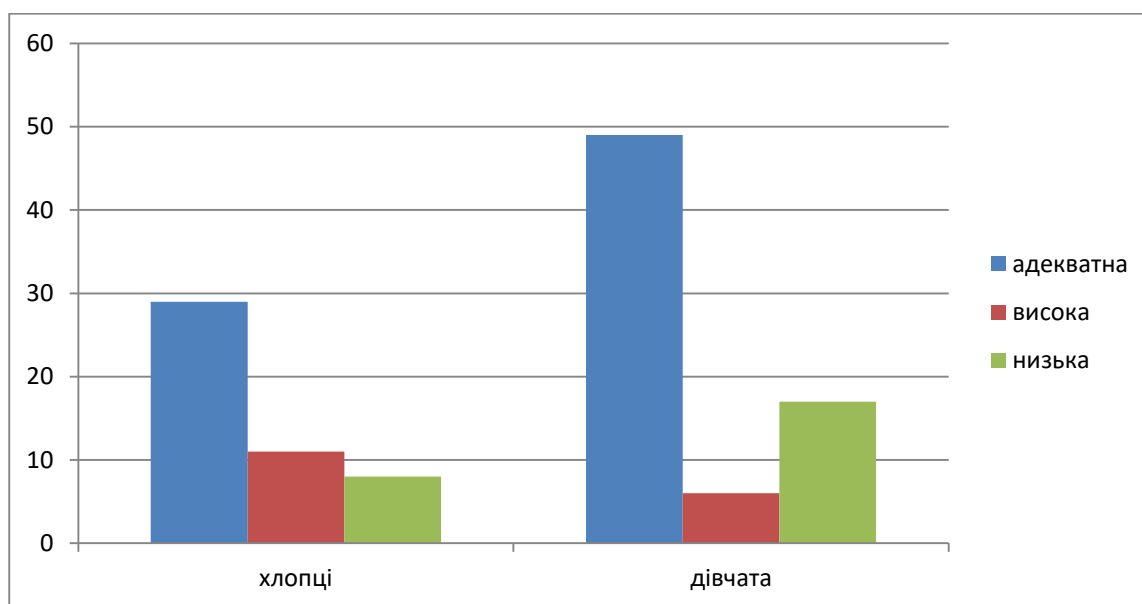

Рис. 3.3. 80. Результати за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан (середні значення)

Таблиця 3.30.

Гендерні особливості результатів за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан

Рівень самооцінки	Хлопці		Дівчата	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
адекватна	29	60	49	68
низька	8	17	17	24
висока	11	23	6	8

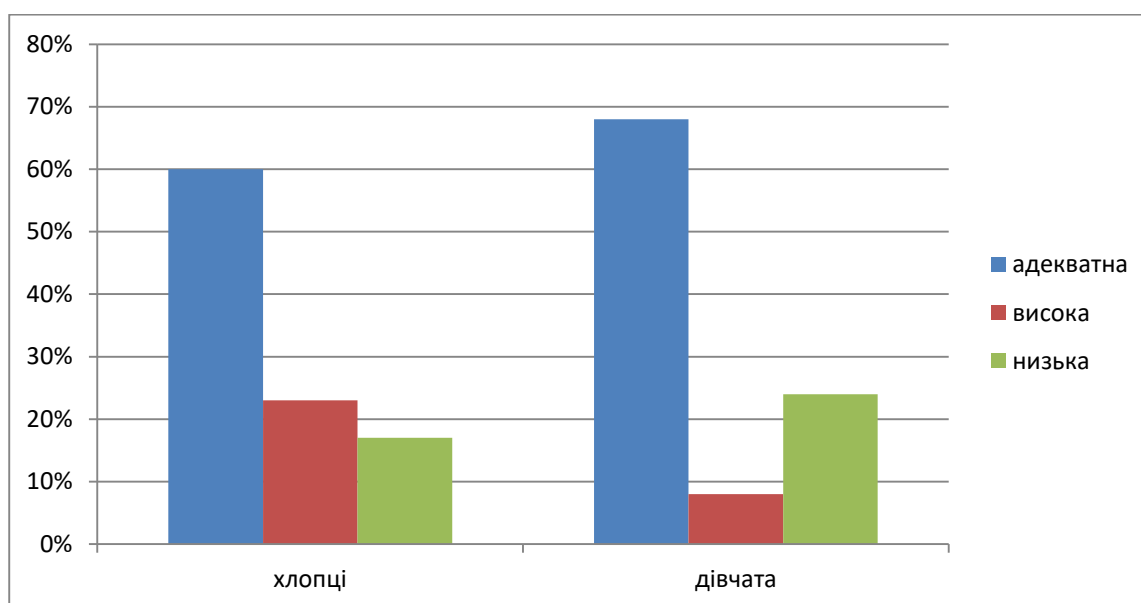

Рис. 3.3. 81. Результати дослідження за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан

Для 67 % від усієї вибірки характерний середній рівень самооцінки.

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше хлопцям характерний адекватний рівень самооцінки (60 %). 23% від усієї вибірки характеризується високим рівнем самооцінки, а 17% - низким рівнем.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дівчатам найбільш притаманний адекватний рівень самооцінки. Ним характеризується 68 % від

усієї вибірки . 24 % характеризуються низьким рівнем самооцінки. 8 % показали високий рівень самооцінки.

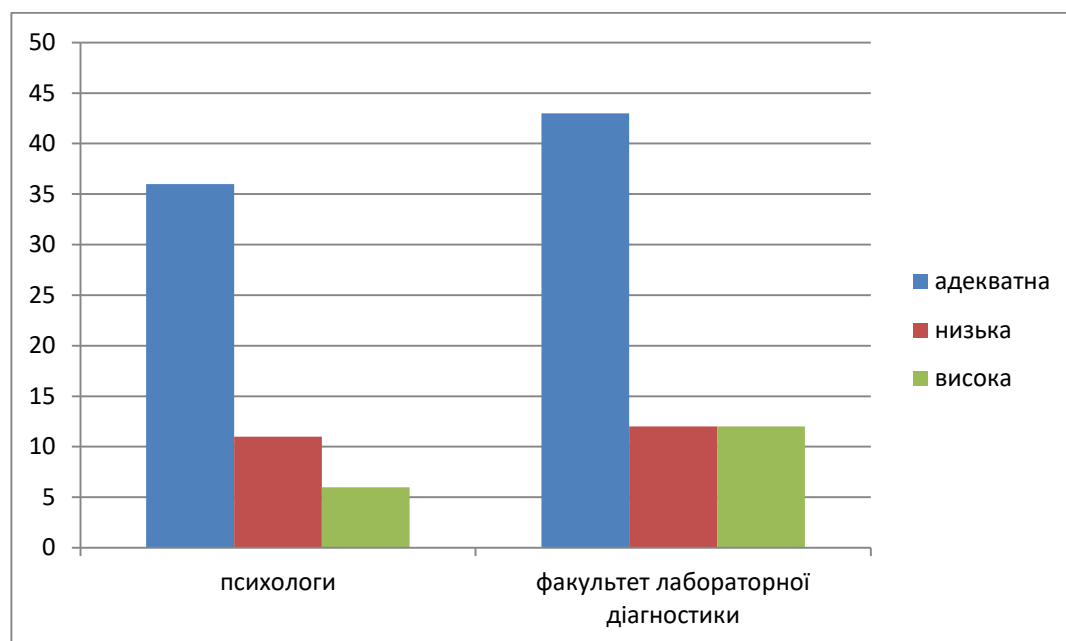

Рис.3.3.82. Результати методики «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан за професійною специфікою учасників дослідження

Таблиця 3.31.

Результати за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан

Рівень самооцінки	Психологи		Факультет лабораторної діагностики	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
адекватна	36	68	43	64
низька	11	21	12	18
висока	6	11	12	18

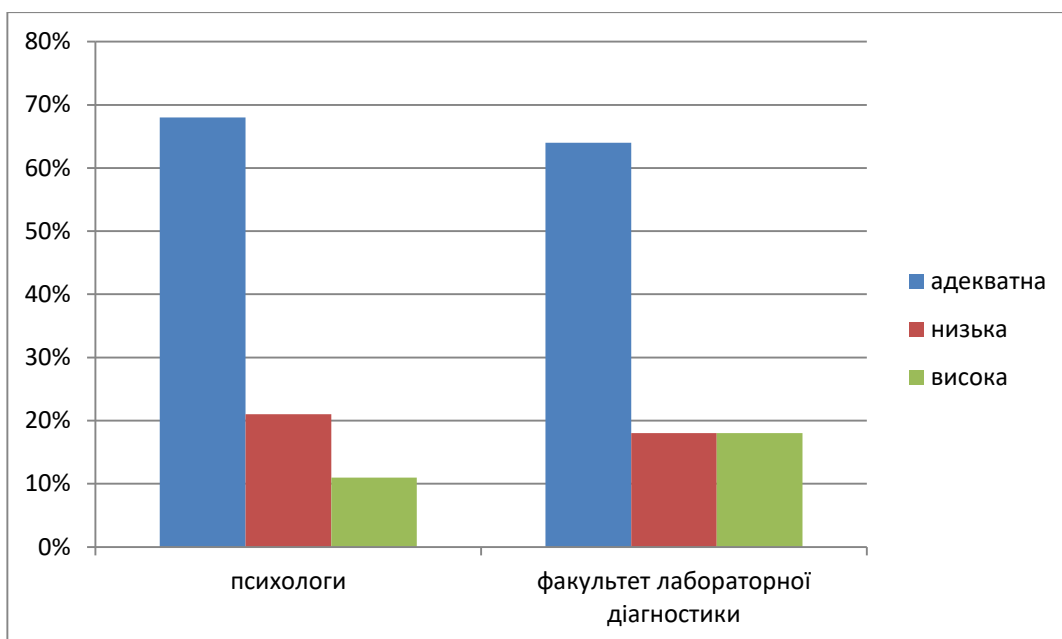

Рис. 3.3.83. Результати дослідження за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше психологам характерний адекватний рівень самооцінки (68 %). 21% від усієї вибірки характеризується низьким рівнем самооцінки, а 11% - високим рівнем.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що студентам факультету лабораторної діагностики найбільш притаманний адекватний рівень самооцінки. Ним характеризується 64 % від усієї вибірки . 18 % характеризуються високим рівнем самооцінки. 18 % показали низький рівень самооцінки.

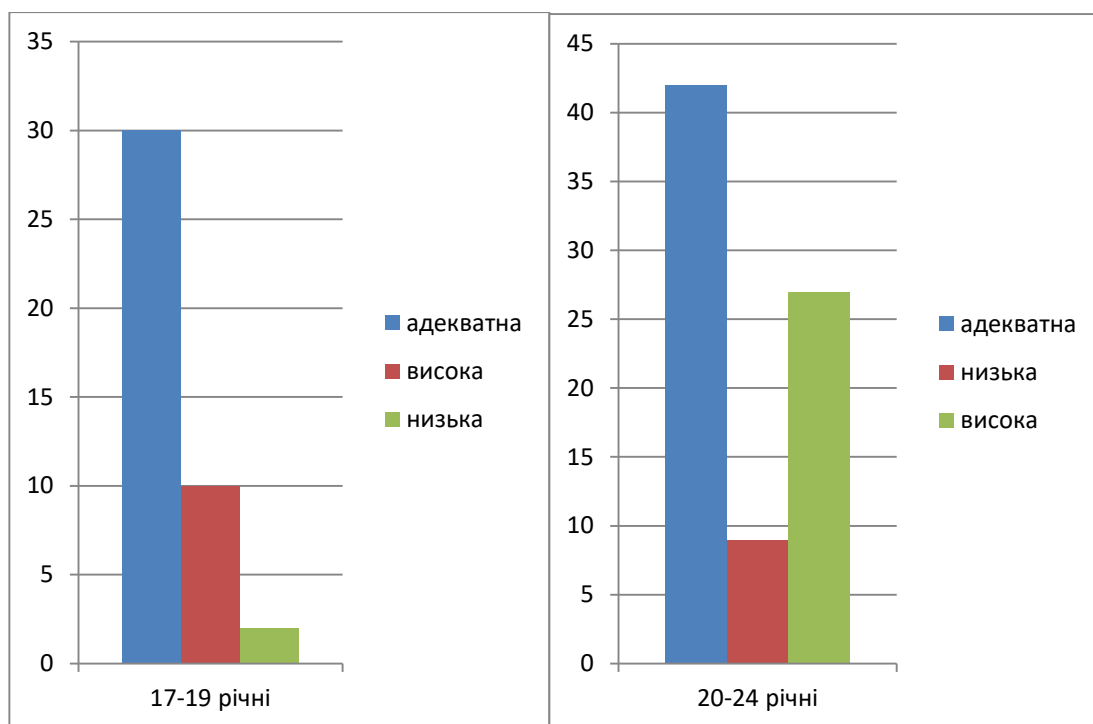

Рис.3.3.84.; 3.3.85 Результати методики «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан за віковою направленістю учасників дослідження

Таблиця 3.32.

Вікові особливості результатів за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан

Рівень самооцінки	17-19 річні		20-24 річні	
	абсолютні значення	%	абсолютні значення	%
адекватна	30	71	42	54
низька	2	5	9	12
висока	10	24	27	34

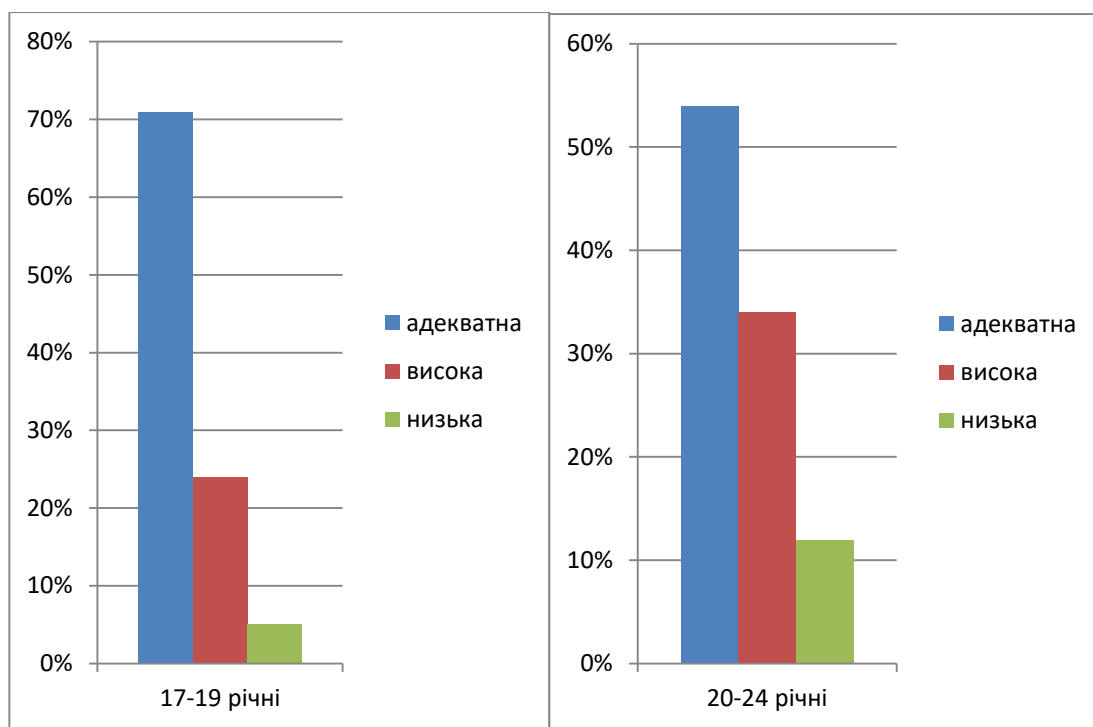

Рис. 3.3.86.; 3.3.87. Результати дослідження за методикою «Самооцінка» Дембо-Рубінштейн в модифікації А. М. Прихожан

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше 17-19 річним характерний адекватний рівень самооцінки (71 %). 24% від усієї вибірки характеризується високим рівнем самооцінки. 5% характеризується низьким рівнем самооцінки.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що 20-24 річним найбільш притаманний адекватний рівень самооцінки. Ним характеризується 54 % від усієї вибірки . 34 % характеризуються високим рівнем самооцінки. 12 % показали низький рівень самооцінки.

Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- дівчатам і хлопцям адекватний рівень самооцінки;
- для 17-19 річних більш характерний адекватний та високий рівень самооцінки, в той час як 20-24 річні більш схильні до адекватного рівня самооцінки;

- для представників психологічного рівня професійної освіти і студентів факультету лабораторної діагностики притаманний адекватний рівень самооцінки.

3.3.9 . Взаємозв'язок результатів методик

Ми не відштовхувалися у своєму дослідженні лише від результатів однієї методики, для повного аналізу нашої проблеми ми розглянули і проаналізували 8 методик, які допомогли нам діагностувати домінуючий вид психологічного захисту, домінуючий вид стратегії при спілкуванні, життєвий стиль, вид акцентуації характеру, самовідношення, домінуючий вид інстинктів і самооцінку.

Отримані дані дозволили виявити статеві, вікові особливості, а також відмінності в залежності від професійної спрямованості. Для того, щоб виявити закономірності або взаємозв'язок між результатами, звернемося до домінуючого виду психологічного захисту. Результати тесту життєвого стилю Плутчика Р. та методики Діагностики типологій психологічного захисту (Р.Плутчик в адаптації Л.І. Вассермана, О.Ф. Єришева, Е.Б. Клубкової та ін.) дозволили встановити, що домінуючим видом психологічного захисту є регресія, однак за вибіркою дівчат більше домінує проекція за методикою Плутчика. У класичних уявленнях регресія розглядається як механізм психологічного захисту, за допомогою якого особистість у своїх поведінкових реакціях прагне уникнути тривоги шляхом переходу на більш ранні стадії розвитку лібідо. При цій формі захисної реакції особистість, піддається дії фруструючих факторів , замінює рішення суб'єктивно більш складних завдань на відносно більш прості і доступні в сформованих ситуаціях . Використання більш простих і звичних поведінкових стереотипів істотно збіднює загальний (потенційно можливий) арсенал переважання конфліктних ситуацій. До цього механізму відноситься і згадувана в літературі захист за типом «реалізація в дії», при якій неусвідомлювані бажання або конфлікти прямо виражаються в діях, що перешкоджають їх осознанню.

Імпульсивність і слабкість емоційно - вольового контролю, властива психопатичним особистостям , визначаються актуалізацією саме цього механізму захисту на загальному тлі зміни мотиваційно-потребностной сфери в бік їх більшої спрощеності та доступності.

За методикою Леонгарда - Шмішека домінуючим видом акцентуації характеру є афективних - екзальтований, який характеризується життєрадісністю і захопленням.

Дві методики на визначення рівня самооцінки показали, що вибірка має середню або адекватну самооцінку, однак за методикою самоставлення випробувані показали високий результат за шкалою самоцінності. Методика домінуючого інстинкту показала, що для дівчат більш характерний генофільний тип, що обумовлено гендерними особливостями. Для нього характерний своєрідний різновид егоцентризму, коли «Я» замінюється поняттям «Ми» (під «Ми» має на увазі сім'я) аж до заперечення «Я». Цінності, цілі, життєвий задум підпорядковані одному - інтересам дітей, сім'ї. Вже в дитинстві інтереси цього типу людей фіксовані на сім'ї і така дитина спокійна тільки тоді, коли батько і мати повернулися з роботи, вся сім'я в зборі, всі здорові і у всіх гарний настрій, він загострено відчуває розлад у родині, і в цьому випадку у нього виникає депресивна невротична реакція з енурезом і т. п. Це люди, які цінують «інтереси сім'ї понад усе», а їх кредо: «Мій дім - моя фортеця». Еволюційна доцільність наявності даного типу полягає в тому, що його носії - хранителі сім'ї, хранителі генофонду роду, хранителі життя.

Для хлопчиків більш характерний альтруїстичний тип, тоді як і у психологів, і студентів факультету лабораторної діагностики домінує дослідний тип інстинктів, що говорить про їх професійної спрямованості на отримання нових знань .

Висновки до третього розділу

В нашій роботі була використана модель емпіричного дослідження, яка враховувала вплив ситуативного фактору та особистісних особливостей на вибір виду психологічного захисту. Було використано вісім методик за визначення домінуючого виду психологічного захисту, домінуючого виду стратегії при спілкуванні, життєвого стилю, виду акцентуації характеру, самовідношення, домінуючого виду інстинктів і самооцінку. Для знаходження вираженого, ключового виду психологічного Его-захисту, використовувалися методика «Типологія психологічного захисту» (Р.Плутчік в адаптації Л.І.Вассермана, О.Ф.Еришева, Е.Б.Клубовой та ін) та «Індекс життєвого стилю» Плутчика Р. Усі методики були адекватні цілям психологічного дослідження. Використані методи дали змогу отримати кількісні дані та провести кількісний аналіз даних, що означає, що отримана можливість виявлення певних тенденцій. Таким чином, аналіз результатів емпіричного дослідження дозволив виявити наступні тенденції: вікові, статеві та професійні.

Результати методик дозволили встановити, що:

1. Дівчатам притаманний афективний тип акцентуації характеру, в той час як хлопці характеризуються циклотимним типом акцентуації характеру;
2. Для 17-19 річних більш характерний циклотимний тип, в той час як 20-24 річні більш схильні до емотивного та афективно-екзальтованного типу акцентуації характеру;
3. Для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерний афективно-екзальтований та збудливий типи акцентуації характеру, студентам факультету лабораторної діагностики притаманний афективний та збудливий тип акцентуації характеру;

4. Для дівчат більш притаманна стратегія миролюбності, а для хлопців – уникнення. Для дівчат і хлопців менш за все характерна стратегія агресії, вона на останньому місці серед обох вибірок;
5. Для 17-19 річних більш характерна стратегія миролюбності, а для 20-24 річних – миролюбність та уникнення;
6. Для представників психологічного рівня професійної освіти характерна стратегія уникнення, що обумовлено специфікою обраної професії, в той час як студенти факультету лабораторної діагностики більш схильні до стратегії миролюбності;
7. Дівчата більш схильні до регресії, в той час як хлопцям притаманний такий вид психологічного захисту, як заперечення;
8. Для 17-19 річних більш характерний такий вид психологічного захисту як регресія, а для 20-24 річних – регресія та компенсація;
9. Для студентів психологічного рівня освіти більш характерний вид психологічного захисту як компенсація, а для студентів факультету лабораторної діагностики – регресія;
10. Дівчатам притаманні самоцінність та внутрішня конфліктність, в той час як хлопці характеризуються внутрішньою конфліктністю та самообвинуваченням;
11. Для 17-19 річних більш характерні внутрішня конфліктність та самообвинувачення, в той час як 20-24 річні більш схильні до замкнутості та самоцінності;
12. Для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерні внутрішня конфліктність та самообвинувачення, в той час як студентам факультету лабораторної діагностики притаманна самоцінність;
13. Дівчатам притаманні генофільний тип домінуючого інстинкту, в той час як хлопці характеризуються альтруїстичним типом домінуючого інстинкту;

14. Для 17-19 річних більш характерний дослідницький тип інстинкту, в той час як 20-24 річні більш схильні до егофільного та дослідницького типу;
15. Для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерний домінантний тип, в той час як студентам факультету лабораторної діагностики притаманний дігнітофільний та дослідницький тип домінуючого інстинкту;
16. Дівчатам та хлопцям характерний середній рівень самооцінки;
17. Для 17-19 річних більш характерний середній та високий рівень самооцінки, в той час як 20-24 річні більш схильні до середнього рівня самооцінки;
18. Для представників психологічного рівня професійної освіти і студентів факультету лабораторної діагностики притаманний середній рівень самооцінки;
19. Дівчатам притаманні стиль проекції та регресії, в той час як хлопці характеризуються регресією та проекцією;
20. Для 17-19 річних більш характерний стиль заміщення і проекції, в той час як 20-24 річні більш схильні до стилю раціоналізації та проекції;
21. Для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерний стиль проекції та заперечення, в той час як студентам факультету лабораторної діагностики притаманні стиль проекції та раціоналізації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Аналіз літературних джерел показав, що люди по-різному реагують на свої внутрішні труднощі: придушують власні схильності, заперечуючи їх існування, "забувають" про травмуючу їх подію, шукають вихід у самовиправданні, намагаються викривити реальність, займаються самообманом та ін. Так, використовуючи різні захисні механізми, вони захищають свою психіку від перенапруження.

Проблема захисних механізмів знайшла своє відображення у працях Ф.Бассіна, Ю.Захарової, М.Кляйн, Ж.Лапланш, Г.Ліндсея, Ж.-Б.Панталісю, З.Фрейда, А.Фрейд, К.Холла та ін.

Терміни "психологічний захист", "захисні механізми" були введені З.Фрейдом. Однак різні вчені у рамках різних концепцій мали свої погляди на сутність психологічного захисту.

Таблиця 33.

Різні трактування поняття психологічного захисту

Учений	Трактування
Фрейд З.	Психологічний захист – узагальнена назва для будь-яких технік, які Его може застосовувати при конфлікті. Захисні механізми – це своєрідні пристосувальні процеси, властивості, якості, яких набуває особистість у процесі соціалізації.
Фрейд А.	Захисні механізми - один з механізмів адаптації та інтеграції особистості; як несвідомі, набуті в процесі розвитку особистості способи досягнення Я компромісу між протидіючими силами Воно та Над-Я і зовнішньою дійсністю.
А. Маслоу, К. Роджерс, К. Левін, Б.В. Зейгарник і ін.	Психологічний захист – наслідок протиріч у структурі «Я».
Б.В. Зейгарник, А.А. Налчаджян, Є.Т. Соколова. В.К. Мягер та ін.	Психологічний захист - нормальні повсякденно працюючі механізми людської свідомості, які можуть

	бути як успішними, так і неуспішними в залежності від ситуації.
Е.Л. Доценко	Психологічний захист - це вживання суб'єктом психологічних засобів усунення або послаблення шкоди, що загрожує йому з боку іншого суб'єкта.
Яценко Т.С.	"Психологічний захист" розуміють тільки як фільтр свідомості.

В більшості літературних джерел основна функція "психологічного захисту" описується як низка специфічних прийомів які використовує особистість для того, щоб знизити рівень неприємних переживань.

Основне в дії механізму психологічного захисту: перебудова системи установок, що спрямована на зниження емоційного напруження та недопущення психічної травми. Виникає новий порядок емоційних переживань. Наприклад, відчуття приниженості у студента, який не здав іспит знижується, якщо "знецінюється" особистість вимогливого викладача.

Зміст феномену психологічного захисту полягає в тому, що він є захистом особистості від усвідомлення неприємних висновків (витісняючи неприємні висновки у підсвідоме). Приклад: зниження для молодого людини що зловживає алкоголем, значущості наслідків алкоголізму та "вигорання" особистості. Тим самим, алкоголік, що не вважає себе за такого, звикає до зневаги оточуючих. В цьому разі, механізм психологічного захисту, який охороняє свідомість алкоголіка чи наркомана охороняє його від тяжких та неприємних переживань і виступає глибоко негативним фактором.

Інколи "психологічний захист" розуміють тільки як фільтр свідомості (наприклад, у працях Т.С. Яценко).

В цьому разі "витіснення" зі сфери свідомого в сферу несвідомого дозволяє заповнити "порожнечі", що виникли між змістами, що суперечать уявленню особистості про себе. Приклад: підліток, який потрапив в злочинне угруповання, може бачити в такій поведінці романтичний виклик, який він

кидає звичайним людям, що не визнають його "чеснот". В дійсності ж він лише пригнічує свій страх та очікування кари, в чому ані собі ані іншим зізнатися не хоче. Така поведінка може викликати у нього значну агресію по відношенню до тих, хто цей страх у нього викликає.

Компенсаторні характеристики психологічного захисту:

1. Неусвідомлене, але сильне бажання знищити переживання, що травмують особистість, з наступною заміною на більш комфортні переживання.

2. Переміщення неприємних переживань зі сфери свідомого до неусвідомленого.

3. Акцент не на логіку, а на емоції. Як наслідок система психологічного захисту є високостійкою до критики ззовні.

Більш повно концепція механізмів психологічного захисту подана А.Фрейд. У праці "Психологія Я та захисні механізми" вона розглядає захисні механізми як один з механізмів адаптації та інтеграції особистості; як несвідомі, набуті в процесі розвитку особистості способи досягнення Я компромісу між протидіючими силами Воно та Над-Я і зовнішньою дійсністю. Механізми психологічного захисту спрямовані на зменшення тривоги, викликані інтрапсихічним конфліктом. Як і З.Фрейд, А.Фрейд вважала, що захисний механізм ґрунтується на двох типах реакцій: блокуванні вираження імпульсів у свідомій поведінці та викривленні їх до такої міри, щоб початкова їх інтенсивність помітно знизилась чи відхилилась у бік.

А.Фрейд запропонувала вважати захисними такі "психодинамічні" механізми: 1) витіснення (подавлення); 2) регресію; 3) формування реакції; 4) ізоляцію; 5) заперечення (анулювання) здійсненої дії, того, що відбувається; 6) проєкцію; 7) інтроекцію; 8) звернення на власну особистість; 9) перетворення у свою протилежність; 10) сублімацію. А.Фрейд, очевидно, механізм переміщення ототожнювала з сублімацією і тому не виділяла як самостійний захисний механізм. Інша особливість запропонованого нею списку полягала в тому, що в нього включені ті захисні механізми, які мимовільно чи частково

усвідомлено використовуються переважно для захисту від внутрішніх фрустраторів. Згодом цей список було доповнено новими механізмами, спрямованими проти зовнішніх фрустраторів: 11) втеча від ситуації; 12) заперечення; 13) ідентифікація; 14) обмеження Я. Але й цей список не повний, його доречно доповнити такими захисно-адаптивними механізмами як раціоналізація, фантазія, конверсія, символізація, переміщення.

Надалі в роботах психоаналітиків різних шкіл, течій та напрямів уточнювалося розуміння виявлених захисних механізмів і постулювалася наявність ще ряду інших механізмів захисту (Г.Бібрінг, Ю.Захарова, Ж.Лапланш, Г.Ліндсей, Ж.-Б.Понталісю, К. Холл, та ін.).

У будь-якому випадку суб'єктом захисту залишається індивід.

Ми не відштовхувалися у своєму дослідженні лише від результатів однієї методики, для повного аналізу нашої проблеми ми розглянули і проаналізували 8 методик, які допомогли нам діагностувати домінуючий вид психологічного захисту, домінуючий вид стратегії при спілкуванні, життєвий стиль, вид акцентуації характеру, самовідношення, домінуючий вид інстинктів і самооцінку.

Використані методи дали змогу отримати кількісні дані та провести кількісний аналіз даних, що означає, що отримана можливість виявлення певних тенденцій. Таким чином, аналіз результатів емпіричного дослідження дозволив виявити наступні тенденції: вікові, статеві та професійні.

Отримані дані дозволили виявити **статеві особливості**:

1. Для дівчат більш характерні афективно-екзальтований тип акцентуації характеру, такий вид психологічного захисту як регресія, генофільний тип інстинкту, середній рівень самооцінки та стратегія миролюбності;
2. Для хлопців більш характерні циклотимний тип акцентуації характеру, такий вид психологічного захисту як заперечення та проекція, альтруїстичний тип інстинкту, середній рівень самооцінки та стратегія уникнення;

Відмінності в залежності від **професійної спрямованості**:

1. Для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерні афективно-екзальтований тип акцентуації характеру, такий тип психологічного захисту як уникнення та компенсація, домінантний тип інстинкту, середній рівень самооцінки та стратегія уникнення;
2. Студентам факультету лабораторної діагностики притаманні збудливий тип акцентуації характеру, такий тип психологічного захисту як регресія, дігнітофільний тип інстинкту, середній рівень самооцінки та стратегія миролюбності.

Відмінності в залежності від віку:

1. 17-19 річним більш характерні циклотимний тип акцентуації характеру, такий вид психологічного захисту як регресія та заміщення, дослідницький тип інстинкту, середній рівень самооцінки та стратегія миролюбності;
2. 20-24 річним характерні емотивний тип акцентуації характеру, такий вид психологічного захисту як регресія та раціоналізація, егофільний тип інстинкту, середній рівень самооцінки та стратегія миролюбності.

Таким чином, були виявлені певні особливості психологічного захисту у студентської молоді, тому ми робимо висновок про те, гіпотеза в ході нашого емпіричного дослідження підтвердилася, мета дослідження досягнута, завдання виконані, модель дослідження використана і дала змогу виявити певні тенденції про вікові, гендерні та професійні відмінності.

Однак таке дослідження не вичерпується лише нашими емпіричними даними, що робить означену проблему актуальною і потребує подальшого розвитку.